

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Surkka, Sanni			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Tyylikästä lässytystä. Homoseksuaali mies kielellisenä stereotyyppinä ja identiteettinä.			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Elokuu 2016	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 105 + liitteet 5 sivua.
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan suomenkielisen homomiehen kielellistä stereotyyppiä. Tutkielmassa selvitetään, mitä kielenpiirteitä suomenkielisen homomiehen kielelliseen stereotyyppiin kuuluu, millaisia sosiaalisia merkityksiä homomiehet tähän kielelliseen stereotyyppiin liittävät ja millaiseksi kieli-muodoksi homomiehet tämän kielellisen stereotyypin kokevat.</p> <p>Tutkielma edustaa sosiolingvististä variaationtutkimusta ja pohjautuu teoreettiselta taustaltaan erityisesti sosiaalisen indeksisyyden teoriaan. Tutkielma hyödyntää lisäksi kielitietoisuuden tutkimuksen, kieli-identiteetin tutkimuksen ja diskurssianalyysin menetelmiä ja käsitteistöä.</p> <p>Tutkielman pääasiallinen aineisto koostuu kahdesta puheaineistosta. Vuonna 2012 kerätty puheaineisto sisältää viisi 15 lukiolaisnuoren tekemää improvisoitua kuunnelmaa, joissa informantit imitoivat stereotyyppistä homomiehen hahmoa. Vuonna 2015 kerätty puheaineisto käsittää 31 täysi-ikäisen homomiehen haastattelut, joissa tiedusteltiin homomiesten puhetta koskevia kielikäsitteitä. Näiden puheaineistojen lisäksi tutkielmassa käytetään media-aineistoa, joka koostuu kymmenestä homomiesten puhetta koskevasta verkkokeskustelusta ja kolmesta televisiossa esitetyistä sketsivideoista.</p> <p>Tutkielmassa osoitetaan, että homomiehen kielelliseen stereotyyppiin liitetään monia erilaisia kielenpiirteitä. Tutkielmassa käsitellään prosodiaan ja äänenlaatuun liittyviä piirteitä, /s/-äänteen variaatiota, asenneadjektiiveja ja intensiteettisanoja, tietyn prosodisen kaavan sisältäviä sanoja, kiteytyneitä lausahduksia, Helsingin puhekielen morfonologisia piirteitä, slangisanoja ja englannin kielen käyttöä. Tutkimusaineistojen pohjalta esitetään, että käsitykset homomiehen kielelliseen stereotyyppiin liittyvistä kielenpiirteistä ovat vakiintuneita ja jaettuja. Tutkielmassa esitetään, että nämä kielenpiirteet liittyvät laajempaan sosiaaliseen merkityskenttään, jota määrittävät homomieheyden lisäksi feminiinisyiden, nuoruuden ja helsinkiläisyyden sosiaaliset kategoriat.</p> <p>Työssä osoitetaan, että haastateltujen homomiesten kokemukset homomiehen kielellisestä stereotyyppistä poikkeavat toisistaan. Osa haastateltavista käsittää homomiehen kielellisen stereotyypin tietoiseksi tyyliksi tai rekisteriksi, osa sosiolektiksi ja osa synnynnäiseksi ominaisuudeksi. Tutkielmassa havainnollistetaan, että näillä käsityksillä on yhteys haastateltavien seksuaali- ja kieli-identiteetteihin.</p> <p>Tutkielma poikkeaa menetelmiltään aikaisemmasta tutkimuksesta yhdistelemällä imitaatioita, haastatteluja ja media-aineistoja sosiaalisen indeksisyyden tutkimuksessa. Tutkielma avaa uusia näkökulmia seksuaalisuuden ja kielen suhdetta käsittelevään fennistiikkaan.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kielellinen stereotyyppi, tyyli, indeksisyys, sosiaaliset merkitykset, identiteetti, kielitietoisuus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

TYYLIKÄSTÄ LÄSSYTYSTÄ

Homoseksuaali mies kielellisenä stereotyyppinä
ja identiteettinä

Pro gradu -tutkielma

Sanni Surkka

Helsingin yliopisto

Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja
pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos

Elokuu 2016

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tavoitteet	2
1.2 Aineistot ja tutkimusmenetelmät	3
1.2.1 Imitaatio- ja haastatteluaineistot	4
1.2.2 Täydentävä media-aineisto	6
1.3 Tutkielman rakenne	7
2 TUTKIELMAN YLEISTÄ TAUSTAA	9
2.1 Homo-Suomen lyhyt historia	9
2.2 Homot mediassa meillä ja muuallakin	10
2.3 Homo- ja lesbotutkimus ja queer-tutkimus	11
2.4 Homomiehet kielentutkimuksen aiheena	12
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA MENETELMÄT	15
3.1 Sosiolingvistiikan kolmas aalto	15
3.1.1 Indeksisyys ja rekisteriytyminen	18
3.1.2 Kielellinen stereotyyppi ja tyyli	22
3.2 Kielitietoisuustutkimus sosiolingvistiikan kentällä	25
3.2.1 Metakieli ja kielitietoisuuden jatkumot	26
3.2.2 Performanssin ja imitaation sosiolingvistiikkaa	28
3.2.3 Diskurssianalyysi kielitietoisuustutkimuksena	30
3.3 Kielestä ja identiteetistä	31
3.4 Yhteenveto	33

4 HOMOMIESTEN PUHE KUVATTUNA JA MATKITTUNA	34
4.1 Foneettiset piirteet	36
4.1.1 Prosodia	37
4.1.2 Äänenlaatu	41
4.1.3 /s/:n variaatio	46
4.2 Sanatason ilmiöt	48
4.2.1 Asenneadjektiivit ja intensiteettisanat	48
4.2.2 Prosodis-leksikaaliset kokonaisuudet	50
4.2.3 Kiteytyneet lausahdukset	51
4.3 Muut ilmiöt	52
4.3.1 Helsingin puhekielen morfofonologiset piirteet	53
4.3.2 Slangisanat	55
4.3.3 Englanninkieliset sanat ja lausahdukset	56
4.4 Kielenpiirteistä kielimuodoksi	58
5 PUHETTA HOMOMAISESTA PUHETYYLISTÄ	60
5.1 Haastatteluaineisto ja haastateltavat	60
5.2 Homomaisen puhetyylin sosiaaliset merkitykset	63
5.2.1 Feminiinisyys, nuoruus ja helsinkiläisyys	63
5.2.2 Aitous ja avoimuus	71
5.2.3 Yhteenveto	75
5.3 Käsitukset kielimuodosta	76
5.3.1 Tietoinen tyyli tai rekisteri	77
5.3.2 Murre tai sen kaltainen	83
5.3.3 Synnynnäinen puhetapa	86
5.3.4 Yhteenveto	90
5.4 Kielimuodosta identiteetiksi	91
6 POHDINTAA	94
7 LOPUKSI	98
LÄHTEET	99
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Yleistä keskustelua homoseksuaalisten ihmisten puhetyylistä. Poikkeako se oikeasti muitten puhetyylistä vai onko tämä pelkkä myytti ja legenda ja stereotypia?

Nimimerkki MKDELTA 21.3.2011

Yllä oleva viesti aloittaa Mikseri.net-sivuston foorumilla ”homojen puhetyyli” -nimisen keskusteluketjun, johon kertyy seuraavan päivän aikana useita käsityksiä ja huomioita homomiesten puhetavasta. Osa keskustelijoista kertoo anekdootteja ravintoloissa ja raitiovaunupysäkeillä kohtaamistaan homomiehistä, joilla on tietynlainen puhetapa. Osa kertoo kuulensa homomaista puhetta tv:ssä, mutta epäilee sen olemassaoloa reaali maailmassa. Osa luettelee homomaisen puhetavan piirteitä, kuten erikoisen /s/-äänteen ja korkean sävelkorkeuden, ja osa paikantaa tällaisen puhetavan kokemustensa perusteella nimenomaan tietynlaisiin homomiehiin, kuten ”neitihomoihin”, ”fullhomoihin” ja ”hintahtaviin homoihin”.

Jo pelkästään edellä olevaa keskustelua silmäilemällä voisi siis vastata nimimerkki MKDELTA:n kysymykseen ainakin osittain. Ei voi sanoa, poikkeako homoseksuaalisten ihmisten puhetyyli muitten puhetyylistä – tuskin kaikkien homoseksuaalien saati kaikkien ”muitten” puhetyylit ovat keskenään samanlaisia. Havaintoja homomaisesta puhetavasta kertyy kuitenkin jo tähän ketjuun sen verran, että pelkästään myytistä tai legendasta ei voi olla kysymys. Sen sijaan kysymykseen siitä, onko kyseessä stereotypia, vastaukseni kuuluisi: ”Ehdottomasti.”

Tämä on tutkielma homoseksuaalin miehen kielellisestä stereotyypistä. Toisin sanoen tutkimukseni kohteena ovat käsitykset homoseksuaalien miesten puhetavasta. Mielestäni kysymys siitä, onko homomiehillä jonkinlainen keskenään samanlainen puhetapa, ei ole läheskään niin kiinnostava kuin kysymys siitä, millaista keskustelua tästä puhetavasta käydään esimerkiksi edellisellä musiikkiin keskittyvän sivuston keskusteluforumilla. Millaisia kielenpiirteitä liitämme homomiesten puheeseen? Miksi liitämme siihen juuri tietynlaisia kielenpiirteitä? Ovatko käsitykset tästä kielellisestä stereotyypistä samanlaisia niin homoyhteisön ulkopuolella kuin sisäpuolellakin? Esimerkiksi tällaisiin kysymyksiin etsin tässä tutkielmassa vastausta.

Homomiesten puhetta tai sitä koskevia käsityksiä ei suomalaisessa kielen- tutkimuksessa ole tutkittu toistaiseksi miltei lainkaan. Opinnäytteidenkin tasolla oma kandidaatintutkielmani vuodelta 2012 on yksi ainoista aiheita yleensä kielitieteellisesti lähestyvistä töistä. Yleensäkin muita kielimuotoja kuin murteita koskevia käsityksiä on tutkittu Suomessa toistaiseksi vähän ja vasta viime vuosina, vaikka suomalaisten puhumat kielimuodot eivät ole enää pitkään aikaan, jos koskaan, liittyneet pelkästään maantieteellisiin alueisiin. Tässä kohtaa on siis tutkimusaukko, jota osaltani pyrin tällä tutkielmalla paikkaamaan.

Toisaalta voisi ajatella, että sopiva aika tämän aiheen tutkimiseen on juuri nyt, kun seksuaalivähemmistöjen asema muuttuu vauhdilla niin lainsäädännössä kuin kulttuurisestikin. Seksuaalivähemmistöt ovat saaneet viime vuosina laajaa mediahuomiota erityisesti avioliittolain muutoksen takia, ja tämän myötä myös median esittämä kuva homoista on monipuolistunut. Samalla Suomen HLBTIQ¹-kulttuuri on laajentunut alueellisesti varsinkin Pride-tapahtumien muodossa: tänä vuonna 2016 Prideä juhlietaan ensimmäistä kertaa esimerkiksi Kajaanissa, ja Helsinki Pride kasvattaa kävijämääräänsä joka vuosi. Käsitykset homomiesten puheesta saattavat siis tulevaisuudessa olla erilaisia tai sitten samantaisia kuin nyt – tavoitteenani on joka tapauksessa luoda kuva 2010-luvun alkupuolen suurten muutosten ajan kielellisistä käsityksistä, jotka koskevat homomiesten puhetta.

1.1 Tutkielman tavoitteet

Koska tutkielmani aihepiiriä ei fennistiikassa ole käsitelty juuri lainkaan, tavoitteenani on muodostaa jonkinlainen yleiskuva siitä, millainen suomenkielisen homomiehen kielellinen stereotyyppi on. Ensiksikin pyrin selvittämään, mitä tähän kielelliseen stereotyyppiin liittyy: hahmottelen kuvaa siitä, millaisia kielenpiirteitä ihmiset, sekä viiteryhmän ulkopuolella että sisäpuolella, stereotyyppiseen homomaiseen puheeseen liittävät – pyrin siis määrittelemään tietynlaisen ”homomaisen puheen” ulkoisia piirteitä.

Ulkoisten piirteiden lisäksi tarkastelen homomiehen kielellistä stereotyyppiä käytön näkökulmasta – pohdin siis myös, mitä tällä kielellisellä stereotyypillä tehdään. Olen kiinnostunut siitä, miksi juuri tietyt kielenpiirteet valikoituvat aineistoissani indeksoimaan

---

¹ Lyhenne sisältää alkukirjaimet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ryhmistä: homot, lesbot, bit, transihmiset, intersukupuoliset ja queerit.

homoseksuaalisuutta ja millaisiin muihin sosiaalisiin kategorioihin nämä piirteet voisivat liittyä. Pohdin myös, millaisia tarkoituksia homomaisiksi miellettyjen kielenpiirteiden käytöllä voi olla ja millaiseksi kielimuodoksi näiden kielenpiirteiden yhdessä muodostama kielimuoto aineistojeni valossa määrittyy. Tiivistettynä tutkimuskysymykseni ovat siis seuraavat:

- Mitä kielenpiirteitä homomiehen kielelliseen stereotyyppiin kuuluu? Mitkä kielenpiirteet indeksoivat homoutta?
- Mitä muita potentiaalisia sosiaalisia merkityksiä näillä kielenpiirteillä on? Miten homomiehet puhuvat näistä sosiaalisista merkityksistä?
- Millaisena kielimuotona homomiehet tämän kielellisen stereotyypin näkevät?

1.2 Aineistot ja tutkimusmenetelmät

Lähestyn tutkielmani tutkimuskysymyksiä useiden eri menetelmien ja aineistojen avulla. Tällaista useamman eri menetelmien, aineiston ja teorian yhdistämistä kutsutaan triangulaatioksi (Eskola & Suoranta 1998: 69). Koska päällimmäinen tavoitteeni on luoda jonkinlainen yleiskuva homomiehen kielellisestä stereotyypistä, olen yrittänyt asettaa tutkielmani lähtökohdat mahdollisimman monipuolisiksi – ajatuksenani on siis ollut jonkinlainen monitriangulaatio (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002: 142–143). Tämä monipuolisuuden tavoite näkyy myös aineistossani niin sanottuna aineistotriangulaationa: käytän tutkielmassani neljää keskenään erilaista ja toisiaan täydentävää aineistoa.

Ensiksikin tutkin kahta kokonaan itse tai yhteistyössä keräämääni nauhoiteaineistoa. Ensimmäinen näistä on jo vuonna 2012 kandidaatintutkielmaani varten keräämäni aineisto, joka koostuu lukiolaisnuorten tekemistä improvisoiduista kuunnelmista, joissa nuoret imitoivat stereotyyppisen homohahmon puhetta. Toiseksi tutkin homomiesten parissa kerättyä haastatteluaineistoa, jonka keräsin yhteistyössä Tampereen yliopistossa opiskelevan Meri Lindemanin kanssa syksyllä 2015. Lisäksi käytän analyysissäni täydentävää media-aineistoa, joka sisältää internetistä poimimiani verkkokeskusteluita sekä viime vuosina eri televisio-ohjelmissa esitettyjä sketsivideoita. Kuvaan seuraavaksi tarkemmin aineistojani ja niiden keruuprosesseja.

1.2.1 Imitaatio- ja haastatteluaineistot

Vuonna 2012 keräämäni aineisto koostuu viidestä äänitteestä, jotka on kerätty 16–19-vuotiailta jyvaskyläläisiltä lukiolaisilta koulun teatteriproduktion harjoitusten yhteydessä. Äänitteet ovat improvisoituja kohtauksia, joissa nuoret näyttelevät erilaisia, osittain ennalta kirjoitettuja tilanteita imitoiden stereotyyppisiä homomieshahmoja. Tilanteet oli kirjoitettu siten, että ne mahdollistivat stereotyyppisesti homomiehiin liitetyt keskustelunaiheet, kuten juhlimisen, pukeutumisen ja ihmissuhteet – imitaatiot liikkuvatkin pääosin juuri näissä aihepiireissä. Kaikki improvisoidut kohtaukset ovat kestoaltaan alle viiden minuutin mittaisia. Improvisaatiotehtävien apukäsikirjoitukset ovat tutkielmassa liitteenä (liite 1).

Informantteja ei valikoitu kaikista teatteriharjoituksissa olleista nuorista tietyillä kriteereillä, vaan tutkittaviksi pääsivät kaikki, jotka tahtoivat tulla mukaan. Tutkimukseen osallistui yhteensä 15 nuorta, viisi itsensä pojaksi määritellyttä ja kymmenen tytöksi määritellyttä. Improvisaatiotehtävät tehtiin viidessä kolmen hengen ryhmässä, joista yhdessä kaikki kolme olivat tyttöjä, toisessa oli kaksi poikaa ja kolmessa muussa yksi poika ja kaksi tyttöä. Informantin sukupuoli-identiteetillä tai seksuaalisella suuntautumisella ei tehtävissä kuitenkaan ollut merkitystä. Viitään tässä yksittäisiin informantteihin kirjaimilla (esim. K tai O).

Tampereen yliopistossa suomen kieltä opiskelevan Meri Lindemanin kanssa vuonna 2015 keräämäni aineisto käsittää 31 eri-ikäisen homomiehen äänitetyt haastattelut, joiden tavoitteena oli saada tietoa homomiesten puhetta koskevista käsityksistä homomiehiltä itseltään. Haastatteluissa puhuttiin paitsi kielikäsitteistä myös muista aihepiireistä: kysymykset liittyivät paitsi käsityksiin suomalaisten homomiesten puheesta ja haastateltavan omasta puheesta myös homokulttuuriin, yhteiskunnallisiin oloihin ja homoja koskeviin stereotypioihin. Kaikilta haastateltavilta kysyttiin haastatteluissa samat kysymykset, mutta muutoin haastattelut olivat keskustelunomaisia. Haastattelurunkona käytetyt kysymykset olen improvisaatiotehtävien apukäsikirjoitusten tapaan liittänyt tutkielman loppuun (liite 2).

Haastatteluista 16 tehtiin Helsingissä ja 15 Tampereella niin, että haastattelin itse Helsingissä tutkimukseen osallistuneet informantit ja Meri Lindeman taas Tampereelta mukaan lähteneet. Viitään tutkielmassa haastateltaviin koodilla, joka määräytyy haastattelupaikkakunnan ja ilmoittautumisjärjestyksen mukaan (siis HKI tai TRE ja 1–15, esimerkiksi HKI8). Haastattelurunkoa testataksemme teimme ennen varsinaisia haastat-

teluja Helsingissä ja Tampereella pilottihaastattelut, joista Helsingin pilottihaastattelu on mukana myös lopullisessa aineistossa koodilla HKI0.

Haastateltavat löysimme Pirkanmaan Seta ry:n, HeSeta ry:n, Suomen Karhut Fin-Bears ry:n, Opiskelijavinokkaat – OVI ry:n sekä Sekava-opiskelijaryhmän sähköpostilistojen, erilaisten Facebook-ryhmien, seksuaalivähemmistöille suunnattujen Qruiser- ja Ranneliike-sivustojen sekä omien ja haastateltaviemme kontaktien kautta. Haastattelukutsussa haastattelun kerrottiin käsittelevän homokulttuuria, mutta tarkempia kysymyksiä ei ennen haastattelua annettu. Haastattelujen pituus vaihteli 22 minuutista 77 minuuttiin. Yhteensä aineistoa kertyi noin 20 tunnin ja 23 minuutin verran.

Haastatteluihin osallistuneet 31 miestä ovat taustoiltaan hyvin erilaisia – ainoana vaatimuksina tutkimukseen osallistumiselle olivat täysi-ikäisyys, äidinkielen tasoinen suomen kielen taito ja se, että haastateltavan itse määrittelemät seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti vastasivat haastatteluhetkellä hakemaamme homoseksuaalisen miehen kategoriaan. Esimerkiksi aikaisemmillä suhteilla tai transtaustalla ei siis ollut merkitystä. Valitsimme lisäksi mukaan vain sellaisia haastateltavia, joilla ei ollut korkeakoulutasoista kielitieteellistä koulutusta. Haastateltavien ikäjakauma oli suuri: haastateltavista nuorin oli haastatteluhetkellä 22-vuotias, vanhin 70. Jakauma painottui kuitenkin nuorempiin haastateltaviin siten, että 20–29-vuotiaita oli tutkimuksessa mukana 18, 30–39-vuotiaita kuusi, 40–49-vuotiaita kaksi, 50–59-vuotiaita yksi ja 60–70-vuotiaita neljä.

Kaikki haastateltavat asuivat Helsingissä tai Tampereella tai näiden kaupunkien lähikunnissa. Huomionarvoista on, että Helsingissä haastatelluista vain viisi oli kotoisin Helsingistä tai lähikunnista ja Tampereella haastatelluista vain neljä haastateltavaa oli lähtöisin Tampereen seudulta. Valtaosa haastateltavista oli siis muuttanut kaupunkeihin muualta Suomesta – suurin osa toki Etelä-Suomesta, Hämeestä ja Keski-Suomesta. Korkeakoulutettuja tai korkeakoulussa opiskelevia oli 15 ja korkeimmillaan toisen asteen tutkinnon suorittaneita 16. Kaikki puhuivat suomea ainoana äidinkielenään.

Aineistojen erilaisen luonteen vuoksi olen käyttänyt imitaatio- ja haastatteluaineistojen kohdalla erilaista litterointitapaa. Imitaatioaineiston olen litteroinut keskusteluanalyttistä litterointitapaa käyttäen, sillä kiinnitän huomiota tarkkaa litterointia vaativiin piirteisiin, kuten intonaatioon ja ääntämisen tapaan. Haastatteluaineistossa taas kiinnitän huomiota sana- ja lausemuotoihin ja asiatasoon, joten olen käyttänyt karkeampaa litterointitapaa. Käyttämäni litterointimerkit ovat liitteenä (liite 3).

1.2.2 Täydentävä media-aineisto

Keskeinen ajatus tutkielmassani on, ettei kieli synny, elä tai kehity tyhjiössä vaan vuorovaikutuksessa esimerkiksi yhteisön arvojen ja asenteiden ja toisaalta niitä kuvaavien median representaatioiden kanssa (ks. esim. Pietikäinen & Mäntynen 2014: 12–13). Siksi on luontevaa vertailla tutkimusaineistoistani saatuja havaintoja myös kokonaan tutkimuksesta riippumatta tuotettuihin aineistoihin. Tämän vuoksi käytän tutkielmassani rajatusti kahdenlaista täydentävää aineistoa: internetin eri keskustelupalstojen homomiesten puhetta koskevia keskusteluja sekä muutamia viime vuosina suomalaisissa sketsisarjoissa esiintyneitä hahmoja. Kuten keräämäni tutkimusaineistot, myös nämä vertailuaineistot on tuotettu pääosin 2010-luvun aikana.

Keskustelupalsta-aineistoni olen rajannut kymmeneen eri tavoin homomiesten puhetta käsittelevään verkkokeskusteluketjuun yhteensä kuudelta suomalaiselta verkkosivulta (Mikseri.net, Suomi24.fi, Kaksplus.fi, Tiede.fi, Vauva.fi ja Demi.fi). Olen etsinyt verkkokeskusteluja esimerkiksi Google-hauilla ”homojen puhe” ja ”homojen ääni”. Yhteensä näissä keskusteluissa viestejä on noin kolmenkymmenen sivun verran, ja ne sijoittuvat ajallisesti vuosien 2009 ja 2015 välille. Tarkemmat tiedot olen merkinnyt kunkin esimerkinä käyttämäni viestin yhteyteen.

Valitsemani sketsihahmot ovat kolmesta eri suomalaisesta sketsiohjelmasta. Vuonna 2010 alkaneesta MTV3-kanavan Putous-ohjelmasta tarkastelen sarjan viidennellä kaudella vuonna 2014 nähtyä Aku Hirviniemen näyttelemää BB-Aslak-hahmoa. Vuonna 2015 alkaneesta MTV3-kanavan Antti Holma show’sta tarkastelen Jani Viinikumi -nimistä sketsihahmoa, jota näyttelee, kuten kaikkia sarjan hahmoja, Antti Holma. Lisäksi mukana on Youtubessa heinäkuussa 2012 julkaistu samana vuonna Justimus-nimistä tv-sarjaa tehneen Justimusfilms-ryhmän *En oo homo* -musiikkivideo, josta tarkastelen videon alussa esiintyvien hahmojen puhetta. Näitä hahmoja näyttelevät kappaleessa mukana olevat muusikot Nost3 & Protro eli Vilho Ihaksi ja Tero Vesalainen.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielmani koostuu seitsemästä pääluvusta. Luvut 1 ja 2 ovat työni asetelman, tarkoituksen ja taustan hahmoittelua; seuraavassa luvussa 2 taustoitan siis työtäni käsittelemällä homomiehiä koskevaa tutkimusperinnettä ja queer-tutkimusta (2.1), homoseksuaalisuuden historiaa Suomessa (2.2) ja seksuaalivähemmistöjen mediakuvan muutoksia täällä ja ulkomailla (2.3). Tämän jälkeen alaluvussa 2.4 esittelen homomiesten puhetta koskevaa kielen-tutkimusta.

Luvussa 3 näkökulmani tarkentuu edelleen sosiolingvistiseksi. Alaluvussa 3.1 esittelen tutkimukseni viitekehyksen muodostavaa sosiolingvistiikan kolmatta aaltoa ja sen keskeisiä käsitteitä ja kysymyksenasetteluja: indeksisyyden ja rekisteriytymisen käsitteitä ja tyylien, tyyppien ja stereotyyppien lingvistisiä määritelmiä. Alaluvussa 3.2 käsitteelen kielitietoisuustutkimusta, sen asemaa sosiolingvistiikan kentällä, oman työni kannalta keskeistä kansanlingvististä kielitietoisuuden ja metakielen teoretisointia sekä imitaation ja performoidun eli esitetyn kielen käyttöä kielitietoisuustutkimuksen aineistona ja diskurssi-analyysia kansanlingvistisenä metodina. Alaluvussa 3.3 käsitteelen identiteetin käsitettä sosiolingvistisessä kielentutkimuksessa. Kokoan lopuksi metodologisia ja käsitteellisiä valintojani alaluvussa 3.4.

Työni analyysiosio käsittää kaksi päälukua, jossa analysoin aineistojani ja pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Ensimmäinen analyysiluku on luku 4, jossa hahmottelen aineistojeni avulla homomiehen kielelliseen stereotypiaan liitettyjä kielenpiirteitä; pääpaino on imitaatiokuunnelmien lingvistisessä analyysissä, mutta käytän muitakin aineistojani löydösteni tukena. Tässä pääluvussa etsin vastauksia kysymyksiini siitä, millaisia kielenpiirteitä homomiehen kielelliseen stereotyyppiin kuuluu ja mitä muita sosiaalisia merkityksiä näillä kielenpiirteillä aikaisemman tutkimuksen valossa on. Alaluvussa 4.1 käsiteltävänä ovat foneettiset piirteet, alaluvussa 4.2 sanaston ja lausetason piirteet ja alaluvussa 4.3 muut piirteet. Alaluvussa 4.4 kokoan yhteen kielenpiirteistä tekemiäni havaintoja.

Homomaisiksi katsottujen kielenpiirteiden analyysin jälkeen luvussa 5 syvennyn tutkimaan haastatteluaineiston avulla homomiesten käsityksiä homomiesten puhetavasta: pyrin siis vastaamaan kysymykseeni siitä, millaisia sosiaalisia merkityksiä haastatteluaineiston homomiehet homomaiselle puhetyylille antavat ja millaisena kielimuotona he tämän kielellisen stereotyypin näkevät. Alaluvussa 5.1 esittelen haastatteluaineistoa ja hahmottelen

haastatteluvastausten perusteella informanteja erilaisiin ryhmiin. Alaluvussa 5.2 otan väli-neekseni diskurssianalyysin ja tutkin, millaisia sosiaalisia merkityksiä homomiehen kielelliseen stereotyyppiin haastatteluaineiston pohjalta liittyy. Alaluvussa 5.3 tutkin, millaisia käsityksiä kielellisen stereotyypin käytöstä kielimuotona haastatteluaineistosta ilmenee.

Luku 6 on yhteenvetoluku, jossa kokoan tutkielmani tuloksia ja pohdin niitä suhteessa aikaisempaan tutkimukseen ja teoretisointeihin. Käsittelen kielen, seksuaalisuuden ja identiteetin suhdetta sekä kielimuotojen kansanlingvististä määrittelyä ja hahmottelen jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 TUTKIELMAN YLEISTÄ TAUSTAA

Tutkielmani edustaa kielentutkimusta. Kieli, tai varsinkaan sen sosiaaliset merkitykset, eivät kuitenkaan ole irrallaan muusta maailmasta. Omassa tutkielmassani sosiaalinen todellisuus – se, miten yhteiskunta on suhtautunut homoseksuaalisuuteen eri aikoina ja millaista kuvaa homomiehistä media on luonut ja luo – on jatkuvasti läsnä. Tutkimuksen kannalta kiinnostavaa on myös se, millaisen tutkimuksen aiheina homomiehet ovat olleet yleisesti ja erityisesti lingvistiikassa. Tämän luvun tarkoitus onkin taustoittaa aihettani toisaalta historian ja median näkökulmasta, toisaalta tutkimuksellisista näkökulmista.

Luvussa 2.1 käsitelen hieman seksuaalivähemmistöjen historiaa Suomessa ja luvussa 2.2 seksuaalivähemmistöjen mediakuvaa Suomessa ja muualla. Luvussa 2.3 siirryn käsittelemään seksuaalivähemmistöjä koskevaa tutkimusta, queer-tutkimusta ja oman tutkielmani asemaa suhteessa niihin. Näiden alalukujen tarkoitus on valottaa tutkielmani kontekstia yleisellä tasolla ennen kuin esittelen homomiesten kieltä koskevaa lingvististä ja erityisesti työni kannalta relevanttia sosiolingvististä tutkimusta luvussa 2.4.

2.1 Homo-Suomen lyhyt historia

Seksuaalivähemmistöjen asema suomalaisessa yhteiskunnassa on muuttunut paljon verrattain lyhyessä ajassa: homoseksuaalisten tekojen kriminalisointi poistettiin rikoslaita vasta vuonna 1971 ja homoseksuaalisuus tautiluokituksesta vuonna 1981. Homoseksuaalisten tekojen dekriminalisoinnin yhteydessä säädetty niin sanottu kehotuskielto, joka teki julkisen kehottamisen samaa sukupuolta olevien väliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen rangaittavaksi, purettiin vuonna 1999 samaan aikaan homo- ja heteroseksin suojaikärajojen yhtenäistämisen kanssa. Samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröinti mahdollistettiin Suomessa vuonna 2002. Muita 2000-luvun seksuaalivähemmistöjen oikeuksia parantavia lakimuutoksia ovat olleet vuoden 2007 hedelmöityshoitolaian muutos, joka mahdollisti hedelmöityshoidon myös naispareille, sekä vuonna 2009 voimaan tullut samaa sukupuolta olevien pariin oikeus perheen sisäiseen adoptioon. Vuonna 2014 eduskunta hyväksyi kansalaisaloitteesta lähteneen avioliittolain muutoksen, jonka perusteella avioliittolain-

säädäntö tulee koskemaan myös samaa sukupuolta olevia pareja. Suurta yhteiskunnallista keskustelua herättänyt tasa-arvoinen avioliittolaki tulee voimaan vuonna 2017.

Suomalaisen lesbo- ja homoliikkeen kannalta tärkeimpinä alkuvuosina voisi pitää vuotta 1964, jolloin Helsingin homoyhteisö otti vasta perustetun Vanhan Kellarin omaksi paikakseen, ja vuotta 1967, jolloin Suomen ensimmäinen homoyhdistys Toisen säteen ryhmä perustettiin (Mustola 2007: 21–23). Nykyisen Seksuaalinen tasa-vertaisuus ry:n eli Setan edeltäjä Psyke ry perustettiin seuraavana vuonna. 1970-luvun aikana seksuaalivähemmistöjen yhteiskunnallinen toiminta laajeni: edeltävää järjestöä poliittisempi Seta ry perustettiin vuonna 1974, ja toisaalta myös tanssikulttuuri alkoi vakiintua. (Mustola 2007: 25.) 1980-luvun aids-epidemian jälkeen 1990-luvulta lähtien suomalainen homo- ja lesbokulttuuri on jatkanut laajenemistaan ja monipuolistumistaan: tuolloin uusia yhdistyksiä perustettiin eri puolille maata aina sateenkaariperheiden järjestöistä urheiluseuroihin ja esimerkiksi lesbo- ja homoelokuvan festivaali Vinokino sai alkunsa (Mustola 2007: 35).

2.2 Homot mediassa meillä ja muuallakin

Elokuva- ja televisiotutkija Rodger Streitmatter (2009) jakaa homojen ja lesbojen media-kuvan muutoksen amerikkalaismediassa kolmeen vaiheeseen 1950-luvulta tähän päivään. Ensimmäisessä vaiheessa 1950-luvulta lähtien homoseksuaaleja esiintyi mediassa jonkin verran lähinnä negatiivissävytteisissä paljastusjutuissa; samanlaisia lehtijuttuja ilmestyi myös Suomessa 1960-luvulla (Mustola 2009: 20). Amerikkalaisessa mediassa Streitmatterin hahmottama toinen vaihe sai alkunsa 1977 ensimmäisestä kohtalaisen neutraalista homo-hahmosta *Soap*-tv-sarjassa. Kolmannen vaiheen puolestaan sysäsi liikkeelle vuoden 1993 *Philadelphia*-sarja, jossa homoseksuaali hahmo esitettiin ensi kertaa positiivisessa valossa – tämän jälkeen ilmestyivät monet suuren suosion saavuttaneet ja Suomessakin esitetyt tv-sarjat, kuten *Ellen*, *Will & Grace*, *Queer as Folk* ja *The L Word*. (Streitmatter 2009: 179–180.)

Median esittämä kuva homoseksuaaleista on siis muuttunut vuosikymmenten kuluessa huomattavasti positiivisemmaksi: omituisista perversseistä on tultu 2000-luvun tyylikkäisiin nuoriin kaupunkilaishomoihin ja -lesboihin. Toisaalta positiivisessa valossa esitetyistä hahmoista valtaosalla on keskenään hyvin samanlaisia, hallitsevia piirteitä: he ovat

kaikki valkoihaisia, hauskoja ja varakkaita kaupunkilaisia – muunlaisia homo- ja lesbohahmoja ei 2000-luvullakaan ainakaan suurelle yleisölle suunnatuissa ohjelmissa juuri esiintynyt (Streitmatter 2009: 180–182).

Suomalaisen television homohistoria on amerikkalaista lyhempi: ensimmäisiä tv-sarjoissa esiintyneitä homohahmoja olivat 1990-alkupuoliskon *Hyvät herrat* -sarjan Håkan ja *Soitinmenot*-sarjan Uffa Hintman, jotka molemmat noudattivat tiukasti tunnettuja homostereotypioita ja tekivät niillä huumoria. Suomessa käänne tapahtui 2000-luvun vaihteessa, kun *Salatut elämät* -saippuasarjassa esiteltiin sosiaalinen ja suosittu, stereotypioita purkava Kalle-hahmo – samankaltaisia positiivisessa valossa esitettyjä seksuaalivähemmistöjen edustajia ilmaantui muutamaa vuotta myöhemmin myös esimerkiksi *Kotikatuun* ja *Käenpesään*. (Karkulehto 2011: 124–126.) 2000-luvun vaihteesta lähtien Suomessa on näytetty toki myös monia aikaisemmin mainittuja amerikkalaisia tv-sarjoja, ja joistakin on tehty myös kotimaisia versioita, kuten *Queer Eye for the Straight Guy* -amerikkalais-sarjaan perustuva *Sillä silmällä* -ohjelma.

2.3 Homo- ja lesbotutkimus ja queer-tutkimus

Tutkielmani liittyy aiheensa puolesta myös sukupuolentutkimuksen alaan ja siinä erityisesti homo- ja lesbotutkimukseen. Homo- ja lesbotutkimus sai alkunsa samasta poliittisesta liikehdinnästä kuin feministiset ja jälkikolonialistiset teorialkin: kaikkien näiden tausta on samoissa 1960–1970-luvun vaihteessa syntyneissä naisten, mustien ja homojen ja lesbojen vapautusliikkeissä (Karkulehto 2011: 79). Nykymuodossaan homo- ja lesbotutkimuksen keskeisimmäksi näkökulmaksi ja tutkimusparadigmaksi on muodostunut queer-tutkimus. Queer-tutkimus on 1990-luvulla syntynyt tutkimusala, jonka keskiössä on kriittinen näkökulma sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. (Hekanaho 2010: 144.)

Seksuaalivähemmistöjen tutkimuksesta puhuttaessa queer-tutkimusta onkin vaikeaa sivuuttaa, sillä siitä on viime vuosikymmeninä tullut tärkeä näkökulma humanistisissa tieteissä yleisemminkin. Koen siis tarpeelliseksi määritellä, miten oma tutkimukseni suhteutuu queer-tutkimukseen – mitä queer-teorian ajatuksia jaan ja mihin queer-tutkimuksen tavoitteisiin en toisaalta tässä tutkimuksessa ota kantaa.

Queer-teorian taustalla vaikuttava perusajatus on, että sukupuolet ja seksuaalisuudet tuotetaan teoilla, sosiaalisessa toiminnassa (Karkulehto 2011: 88). Tämän ajattelutavan jaan toki tässäkin tutkielmassa – käsittelee tän tutkielma sitä, millaisilla kielellisillä teoilla homoutta tai homoidentiteettiä luodaan. Queer-teorian tapaan erotan siis lähtökohteisesti biologisen seksuaalisen suuntautumisen siitä, miten seksuaalinen suuntautuminen kulttuurissa (ja kielessä) ilmenee. Homomiehiin liitettyjen kielenpiirteiden tutkimisen myötä sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymykset ovat luonnollisesti työssäni paljonkin läsnä. Toki jo tutkimusaiheen valinta on samalla jonkinlainen arvovalinta, jollaisia queer-tutkimuksenkin taustalla väistämättä on.

Queer-tutkimus pyrkii kuitenkin avaamaan ja purkamaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä käsitteitä ja tutkimaan niiden merkityksiä ja funktioita (Hekanaho 2010: 148–149). Homoseksuaalisuuden, mieheyden tai naiseuden käsitteiden purkaminen ja analysoiminen eivät ole tämän tutkielman keskeisiä tavoitteita, enkä siitä syystä katso tutkielman edustavan queer-tutkimusta. Vaikka siis kenties jaankin queer-teorian perusajatuksen, analyysini lähtökohdat ovat ennen kaikkea lingvistiset. Näen silti queer-näkökulman tutkimusaiheeni ja -aineistoni kannalta yhtenä mielenkiintoisista ja relevanteista näkökulmista.²

2.4 Homomiehet kielentutkimuksen aiheena

Kuten olen aikaisemmin maininnut, Suomessa homomiesten puhumaa kieltä tai sitä koskevia käsityksiä ei ole tutkittu muutamia opinnäytetöitä lukuun ottamatta lainkaan. Opinnäytetöistä ainoat tietooni tulleet aiheita kansanlingvistiksi lähestyvät työt ovat oma kandidaatintutkielmani vuodelta 2012 sekä Meri Lindemanin kandidaatintutkielma vuodelta 2013. Näiden töiden lisäksi homomiesten kielenkäyttöön liittyvää sociolinguistiksi tutkimusta edustaa Pauli Valon pro gradu -tutkielma, jonka aiheena on homo- ja heteromiesten seksuaalislangi tv-chatissa (Valo 2007). Aihetta suoranaisesti käsittelevien töiden lisäksi homoseksuaalisuus on noussut esille joissakin tutkimuksissa, joissa on käsitelty tiettyyn kielenpiirteeseen liittyviä sosiaalisia merkityksiä, kuten /s/:n ääntämykseen liittyvissä tutki-

---

² Meri Lindeman tutkiikin pro gradu -tutkielmassaan yhteistä haastatteluaaineistoamme tästä näkökulmasta.

muksissa (ks. esim. Vaattovaara & Halonen 2015: 64–70). Lisäksi homomiehen kategoria esiintyy esimerkiksi Jenni Nikkinen-Piraccinin rajageminaation katoon liittyviä mielikuvia koskevassa pro gradu -tutkielmassa (Nikkinen-Piraccini 2011: 56).

Suoranaista tutkimusta seksuaalivähemmistöjen kielestä on tehty jonkin verran esimerkiksi amerikkalaisen ja isobritannialaisen lingvistiikan piirissä. Aiheesta tehtyä tutkimusta kokoaa yhteen esimerkiksi vuodesta 1993 lähtien vuosittain washingtonilaisessa American Universityssä järjestetty *Lavender Languages & Linguistics* -konferenssi, jossa on käsitelty laajalti seksuaalivähemmistöjen käyttämää ja seksuaalivähemmistöistä käytettyä kieltä eri lingvistiikan aloilta. Vuodesta 2012 on julkaistu myös *Journal of Language and Sexuality* -lehteä.

Esittelen seuraavaksi hieman seksuaalivähemmistöjen kielen tutkimuksen taustaa ja oman tutkielmani kannalta relevanttia englannin kieltä käsittelevää tutkimusta. Vaikka suomen ja englannin kieliä ja niitä koskevaa tutkimusta ei luonnollisesti voi kritiikittä verrata, tarjoavat monet näistä tutkimuksista silti teoreettista ja metodologista pohjaa myös omalle tutkielmalleni.

Homomiesten puhetta koskevan kielentutkimuksen painopiste on muuttunut yhdessä homojen mediakuvan ja yleisten käsitysten kanssa vuosikymmenten aikana, ja homomiesten puhe on ollut tutkimusaiheena aina 1920-luvulta lähtien. Cameron ja Kulick (2003) jakavat seksuaalivähemmistöjen kielen tutkimuksen eri vaiheisiin, joihin kunkin ajan käsitykset seksuaali-identiteetistä ovat vaikuttaneet. Ensimmäisessä vaiheessa hahmoteltiin homomiesten käyttämää sanastoa suhteessa ajatukseen homoseksuaalisuudesta patologisena inversiona: tutkimuskohteena oli esimerkiksi feminiinisten pronominiinien ja nimien käyttö. Vuosisadan jälkipuoliskon poliittisten murrosten myötä alettiin hahmotella ajatusta yhtenäisestä ”homokielestä” (*gayspeak*) esimerkiksi afroamerikkalaisten kielenkäyttöä käsittelevien tutkimuksen mallin mukaan. 1990-luvulta eteenpäin queer-teoreettiset kysymykset homoidentiteetistä ja marginaaliryhmistä ovat näkyneet myös homojen puhuman kielen tutkimuksessa: sen sijaan, että tutkittaisiin, kuinka homoidentiteetti näkyy kielessä, on keskitytty siihen, miten identiteettiä luodaan kielen avulla. (Cameron & Kulick 2003: 74–78.)

Viime vuosikymmenten aikana sosiolingvistinen variaationtutkimus on keskittynyt käsittelemään kielen sosiaalisia merkityksiä – sitä, mitä kielellä tehdään. Tutkimuksessa onkin siis jonkinlaisen ”homokielen” sijasta hahmoteltu jonkinlaista homomaisiksi assosioi-

tujen kielenpiirteiden varantoa, joita homomiehet voivat käyttää viestittämään tietynlaista identiteettiä valituissa tilanteissa (Cameron & Kulick 2003: 96). Käsittelen itekin tässä tutkielmassa homomiehen kielellistä stereotypiaa nimenomaan tästä näkökulmasta.

Tähän tutkimusperinteeseen liittyvää sosiolingvististä tutkimusta edustaa esimerkiksi Robert Podesvan, Sarah Robertsin ja Kathryn Campbell-Kiblerin (2002) tutkimus foneettisista piirteistä, joilla tehdään homomaista puhetyyliä radiohaastattelussa. Podesva (2007) on tutkinut myös falsetin käytön tilanteista variaatiota erään homoseksuaalin miehen kielenkäytössä ja esittää, että informantti käyttää falsettia tietyissä tilanteissa rakentamaan diivamaista persoonallisuutta ja ehkä homoidentiteettiä. Englannin kielen lisäksi tutkimuskohteena on ollut homomiesten puheeseen liitettyjen kielenpiirteiden ja homomiesten käyttämän kielen erityispiirteiden maailmanlaajuisuus (ks. Leap & Boellstorff 2004).

Homomiehen puheeseen assosioituja kielenpiirteitä on tutkittu myös erilaisilla kuuntelutestitutkimuksilla, joissa on testattu, voivatko kuuntelijat arvata puhujan seksuaalisen suuntautumisen puheen perusteella ja millaiset piirteet tällaisia tulkintoja aiheuttavat. Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota useisiin eri kielenpiirteisiin, esimerkiksi vokaalien ääntämiseen (Munson et al. 2006), /s/-äänteen laatuun (Munson et al. 2006; Mack & Munson 2012; Levon 2006; 2007) ja äänenkorkeuden vaihteluun (Levon 2006; 2007). Osittain samoja kielenpiirteitä nostan esiin myös tässä tutkielmassa.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA METODIT

267   TRE3: tää on aika vaarallinen vaan tietysti, (.) semmonen
268   vaarallinen alue, (.) alue liikkuu. (.) koska tää on,
269   (.) pu- puhe (.) puhe ja kieli on sillee ihmisille
270   aika henkilökohtanen (.) henkilökohtanen alue.

Kielentutkimus on vaarallisella alueella liikkumista. Kuten eräs tutkimusaineistoni haastateltavista yllä kuvaa, puhe ja kieli ovat ihmisille henkilökohtainen alue, jota ei sovi lähestyä varomattomasti. Jotta onnistun suunnistamaan tutkimuskysymykset mielessä pitäen mahdollisimman turvallisesti läpi monien aineistojeni, tarvitsen tuekseni monenlaisia teorioita ja metodeja. Esittelen näitä valitsemiani kartoja ja kompasseja tässä luvussa.

Kuten mainitsin edellisen luvun lopussa, sosiolingvistiikan sisällä tämä tutkielma paikantuu aiheeltaan ennen kaikkea variaation sosiaalisten merkitysten tutkimisen perinteeseen, niin sanottuun variaationtutkimuksen kolmanteen aaltoon. Kolmannen aallon sosiolingvistiikan kysymyksistä erityisesti indeksisyyteen ja rekisteriytymiseen, tyyleihin ja kielellisiin stereotyypeihin liittyvät kysymykset ovat tutkielmassani keskeisiä, ja esittelenkin niihin liittyvää teoriataustaa luvussa 3.1 ja sen alaluvuissa.

Tutkielmani asetelmat ja menetelmät liittyvät sosiolingvistiikan sisällä erityisesti kielitietoisuustutkimuksen piiriin ja kansanlingvistiikan perinteeseen. Luvun 3.2 alla käsitelen kansanlingvististä teoriaa kielitietoisuudesta ja metakielestä sekä tutkimusmetodieni imitointin ja diskurssianalyysin käyttöä kielitietoisuuden tutkimuksessa. Identiteettin ja kielen suhteeseen liittyvän käsitteistön olen erottanut omaksi luvukseksi 3.3.

3.1 Sosiolingvistiikan kolmas aalto

Penelope Eckert on hahmotellut variaationtutkimuksen tutkimustapojen ja tutkimuskohteiden kehitystä kolmeen aaltoon sen mukaan, miten variaatio niissä tulkitaan (Eckert 2012). Eckertin jaottelua on sittemmin siteerattu taajaan niin ulkomaisessa kuin suomalaisessakin sosiolingvistisessä kirjallisuudessa (ks. esim. Mielikäinen & Palander 2014: 18; Lehtonen 2015: 41; Sorjonen, Lehtonen & Rouhikoski 2015: 19). Ensimmäisen aallon variaationtutkimus on keskittynyt kielenkäytön ja kielenulkoisten taustamuuttujien välisen

korrelaation hahmottamiseen, toisen aallon variaation tutkimus taas variaation ja sosiaalisten kategorioiden tarkasteluun pienemmissä yhteisöissä etnografisin menetelmin. Oma tutkielmani edustaa variaation tutkimuksen viimeisintä, kolmatta aaltoa, jonka myötä variaation kontekstisidonnainen sosiaalinen merkitys osana vaihtoehtoisia tyyliä on noussut sosiolingvistisen tutkimuksen keskiöön.

Variaation tutkimuksen ensimmäisen aallon lähtölaukauksena pidetään William Labovin väitöskirjassaan vuonna 1966 julkaisemia tutkimuksia New Yorkin puhekielen sosiaalisesta hierarkiasta; keskeinen havainto näissä tutkimuksissa oli, että sosiologisin perustein muodostetut ryhmät eroavat toisistaan tiettyjä kielellisiä muuttujia tarkastellessa (Lappalainen 2004: 13). Variaation tutkimuksen ensimmäisestä aallosta onkin välillä puhuttu labovilaisen kvantitatiivisen tutkimusperinteen synonyyminä. Variaation tutkimuksen ensimmäisen aallon keskeinen tutkimuskohde on siis kielen äänne- ja muotojärjestelmien korrelaatio sosiaalisten taustamuuttujien, kuten iän, sukupuolen ja sosioekonomisen taustan kanssa (Eckert 2012: 88).

Variaation tutkimuksen ensimmäinen aalto on ollut suomalaisessa sosiolingvistiikassa pitkävaikutteisinta – kvantitatiivista tutkimusta jatketaan edelleenkin. Ensimmäisiä tämän aallon fennistisiä tutkimushankkeita ovat olleet esimerkiksi edelleen käynnissä oleva vuonna 1972 alkanut Helsingin puhekielen pitkittäistutkimus ja useissa eri kaupungeissa samaan aikaan toteutettu Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus vuonna 1976 (Paunonen 2009: 558). Näitä tutkimuksia seuranneina vuosikymmeninä on toteutettu useita isoja ja pitkiä hankkeita eri puolilla Suomea, esimerkkinä vuonna 1989 aloitettu Kotuksen murteenseurauhanke. Tutkimuksen painopisteet ovat monipuolistuneet, ja tällä tutkimusperinteellä on päästy kiinni yhteiskunnallisen näkökulman lisäksi kielen ajalliseen muutokseen niin eri sosiaaliryhmien kuin yksilöidenkin kohdalla (Lappalainen 2004: 14).

Variaation tutkimuksen ensimmäisen aallon kvantitatiivisuutta kritisoinut toinen aalto korostaa etnografista tutkimusotetta, jossa keskitytään pienempään yhteisöön ja havainnoidaan sitä pidemmän aikaa. Tutkittavat ryhmät ovat keinotekoisesti tutkimusta varten luotujen ryhmittelyjen sijaan todellisia ryhmiä, ja tällöin taustamuuttujat nähdään pysyvien kategorioiden sijaan paikallisesti rakentuneina sosiaalisina kategorioina. William Labov vastaa toisenkin (ja ehkä jopa kolmannen) variaation tutkimuksen aallon ensimmäisestä tutkimuksesta, jona Eckert pitää itse asiassa ennen New York -tutkimusta vuonna 1963 ilmestynyttä etnografista tutkimusta Martha's Vineyard -saaren asukkaiden kielellisistä

valinnoista ja niiden suhteesta paikalliseen identiteettiin. (Eckert 2012: 91.) Toista aaltoa edustavia tutkimuksia on Labovin jälkeen tehty angloamerikkalaisessa lingvistiikassa tasaisesti ensimmäisen aallon tutkimuksen rinnalla, mutta fennistiikkaan tällainen tutkimusote omaksuttiin hyvin paljon myöhemmin, vasta 2000-luvun taitteessa. Ensimmäiseksi vaikutusvaltaiseksi tähän aaltoon kuuluvaksi tutkimukseksi Suomessa voisi lukea Hanna Lappalaisen 2000-luvun puolella ilmestyneen väitöskirjan *Variaatio ja sen funktiot* (Lappalainen 2004), jossa Lappalainen tarkastelee yhden todellisen sosiaalisen verkoston – saman seurakunnan jäsenten – kielellistä variaatiota hyödyntäen variaationtutkimuksen ohella myös etnometodologista keskusteluanalyysiä (Vaattovaara 2009a: 22).

Variaationtutkimuksen kolmannessa aallossa huomiota kiinnitetään rakenteiden ja sosiaalisten kategorioiden sijaan yksilöllisiin toimijoihin ja käytänteisiin. Kolmannen aallon tutkimuksissa tarkastellaan sitä, millaisia merkityksiä kielellisiin variaabeleihin liitetään; variaatio ei siis pelkästään heijasta olemassa olevia rakenteita vaan myös luo uusia sosiaalisia merkityksiä ja vaikuttaa sitä kautta kielen muutokseen. Tutkimuskohteina ovat erityisesti kielellisten ilmiöiden ideologiset yhteydet, kielellisten valintojen rooli sosiaalisten identiteettien rakentajana ja sosiaalisten tyylien tutkimus. (Eckert 2012: 93–94.) Kielenpiirteet eivät ole staattisia kategorioiden markkereita vaan muuttuvat, kun niitä käytetään tyyllisinä elementteinä vuorovaikutuksessa; kielenpuhujien kielelliset valinnat ohjaavat siis sosiaalisten tyylien vakiintumista, muutosta ja uusien tyylien syntymistä (Eckert 2012: 94).

Kolmannen aallon tutkimuksen erottavat kahden ensimmäisen aallon tutkimuksesta siis paitsi näkemys variaation tarkoituksesta myös tutkimuskohteet – tutkimuksen painopiste on siirtynyt alue- ja sosiaalimurteista tyyliihin ja puhujakategorioista identiteettien luomiseen. Tämä on tarkoittanut osittain myös uusien tutkimusmetodien käyttöönottoa: tutkimuksissa on hyödynnetty niin erilaisia identiteettiteorioita kuin mediatutkimustakin. Tutkimusala on ottanut käyttöön myös muita kielentutkimuksen alan menetelmiä: Esimerkiksi diskurssianalyysiä ja keskusteluanalyysiä on hyödynnetty monissa sosiolingvistisissä tutkimuksissa, joissa on selvitetty yksilön erilaisten identiteettien rakentumista eri tilanteissa.

Oma tutkielmani kytkeytyy siis variaationtutkimuksen kolmanteen aaltoon niin ajattelutavan kuin menetelmienkin osalta. Tutkielmani käsittelee pohjimmiltaan indeksisyyttä – sitä, millaisilla kielellisillä indekseillä tiettyä sosiaalista tyyliä luodaan, millaisen merkitysten kentän nämä merkit muodostavat ja ketkä jakavat samanlaisen käsityksen näistä merkityksistä. Toisaalta olen kiinnostunut myös siitä, millaisia sosiaalisia merkityksiä tähän

sosiaaliseen kategoriaan, homomiehisiin, kuuluvat yksilöt tutkiini kielenpiirteisiin liittävät. Tutkielmani lähestyy näin myös kieli-identiteetin tutkimusta. Metodologisesti tutkielmani asettuu samoin kolmannen aallon variaationtutkimuksen paradigmaan: hyödynnän erilaisia kielitietoisuustutkimuksessa käytettyjä metodeja sekä diskurssianalyysiä, joista kerron tulevissa alaluvuissa. Seuraavissa alaluvuissa käsitelen tarkemmin variaationtutkimuksen kolmannen aallon keskeisiä käsitteitä ja teorioita: indeksisyyttä ja rekisteriytymistä (2.1.1) ja tyyliin käsitettä suhteessa käyttämäni kielellisen stereotyypin käsitteeseen (2.1.2).

3.1.1 Indeksisyys ja rekisteriytyminen

Ei värivalinta heterolta miesministeriltä sattumaakaan ole, epäilee [taidekriitikko Veikko] Halmetoja. Sillä viestitään rentoutta ja suvaitsevaisuutta. Pinkki saattaa jopa korostaa käyttäjänsä maskuliinisuutta: mies on niin itsevarma, että voi pukeutua tyttöjen ja homojen väriin.

(Veera Luoma-aho: *Pinkki*, Kuukausiliite 5/2011)

Yllä oleva katkelma on muutaman vuoden takaisesta Veera Luoma-ahon kirjoittamasta Kuukausiliitteen artikkelista, joka käsittelee vaaleanpunaisen värin merkityksiä ja niiden muutoksia aikojen saatossa. Katkelmassa pohditaan Jyrki Kataisen ja yleensä miesten valintaa käyttää vaaleanpunaista kauluspaitaa, mille löydetään monia merkityksiä: pinkillä viestitään *rentoutta ja suvaitsevaisuutta* ja se voi korostaa väriä käyttävän miehen *maskuliinisuutta*, kun heteromies uskaltaa pukeutua *tyttöjen ja homojen väriin*. Sosiolingvistiikassa tällaista merkitysyhteyttä kutsutaan indeksisyydeksi.

Indeksisyys (*indexicality*) on tutkielmani keskeisimpiä käsitteitä. Käsitteellä indeksi tarkoitetaan pohjimmiltaan merkkiä ja indeksisyydellä sitä, miten merkki viittaa tarkoitteeseensa: pinkki voisi siis olla rentouden ja suvaitsevaisuuden indeksi. Sosiolingvistiikassa indeksisyydellä ja erityisesti sosiaalisella indeksisyydellä tarkoitetaan sitä, että jokin kielenpiirre yhdistetään esimerkiksi tiettyyn puhetilanteessa tunnistettuun sosiaaliseen ryhmään tai tyyliin – kielenpiirre toimii siis tämän ryhmän kielellisenä indeksinä, kuten pinkki väri tyttöjen ja homojen indeksinä. Kielenpiirteen assosioitumisesta tiettyyn sosiaaliseen ryhmään tulee näin osa kielellisen indeksin tulkintaa ja kontekstisidonnaista merkitystä (Lehtonen 2015: 35).

Variaation tutkimuksen kolmannen aallon myötä indeksisyys ja sen kehitysprosessit ovat nousseet tutkimuksen keskiöön (Eckert 2012: 94). Monet kielentutkijat³ ovat esittäneet erilaisia tapoja hahmotella semioottisia prosesseja, joiden kautta kielenpiirteet päätyvät indeksoimaan tiettyjä tarkoituksia. Keskityn tässä käsittelemään erityisesti tutkielmani kannalta keskeisimpiä Michael Silversteinin, Penelope Eckertin ja Asif Aghan teorioita.

Sosiolingvistiksessä tutkimuksessa tärkeäksi ja monien teorioiden lähtökohdaksi noussut tapa hahmotella indeksoitumisen prosessia on Michael Silversteinin (2003) kehittämä indeksisen järjestyksen (*indexical order*) malli. Silverstein jakaa indeksisyyden eri asteisiin⁴. Ensimmäisen asteen indeksillä (*first-order index*) tarkoitetaan sitä, että tietty kielenpiirre liittyy jonkin alueellisesti tai sosiokulttuurisesti määrittyvän ryhmän puheeseen ja sen esiintyminen on tavallaan odotuksenmukaista ja tiedostamatonta – tällaisia indeksejä ovat esimerkiksi murrepiirteet (Silverstein 2003: 193–194). Keskeinen idea Silversteinin mallissa on, että tällaisen ensimmäisen asteen indeksisyyden yläpuolelle syntyy uusia ylempien asteiden indeksisyyksiä, kun kielenpiirre esiintyy eri konteksteissa.

Toisen asteen indeksi (*second-order index*) kielenpiirteestä tulee, kun siihen liitetään uudenlaisia ideologioiden muokkaamia merkityksiä ja se alkaa toimia yksin tietyn ryhmän tai tyylin indeksinä, jolloin avautuu mahdollisuus myös kielenpiirteen käyttöön tyyllitelyn välineenä (Johnstone & Kiesling 2008: 8). Toisen asteen indeksien päälle voi rakentua edelleen uutta indeksisyyttä, kun kielenpiirre saa erilaisissa konteksteissa uusia tulkintoja ja merkityksiä ja yhteys alkuperäiseen ensimmäisen asteen indeksisyyteen katoaa (Eckert 2008: 463).

Hieman samankaltaista indeksitymisen mekanismeista ovat kuvanneet myös Elinor Ochs (1992) ja jo William Labov (1972), jonka hahmottelemassa järjestyksessä ensimmäisen asteen indeksi on nimeltään indikaattori (*indicator*), toisen asteen indeksi merkitsin (*marker*) ja seuraavan asteen indeksi stereotyyppi (*stereotype*). Ochs'n teoriassa

---

³ Malleja indeksitymisen semioottiselle prosessille ovat kehittäneet myös esimerkiksi Susan Gal ja Judith Irvine sekä Jan Blommaert.

⁴ Silverstein käyttää indeksisyyden asteista kaavaa $n + 1$, jossa ensimmäisen asteen indeksisyys on *n-th-order indexicality*, toisen asteen indeksisyys *n + 1-th-order indexicality* ja sitä ylempät asteet $(n + 1) + 1-th-order indexicality$.

Silversteinin ensimmäisen ja toiseen asteen indeksejä vastaavat suorat (*direct index*) ja epäsuorat indeksit (*indirect index*) (Ochs 1992: 342–343).

Saman kielenpiirteen eri merkitykset eivät niistä käytetyistä nimistä huolimatta järjesty lineaarisesti, vaan kaikki mahdolliset merkitykset ovat samaan aikaan läsnä (Silverstein 2003: 212). Eräs tapa hahmottaa kielenainesten merkityspotentiaalia on Penelope Eckertin (2008) edellä esitellyn Silversteinin teorian pohjalta kehittämisen indeksisen kentän (*indexical field*) käsite. Eckertin mukaan kielenpiirteisiin liittyvät merkitykset eivät ole pysyviä vaan pikemminkin muodostavat dynaamisen mahdollisten merkitysten kentän eli indeksisen kentän. Indeksisen kentän mahdolliset merkitykset linkittyvät toisiinsa ideologisesti, ja kenttä itsessään liittyy laajempaan ideologiseen kenttään – indeksisen kentän voisi siis nähdä ajatusten ja arvojen kielellisenä ilmentymänä (Eckert 2008: 464). Kun jotakin kielenpiirrettä käytetään vuorovaikutuksessa erilaisissa konteksteissa, mahdolliset merkitykset saattavat vahvistua ja toisaalta uusia merkityksiä voi muodostua. Kunkin kielenpiirteen indeksinen kenttä on siis jatkuvassa muutoksessa. (Eckert 2008: 454.)

Edellistä ajatusta vaaleanpunaisen värin indeksisyydestä voisi siis jatkaa hahmottelemalla värin indeksistä kenttää. Tähän kenttään voisivat kuulua niin tyttömäisyys, prinsessat, homous, rohkeus, tietämättömyys kuin suvaitsevaisuuskin. Väri ei indeksoi näitä kaikkia asioita samalla kertaa: pikkutyttölle pinkki voi olla prinsessojen väri ja queer-aktivistille viittaus homoseksuaalisuutta tarkoittaneeseen hihamerkkiin natsi-Saksan keskitysleireillä. Värin merkityskenttä ei pysy aina samanlaisena, sillä kulttuuriset merkitykset muuttuvat yhä uusissa käyttökonteksteissa:

Ei vaaleanpunainen aina ole ollut tyttöjen väri. Satojen vuosien ajan pikkulasten väri oli valkoinen. [-] 1800-luvun lopussa Yhdysvalloissa tytöt ja pojat puettiin samanlaisiin valkoisiin mekkoihin. Sitten muotiin tulivat pastellisävyt, mutta vielä 1918 amerikkalainen naistenlehti Ladies' Home Journal neuvoi, että vaaleanpunainen sopi vahvana värinä pojille. Sininen liitettiin herkkyyteen, pehmeyteen ja Neitsyt Mariaan – se oli siis tyttöjen väri.

Sitten värien merkitys kääntyi pääläelle. Sininen alettiin liittää poikiin, olivathan miesten työasut ja univormutkin usein sinisiä.

(Veera Luoma-aho: *Pinkki*, Kuukausiliite 5/2011)

Silversteinin ja Eckertin kanssa saman ajatuksen indeksisyyden jatkuvasta muutoksesta jakaa myös Silversteinin oppilas Asif Agha. Tarkasteltaessa prosesseja, joiden kautta tietyt kielenpiirteet – tai värit – päätyvät indeksoimaan tiettyjä tarkoitteita, Aghan

teoria on sosiolingvistiksessä tutkimuksessa keskeisessä asemassa. Agha nimittää tätä prosessia rekisteriytymiseksi (*enregisterment*, suomennoksesta ks. Lehtonen 2015: 40). Käsite rekisteri onkin Aghan teorian keskiössä: semioottisella rekisterillä (*semiotic register*) hän viittaa merkkien joukkoon tai repertoaariin, joka on saanut pragmaattista tehoa sosiohistoriallisen rekisteriytymisen prosessin kautta, ja diskurssirekisterit (*discourse register*) taas ovat nimenomaan kielellisten merkkien rekisteriytyneitä joukkoja (Agha 2007: 79–80).

Agha käyttää indeksisyyden kuvaamiseen sosiaalisen persoonan tai hahmon (*social persona*) käsitettä. Käsitteellä hän tarkoittaa jonkinlaista tyyppiä, johon liitetään jaettuja käsityksiä tai uskomuksia, ja johon liittyy myös joukko kielellisiä indeksejä; tällaisia sosiaalisia persoonia ovat siis esimerkiksi jonkin sosiaalisen ryhmän stereotyyppiset edustajat. (Agha 2005: 39). Tiettyyn kielelliseen indeksiin tai rekisteriin mahdollisesti liittyviin sosiaalisiin persooniin Agha viittaa käsitteellä sosiaalinen valikoima (*social range*)⁵ – ymmärtäisin käsitteen tarkoittavan jokseenkin samaa kuin aiemmin mainittu Eckertin hahmottelema indeksinen kenttä. Kaikki rekisterit eivät ole yhtä laajalle levinneitä ja vakiintuneita: ihmisistä, jotka tuntevat rekisterin ja tunnistavat siihen liittyvän sosiaalisen valikoiman, Agha käyttää nimitystä sosiaalinen vaikutusala (*social domain*, käännöksestä ks. Lehtonen 2015: 41).

Rekisteriytyminen etenee siis Aghan mukaan vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutustilanteet, joissa tiettyä kielenpiirrettä käytetään, muodostavat eräänlaisen ketjun, jota Agha kutsuu puheketjuksi (*speech chain*) (Agha 2003: 246–247; vrt. Ochs 1992). Jokaisella ketjun linkillä on mahdollista muuttaa kielenpiirteen indeksistä kenttää, joten rekisteriytyminen on jatkuvassa muutoksessa (Lehtonen 2015: 41). Rekisteriytyminen on siis asteittain etenevä prosessi, jossa tietyn sosiaalisen vaikutusalan sisällä jaetut puheen havaitsemisen ja tuottamisen tavat kerrostuvat. Prosessi etenee vuorovaikutustilanne kerrallaan, joskin esimerkiksi median välityksellä nämä tavat välittyvät samanaikaisesti laajalle joukolle. (Agha 2003: 269).

Tukeudun tutkielmassani erityisesti Eckertin teoriaan indeksisestä kentästä ja pyrin hahmottelemaan aineistoista nousevien kielenpiirteiden indeksisyyttä analyysin ohella luvussa 4. Keskeinen työssäni on myös Aghan ajatus sosiaalisista persoonista, joskin käytän samassa tarkoituksessa mielestäni tähän työhön paremmin sopivaa käsitettä *stereo-*

---

⁵ Käsitteestä *social range* Heini Lehtonen käyttää suomennosta *sosiaalinen toiminta-ala* (Lehtonen 2015: 41).

tyyppinen hahmo. Aghan mukaan sosiaaliset persoonat voivat olla yhtä hyvin kuvitteellisia kuin todellisiakin (Agha 2005: 38), mutta tämän työn kontekstissa ajatus kyseisen persoonan stereotyyppisyydestä on hyvin keskeinen, ja haluan käsitteellä korostaa tutkivani nimenomaan yhteisesti tunnistettua stereotypiaa. Samasta syystä käytän sanan persoona sijaan sanaa *hahmo*. Homoutta indeksoivien kielellisten merkkien joukosta käytän toistaiseksi samoin käsitettä kielellinen stereotyyppi – luvussa 6 pohdin, miten hahmottelemani homomiehen kielellinen stereotyyppi voisi suhteutua Aghan rekisterin ja Eckertin käyttämän tyylin käsitteisiin. Kielellisen stereotyypin, rekisterin ja tyylin käsitteitä avaan seuraavassa alaluvussa.

3.1.2 Kielellinen stereotyyppi ja tyyli

Tutkielmani aihe on siis homoutta indeksoivien kielellisten merkkien joukko, jota kutsun *kielelliseksi stereotyyppiksi*. En kuitenkaan käsittele pelkästään sitä, minkälaisista kielellisistä merkeistä tämä stereotypia koostuu, vaan myös sitä, miten näiden piirteiden käytöstä puhutaan kielimuotona. Kielellisen stereotyypin käyttöä puheessa kutsun tässä tutkielmassa *tyyliksi*. Määrittelen seuraavaksi näitä käsitteitä ja niiden lähikäsitteitä – stereotyyppiä, tyyppiä sekä rekisterin käsitteitä – ja hahmottelen kielellisen stereotyypin ja tyylin käsitteiden suhdetta.

Kielellinen stereotypia on stereotypia kielestä. Stereotyypin voisi yksinkertaisimmillaan määritellä tiettyyn asiaan tai ryhmään kohdistuvaksi yleistykseksi tai yksinkertaisuudeksi (Nieminen & Pantti 2009: 122). Stereotyypit jäsentävät maailmaa: ne toimivat ajattelussa esimerkiksi selittämisen apuina ja energiansäästäjinä (McGarty & Yzerbyt & Spears 2002: 2–6). Tyypittely on siis toisaalta ajattelua järjestävä kognitiivinen prosessi, mutta kun yksinkertaistaminen muuttuu ehdottomaksi ja tyylin luonteesta muodostetaan perusteettomia, usein negatiivisia päätelmiä, on kyse stereotypiasta (Nieminen & Pantti 2009: 123).

Stereotyypin käsite mielletäänkin yleensä puh kielessä negatiiviseksi. Eräs tapa hahmottaa stereotyypin olemusta on rinnakkainen sosiaalisen tyylin käsite. Orrin E. Klappin teorian mukaan sosiaaliset tyypit ovat niiden representaatioita, jotka kuuluvat yhteisöön ja yhteiskuntaan – stereotyyppiä edustavat taas mielletään sen ulkopuolelle (Dyer

2002: 50–51 [Klapp 1962]). Esimerkiksi median representaatioissa sosiaaliset tyypit voivat esiintyä monenlaisissa juonissa ja niillä voi olla lukuisia erilaisia rooleja, kun taas stereotyyppit kantavat mukanaan aina tietynlaista implisiittistä kertomusta, joka on kirjoitettu niiden representaatioon (Dyer 2002: 51). *Stereotyyppisellä homolla* viitataan tässä tutkielmassa hahmoon, joka noudattaa median usein toistamia homomiehiin liitettyjä ominaisuuksia – esimerkiksi tyylikästä pukeutumista, yltiöpositiivisuutta, kaksimielisyyttä, perinteisesti feminiinisenä pidetyllä alalla työskentelyä ja tietenkin tiettyä puhetapaa.

Tämä stereotypian käsitteen luonne on osa myös *kielellisen stereotyypin* käsitettä. Gitte Kristiansen määrittelee kielellisen stereotyypin John Honeyn teoriaa mukailleen yleiseksi, mutta kielentutkijan näkökulmasta epätarkaksi tiettyyn sosiaaliseen ryhmään liitetyksi piirteiden kimpuksi (Kristiansen 2001: 132). Myös Anna Babel liittää kielelliseen stereotyyppiin lingvistisen epätarkkuuden (Babel 2014: 606). Kristiansen hahmottelee kielellistä stereotyyppiä suhteessa sosiaalipsykologian teorioihin ja liittää kielellisen stereotyypin muodostumiseen samanlaisia ilmiöitä kuin stereotyypin syntymiseen yleensä: kielelliseen stereotyyppiin liittyy siis esimerkiksi sen oletettujen käyttäjien pitäminen keskenään samanlaisina, toisin kuin sellaisten ryhmien jäsenten, joihin itse kuuluu (Kristiansen 2001: 137–138). Myös kielellistä stereotyyppiä voi siis hahmottaa sosiaalisen tyypin ja stereotyypin erottelun kautta.

Kansandialektologisessa ja -lingvistisessä kehityksessä on käytetty Dennis R. Prestonin käsitettä *folk linguistic artifact*, jonka ymmärrän tarkoittavan jokseenkin samaa kuin kielellinen stereotyyppi. Käsitteellä Preston tarkoittaa kulttuurisesti jaettuun käsityksiä jostakin kielimuodosta (Preston 1996: 59–60; Brunner 2010: 10). Medialla on yleensä, joskaan ei aina, keskeinen vaikutus tällaisen “kansanlingvistisen tuotteen” syntyyn (Preston 1996: 59). Käsitteen voi kuitenkin katsoa eroavan kielellisestä stereotyyppistä lingvistisen epätarkkuuden ja stereotyypin suuremman tunnettuuden vuoksi (Brunner 2010: 11).

Kielellinen stereotyyppi on yhteydessä sosiaaliseen stereotyyppiin, tai on ikään kuin sosiaalisen stereotyypin sosiolingvistinen osa (Bennett 2012: 5) Esimerkiksi tässä tutkielmassa homomiehen kielellinen stereotyyppi on siis yhteydessä edellä kuvailemani stereotyyppisen homon hahmoon. Hahmotan tässä tutkielmassa kielellisen stereotyypin ajatustason konstruktioksi. Kuten jo mainitsin, tämän kielellisen stereotypian käyttämistä puheessa kutsun puolestaan tyyliksi.

Tyylin käsitettä on määritelty sosiolingvistiikassa monin eri tavoin. Variaation- tutkimuksen kolmannen aallon tutkimuksessa tyylin käsite kytkeytyy yksilöiden asenteisiin ja valikoivaan käyttöön ja korostaa näin tyylillisen erottelun ideologista ulottuvuutta (Sclafani 2009: 615). Myös Judith Irvine on käsitellyt tyylien erottuvuutta eli sitä, miten tyylit eroavat ja erottautuvat toisistaan ja miten tämä heijastaa sosiaalista erottuvuutta (Irvine 2001: 42). Asif Agha taas hahmottelee tyyliä koskevasta keskustelusta kaksi erilaista tyylin käsitteen määrittelyä, jotka ovat *co-occurrence style* eli ”sattumatyyli” tai ”myötäesiintymätyyli”⁶ ja *enregistered style* eli rekisteriytynyt tyyli (Agha 2007: 186). ”Sattumatyyllillä” hän tarkoittaa merkkien kimputtumista yhteen siten, että esimerkiksi tutkija voisi tämän havaita. ”Sattumatyyliä” ei kuitenkaan kommentoida metatasolla, kun taas rekisteriytynyt tyyli on jo kerännyt sosiaalista indeksisyyttä, joka on myös kommentoinnin kohteena. (Lehtonen 2015: 48.)

Tässä tutkielmassa ymmärrän tyylin Penelope Eckertin määritelmän mukaisesti kielenpiirteiden kimpuksi, joka kantaa sosiaalista merkitystä (Eckert 2001: 123). Tyylin käyttö on tietoista: se sisältää aina tulkinnan sosiaalisesta maailmasta ja asemoinnin suhteessa tähän maailmaan. Tyylin käyttö viestii siis olemisen tavasta. (Eckert 2008: 456.) Tässä tyylikäsityksessä keskeisintä on toiminta, ei tyylin käsittely kielimuotona – tyyli syntyy yksilöiden kielellisissä valinnoissa (mts. 456; Lehtonen 2015: 47).

Rekisteri on tyylin lähikäsite, jonka merkitys liittyy usein tyylin käsitteen kanssa: esimerkiksi Aghan teoriassa diskurssirekisteri on edellisessä luvussa kuvaamassani rekisteriytymisprosessissa syntynyt kielellisten merkkien kimppu (Lehtonen 2015: 49). Termillä rekisteri on kuitenkin yleensä viitattu jonkin tyylin ja tilanteen kiinteään suhteeseen: rekisteri olisi siis tiettyyn tilanteeseen liittyvä tyyli (Coupland 2007: 14). Myös Eckert perustelee tyylin käsitteen käyttöä rekisterin käsitteen sijaan tällä rekisterin staattisella luonteella (Eckert 2008: 457).

Sosiolingvistiseen tyylin käsitteeseen on usein liitetty muutakin kuin vain kielenaineiksia: lingvististen ominaisuuksien lisäksi tyyliin voi kuulua esimerkiksi tietynlaista pukeutumista, tietyn musiikkigenren kuuntelua ja harrastuksia (Coupland 2007: 29–30, Campbell-Kibler 2011: 52). Tehdessäni eron tällaisen tyylikäsityksen ja nimenomaan pelkkien tyylin sisältämien kielenaineiksien välille käytän tarkentavaa käsitettä *puhetyyli*.

---

⁶ Suomentokset Heini Lehtosen (2015: 47).

3.2 Kielitietoisuustutkimus sosiolingvistiikan kentällä

Sana *tietoinen* on tullut tässä tutkielmassa esille jo monta kertaa. Olen esimerkiksi todennut tyylin olevan tietoista toimintaa ja esitetyn kielen tietoisesti tuotettua. Tutkimuskohteitani ovat tietoisesti tuotettu kieli sekä tietoinen puhe kielestä. Kielitietoisuuden tutkimus onkin kolmannen aallon variaation tutkimuksen ohella toinen tutkielmani suurista viitekehyksistä.

Perinteisesti kielitietoisuustutkimus on liittynyt kansanlingvistiikan alaan, jonka metodologiasta lainaan paljon myös tässä tutkimuksessa. Kansanlingvistiikka (*folk linguistics*) on tutkimusala, jossa tutkitaan maallikoiden eli ei-kielitetilijöiden kielikäsityksiä, kielen eri muotojen tiedostamista sekä kieliasteita. Tutkimusalan piirissä ollaan kiinnostuneita maallikoiden kieltä koskevista havainnoista. Maallikoiden kieltä koskevaa tietoisuutta on pidetty pitkään tieteen kannalta epäkiinnostavana (Vaattovaara 2009a: 26; Niedzielski & Preston 2000: 3), mutta kansanlingvistinen tutkimus on osoittanut puhujien käsitysten ja havaintojen tärkeyden kieliasteiden, kielellisen variaation ja kielen muutoksen suhteen tutkimisen kannalta. Kansanlingvistisiä kysymyksiä on ratkottu niin sosiolingvistiikan kuin dialektologiankin piirissä (Nupponen 2011: 2), ja kansanlingvistiikan voisikin sijoittaa näiden kahden tutkimusalan välimaastoon (Vaattovaara 2009a: 27).

Nykymuotoinen, sosiolingvistinen kansanlingvistiikka on tutkimusalan joksikin nuori. Niedzielski ja Preston katsovat nykymuotoisen kansanlingvistiikan alkaneen Hoenigswaldin kansanlingvististä tutkimusta peräänkuuluttaneesta esitelmästä Kalifornian yliopistossa vuonna 1964 (Niedzielski & Preston 2000: 2). Kielenkäyttäjien käsityksistä lähtevää tutkimusta on kuitenkin tehty laajemmassa mittakaavassa vasta 1990-luvusta eteenpäin (Nupponen 2011: 5).

Sen sijaan kansandialektologista eli kansan murrehavaintoja koskevaa tutkimusta on tehty maailmalla 1800-luvulta asti ja Suomessakin jo yli sata vuotta sitten (Vaattovaara 2009a: 27; Nupponen 2011: 3). Uudempikin suomalainen kansanlingvistiikka on profiloitunut ennen kaikkea alueellisia varieteettejä ja variantteja koskevien käsitysten ja asenteiden tutkimukseen. Kansanlingvististä tutkimusta on tehty esimerkiksi pellolaisnuorten murrekäsityksistä ja -identiteetistä (Vaattovaara 2009a), savon murretta koskevista käsityksistä (Nupponen 2011), suomalaisten murreasteista (ks. esim. Mielikäinen & Palander

2002) sekä toimittajien standardikieltä koskevista käsityksistä ja kieliasenteista (Saviniemi 2015).

Ajallisesti nykymuotoinen kansanlingvistinen tutkimus on siis alkanut laajemmassa mittakaavassa vasta samaan aikaan sosiolingvistiikan kolmannen aallon kanssa. Kansanlingvistinen näkökulma on alkanut kiinnostaa sosiolingvistejä, kun ajatus kielenpuhujasta on tutkimuksen piirissä muuttunut: kolmannen aallon variaationtutkimuksessa kielenpuhujia ei ole passiivinen ja muuttumaton variantin “kantaja” vaan aktiivinen omaa kielenkäyttöään systemaattisesti muuttava toimija (Eckert 2012: 97–98). Kansanlingvistinen tutkimus voi siis tarjota tietoa kielen sosiaalisista merkityksistä (Coupland 2016: 13).

Kaikki sosiolingvistinen sosiaalisten merkitysten, kielitietoisuuden ja -asenteiden tutkimus ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti kansanlingvistiikkaa. Vaikka suomalainen kielitietoisuustutkimus onkin profioloitunut erityisesti kansanlingvistiikaksi, on sen suhde myös muihin kieliasennetutkimuksen paradigmoihiin tullut yhä tärkeämmäksi variaationtutkimuksen kolmannen aallon myötä. Kansanlingvististä tutkimusta voisi kritisoida sen essentialistisuudesta: se on usein keskittynyt vertaamaan maallikoiden kielikäsitteitä, valmiiksi määriteltyihin murrealueisiin (Vaattovaara 2012: 178–182; 2013) – keskiössä on siis kansan “kansanlingvististen totuuksien” vertaaminen kielitieteen “lingvistisiin totuuksiin”.

Tutkielmani aihe ovat toki ei-kielitieteilijöiden kielikäsitteet siinä mielessä, että tutkimusaineistoissani esiintyvät, puhuvat ja kirjoittavat ihmiset ovat kansanlingvistisin termein “maallikoita”. Tavoitteeni ei kuitenkaan ole verrata näitä kielikäsitteitä esimerkiksi johonkin “lingvistiseen totuuteen” homomiesten puheesta vaan tutkia kielellistä stereotyyppiä sosiaalisena konstruktiona ja pohtia sen rakentumista edellä esittelemäni variaationtutkimuksen kolmannen aallon ajattelutapojen pohjalta. Puhun siksi tässä tutkielmassa kansanlingvistiikan sijasta yleisemmin kielitietoisuustutkimuksesta. Nojaan kuitenkin kansanlingvistisen tutkimuksen piirissä kehitettyyn metodologiaan ja käsitteistöön, jota esittelen seuraavaksi.

3.2.1 Metakieli ja kielitietoisuuden jatkumot

Metakieli (*metalanguage*) tarkoittaa kielen kuvaamiseen käytettyä kieltä (Mielikäinen & Palander 2014: 26), josta aineistoni esitetyn kielen ohella muodostuvat. Dennis R. Preston

on jakanut metakielen kahteen eri tyyppiin tai tasoon, joihin hän viittaa käsitteillä *metakieli 1* ja *metakieli 2*. Metakieli 1 on kieltä, sen eri tasoja ja ilmiöitä koskevaa kieltä (Niedzielski & Preston 2000: 302; Mielikäinen & Palander 2014: 26): esimerkiksi haastatteluissa ilmi tulevat termit *nasaalisuus* ja *nouseva loppuintonaatio* ovat tällaista tason 1 metakieltä. Metakieli 2 taas sisältää samalla viittauksia kulttuurisiin käsityksiin ja asenteisiin, jotka vaikuttavat ensimmäisen asteen metakielen kommenttien taustalla (Niedzielski & Preston 2000: 308). Metakieli 2 kommentoi siis kielenulkoisia ilmiöitä: esimerkiksi homomiehen kielelliseen stereotyyppiin liittyvissä kuvauksissa *suurielkeinen puhe* ja *feminiininen ilmaisu* on kyse toisen tason metakielestä.

Kielen ilmiöiden kuvaamiseen käytetyn kielen lisäksi ei-kielitieteilijöiden kieltä koskevat kommentit ja kuvaamisen tavat ovat keskenään erilaisia ja eritasoisia. Maallikoiden kielitietoisuutta (*linguistic awareness*) mallintaakseen Preston on kehittänyt eräänlaisen kielitietoisuuden taksonomian, joka muodostuu neljästä toisistaan riippumattomasta jatkumosta (Preston 1996: 40–41). Nämä jatkumot ovat saatavuus (*availability*), täsmällisyys (*accuracy*), yksityiskohtaisuus (*detail*) ja hallinta (*control*)⁷.

Saatavuudella tarkoitetaan tässä mallissa sitä, kuinka helposti ei-kielitieteilijät eri kielenpiirteitä kommentoivat: esimerkiksi yleisen kielikeskustelun aiheena usein oleva “stadilaiseksi” mielletty etinen /s/-variantti on helposti saatavilla oleva piirre, kun taas esimerkiksi monet syntaktiset piirteet eivät. *Täsmällisyys* taas liittyy kielikäsitusten osuvuuteen kielitieteellisessä mielessä eli siihen, ovatko käsitykset tieteen näkökulmasta “oikeita”, “väärää” vai jotakin siltä väliltä. *Yksityiskohtaisuudella* tarkoitetaan sitä, kuvataanko kielenilmiöitä yleisellä vai yksityiskohtaisella tasolla (esim. “feminiininen ääni” vai “nouseva loppuintonaatio”). *Hallinta* taas kuvaa kykyä tuottaa ja esimerkiksi imitoida kielenilmiöitä. (Preston 1996: 40–41; Vaattovaara 2009a: 31–32). Keskeistä taksonomiassa on, että jokainen piirre voi asettua mihin tahansa kohtaan kutakin jatkumoa: esimerkiksi nouseva loppuintonaatio voi olla täydessä *hallinnassa*, mutta sitä voidaan kuvata *epätäsmällisesti*.

Voisi ajatella, että pohjimmiltaan kielitietoisuuden jatkumoissa on kyse indeksisyyden asteista, mikä kytkee kolmannen aallon sosiolingvistiikan kansanlingvistiseen tutkimukseen. Ensimmäisen asteen indeksi, esimerkiksi alueellinen murrepiirre, saattaa olla sen käyttäjille tiedostamaton – piirteen käyttäjä ei ehkä ole kuullut muita variantteja tai se ei

---

⁷ Suomentokset ovat Aila Mielikäisen (Mielikäinen 2005). Vaattovaara (2009a) käyttää käsitteestä *control* suomentosta *imitointikyky*.

muutoin kannan minkäänlaista sosiaalista tietoa, joten siihen ei ole syytä kiinnittää huomiota. Toisen asteen indeksi piirteestä muodostuu, kun huomio piirteeseen kiinnittyy esimerkiksi muita murteita ja variantteja kohdatessa. Tällöin murrepiirre kiinnittyy alueelliseen identiteettiin, ja yksittäinen puhuja saattaa alkaa vältellä piirrettä pyrkiessään kuulostamaan esimerkiksi kaupunkilaisemmalla ja toisaalta vahvistaa sitä tuodessaan esille alueidentiteettiään. Kolmannen asteen indeksissä tietty murrepiirre kohoaa osaksi yhteisesti tiedostettua stereotyyppiä kyseisestä alueesta, ja sitä saatetaan kierrättää esimerkiksi mediassa. Tällöin piirre nousee täyteen tietoisuuteen, myös ulkopuolisten tyylittelyn välineeksi. (Johnstone & Kiesling 2008: 10–11.)

Olen pyrkinyt vastaamaan saatavuuden, täsmällisyyden, yksityiskohtaisuuden ja hallinnan jatkumoiden ongelmiin aineistotriangulaatiolla: haastattelu- ja keskustelupalsta-aineistoista voi saada tietoa sellaisista piirteistä, jotka eivät ole olleet imitaatio- ja tv-sketsiaineistossa hallinnassa, ja toisaalta jälkimmäiset tuovat esiin piirteitä, joita haastattelu- ja keskustelupalsta-aineistossa ei ole kenties voitu kielentää – ne eivät siis ole olleet saatavilla tai kuvaukset niistä ovat liian yleisiä. En ole tutkielmassani kuitenkaan juurikaan kiinnostunut pohtimaan sitä, kuinka täsmällisesti ja yksityiskohtaisesti kieltä eri aineistoissani kuvataan. Saatavuuden ja hallinnan jatkumot ovat sen sijaan tutkielmani kannalta relevantteja: kuten tuonnempana totean, saatavuus ja hallinta liittyvät olennaisesti kysymykseen siitä, millaiseksi kielimuodoksi niin sanottu homomainen puhetyyli haastatteluissa hahmottuu.

3.2.2 Performanssin ja imitaation sosiolingvistiikkaa

Tutkin tutkielmassani homomiehen kielelliseen stereotypiaan kuuluvia kielenpiirteitä haastattelujen ja keskustelupalsta-aineiston ohella nuorten tekemistä imitaatioista ja suomalaisista tv-sketseistä. Jälkimmäisistä aineistoista kummassakin käytetty kieli on esitettyä: se on tuotettu tietoisesti tietynlaisia piirteitä käyttäen määrättyssä tilanteessa. Tällaisen äärimmäisen tietoisesti suunniteltuun kieleen liittyy sosiolingvistisen tutkimuksen kannalta monenlaisia erityispiirteitä, joita käsitelen tässä lyhyesti.

Performanssin käsitettä on lingvistiikassa määritelty eri tavoin. Yksi tapa hahmottaa käsitettä on jako arkipäiväiseen (*mundane*) ja korkeaan (*high*) performanssiin (Coupland 2007: 146–147) tai jokapäiväiseen (*everyday*) ja lavastettuun (*staged*) perfor-

manssiin (Bell & Gibson 2011: 557). Arkipäiväisellä tai jokapäiväisellä performanssilla tarkoitetaan arkisissa tilanteissa tapahtuvaa hetkellistä toisen hahmon ottamista (Bell & Gibson 2011: 557) – tällaista arkipäiväistä performanssia voi olla esimerkiksi rekisterin vaihto keskustelussa tai vaikkapa Natalie Schilling-Estesin tutkima performanssirekisteri sosiolingvistiksessä haastattelussa (Schilling-Estes 1998). Korkea tai lavastettu performanssi taas on suunniteltua: esiintyjän ja yleisön roolit ovat siinä usein selvät (Coupland 2007: 149) ja esitystilanne on rajattu (Bell & Gibson 2011: 557). Omassa tutkielmassani sekä imitaatioaineisto että tv-sketsit edustavat tällaista korkeaa performanssia.

Performanssin ja performoidun kielen käsite on kuitenkin lingvistiikassa monimerkityksellinen. Performatiivisuudella viitataan nimittäin yleensä J. L. Austinin ajatuksiin kielenkäytöstä, jolla on todellisuutta luova ja aikaansaava voima (ks. esim. Laitinen & Rojola 1998: 9). Tästä johtuen käytän tässä tutkielmassa imitaatioiden ja tv-sketsien korkeasta tai lavastetusta performoidusta kielestä nimitystä *esitetty kieli*.

Esitetty kieli ei ole perinteinen sosiolingvistisen tutkimuksen kohde. Erityisesti labovilainen ensimmäisen aallon sosiolingvistiikka on painottanut tutkimuksessa sellaista puhetta, johon puhuja kiinnittää mahdollisimman vähän huomiota (*vernacular speech*) (Bauman 2011: 708). Tietoisesti tuotettu, imitoitu tai esitetty kieli ei siis ole ollut tästä näkökulmasta kiinnostavaa (Brunner 2010: 19; Evans 2002: 95).

Esitetty kieli on kuitenkin sosiolingvistisen tutkimuksen kannalta kiinnostavaa, koska sillä on tärkeä rooli tyylien rekisteriytymisprosessissa: esitetty kieli vahvistaa linkkiä tyylin ja sosiaalisen kategorian välillä. Yleisö ymmärtää esitystä oman kulttuurisen tietämyksensä kautta, ja esitys välittää tietoa kielen sosiaalisista merkityksistä. (Gibson 2011: 603.) Kielentutkijalle esitetty kieli antaa siis tietoa sosiaalisesta indeksisyydestä: se ikään kuin välittää tyyllisiä ja sosiosemanttisia käytänteitä paketoidussa muodossa (Coupland 2007: 155). Tästä syystä esitetty kieli sopiikin hyvin tämän tutkielman tutkimuskohteeksi: se, miten stereotyyppistä homomiehen hahmoa luodaan kielen avulla, kertoo kompaktissa muodossa, millaisia kielenpiirteitä kulttuurisesti homomiehen puheeseen liitämme.

Mediaesitysten kieltä indeksisyyden näkökulmasta on tutkittu esimerkiksi *Flight of the Conchords* -komediaduon luomia karikatyyrejä (Gibson 2011) ja Martha Stewart -parodioiden kielellisiä piirteitä (Sclafani 2009). Imitaatioita koskeva kansanlingvistinen tutkimus on sen sijaan usein keskittynyt arvioimaan maallikoiden imitointikykyä: sitä, kuinka hyvin imitaatio ”onnistuu” eli kuinka hyvin imitoitu puhe vastaa tarkoitettua va-

rieteettia ja missä määrin imitoitu puhu uskotaan “todelliseksi”. Esimerkiksi Betsy E. Evansin on todennut tutkimuksessaan, että informantit kykenivät imitoimaan USA:n etelävaltioille ominaista englantia niin, että imitaatio koettiin autenttiseksi (Evans 2002; 2010).

Brunner (2010) lukee imitaation ongelmiksi kolme asiaa: sen, että imitaatiot eivät välttämättä ole paikkansapitäviä; sen, että imitaation kohteesta ei aina ole varmuutta ja sen, että tutkijan voi olla vaikeaa erottaa imitaatiossa käytettyjä kielenpiirteitä imitaattorin tavallisesta puheesta (Brunner 2010: 25–27). Kuten olen jo aikaisemmin maininnut, en ole kiinnostunut siitä, kuinka “hyvin” imitaatioaineistossa ja tv-sketseissä onnistutaan jäljittelemään homomiesten puhumaa suomea, koska tämä ei vastaa tutkimusasetelmaani saati käsitystäni homomiehen kielellisestä stereotyypistä sosiaalisena konstruktiona. Kahteen muuhun huomioon imitaatiometodista olen pyrkinyt vastaamaan aineistotriangulaatiolla ja valinnoilla, joita esittelen tarkemmin analyysiluvun 4 alussa.

3.2.3 Diskurssianalyysi kielitietoisuustutkimuksena

Imitaatioiden tutkimisen lisäksi käytän tutkielmassani toista vähänlaisesti kielitietoisuustutkimuksessa käytettyä lähestymistapaa, diskurssianalyysiä. Diskurssianalyysi on enemmänkin teoreettinen ja metodologinen viitekehys kuin yksittäinen metodi (Ilmonen 2001: 100), ja sen sosiaalisen konstruktivismin teoriasta kumpuavana perustana on ajatus kielestä sosiaalisena toimintana ja kielen todellisuutta rakentavasta luonteesta (Pietikäinen & Mäntynen 2014: 12–13). Diskurssianalyysi on siis pohjimmiltaan monella tieteenalalla käytetty ajattelutapa, jonka mukaan kieli heijastaa ja luo sosiaalista todellisuutta (Eskola & Suoranta 1998: 195).

Kielentutkimuksessa diskurssianalyysillä on lähestytty niin perinteisempiä kielentutkimuksen aiheita, kuten kielen rakennetta, muutosta, merkitystä ja oppimista, kuin monitieteisempiä kysymyksiä sosiaalisista rooleista ja suhteista, viestinnästä ja identiteetistä (Johnstone 2008: 4). Vaikka diskurssianalyysi on siis toisaalta ajattelutapa, sen voi nähdä myös eräänlaisena työkalupakkina kielenkäytön analyysiin (Gee 2011: ix). Tätä työkalupakkia on käytetty myös variaationtutkimuksen metodina (Johnstone 2008: 6). Keskeinen tutkimuskohde diskurssianalyytisessä variaationtutkimuksessa on ollut se, millaisia identiteettejä erilaisissa aineistoissa luodaan ja miten tämä selittää variaatiota (ks. esim.

Johnstone 2008: 150–156). Tarkastelenkin tässä tutkielmassa haastatteluaineistoa vastaavanlaisesta näkökulmasta: tutkin, millaisia identiteettejä haastateltavat itselleen luovat ja miten he asemoivat itsensä suhteessa homomaiseen puhetyyliin. Hahmottelen ymmärrystäni identiteetin käsitteestä seuraavassa alaluvussa 3.4.

Kielitietoisuutta koskevassa tutkimuksessa diskurssianalyysi ei ole ollut kovin yleinen lähestymistapa, vaikka sen hyödyllisyys metakielten tutkimisessa onkin tiedostettu ja tutkimusta peräänkuulutettu (Niedzielski & Preston 2000: 314; Preston 2002: 95). Diskurssianalyttisesti suuntautunut kansanlingvistiikka on kuitenkin tuonut kiinnostavaa tietoa esimerkiksi siitä, millaisia käsityksiä eri kielimuodoista ja asenteita näitä kohtaan haastatteluista voi löytää ja millaiset yhteiskunnalliset diskurssit näissä käsityksissä näkyvät (Babcock 2015: 66–67). Analyysiluvussa 5 tarkastelen, millaisia käsityksiä homomaisesta puhetyylistä omasta haastatteluaineistostani löytyy.

3.3 Kielestä ja identiteetistä

Tutkielmani käsittelee homomaisena pidetyn kielen ohella myös kielen suhdetta identiteettiin. Identiteetistä ja pikemminkin erilaisista identiteeteistä on kyse haastattelemiemme homomiesten määritelmässä siitä, millaiset miehet homomaista kieltä käyttävät. Identiteettiin liittyy myös se, millainen merkitys homomaiseksi katsotulla kielimuodolla on kullekin haastatellulle homomiehelle. Puhun lisäksi haastatteluaineiston yhteydessä identiteetin luomisesta haastattelutilanteessa. Määrittelen tässä selkeyden vuoksi lyhyesti, mitä tarkoitan tässä käsitteellä *identiteetti*.

Identiteetin käsitettä on toki määritelty eri tieteenaloilla ja myös lingvistiikan sisällä eri tavoin, ja tutkimusta on tehty eri identiteetikäsityksiin nojaten. Evans (2015) erottaa kaksi nykymuotoisen kielen ja identiteetin suhdetta koskevan tutkimuksen kannalta relevanttia identiteetikäsitystä: strukturalistisen ja konstruktivistisen. Yksinkertaistettuna strukturalistisessa käsityksessä kielen nähdään ikään kuin heijastavan identiteettiä, kun konstruktivismi näkee kielen identiteetin osana ja sen luoja. (Evans 2015: 16–17.)

Kulttuurintutkimuksen konstruktivistisessa identiteetikäsityksessä identiteetti nähdään ”liikkuvana”: se muotoutuu jatkuvasti suhteessa meitä ympäröiviin kulttuurisiin järjestelmiin, ja ihmiset ottavat erilaisia identiteettejä eri tilanteissa. Pysyvää, essentialististä

identiteettiä ei siis tämän käsityksen mukaan ole – jos kokemus tällaisesta on, se johtuu siitä, että yksilö on luonut itsestään tietynlaisen “minäkertomuksen”. (Hall 2002: 23.) Tällainen jatkuvasti muuttuva ja neuvoteltava identiteetti on vakiintunut myös sosiolingvistiikkaan (Lehtonen 2015: 55). Myös tässä tutkielmassa käsite *identiteetti* viittaa tällaiseen diskursiiviseen tarinaan itsestä, joka tai joita luodaan haastattelun kontekstissa, eikä siis psykologiseen, pysyvämpään käsitykseen itsestä.

Sosiolingvistiikassa identiteettiä on usein lähestytty *sosiaalisen identiteetin* (*social identity*) teorian näkökulmasta (Auer 2007: 3). Sosiaalinen identiteetti rakentuu suhteessa toisiin, kun yksilö samastuu ryhmään ja ryhmä määrittyy edelleen suhteessa toisiin ryhmiin – keskeinen asia on, keitä “me” olemme suhteessa “muihin” (Vaattovaara 2009a: 25). Sosiaalinen identiteetti siis syntyy ja koko sosiaalinen toiminta saa merkityksensä ryhmien välisistä suhteista ja vertailusta (Pälli 2003: 38). Tämänkin identiteetin on sosiolingvistiikassa nähty rakentuvan vuorovaikutuksessa (Auer 2007: 8–9), jossa se näkyy *asemointeina* eli siinä, millaisia kategorisointeja vuorovaikutuksessa luodaan ja miten puhujat asemoivat itsensä suhteessa näihin kategorioihin (Lehtonen 2015: 57; Liebscher & Dailey-O’Cain 2007: 248). Kiinnitän haastatteluiden analyysissä paljon huomiota tällaisiin asemointeihin, joita käsittelen osana haastatteluissa luotavia identiteettejä.

Tilanteessa otettavien ja rakennettavien identiteettien lisäksi tutkielmassani esiintyvät sellaiset käsitteet kuin *seksuaali-identiteetti* ja *kieli-identiteetti*, jotka luen osaksi *henkilökohtaista identiteettiä* (*personal identity*). Erotankin tutkielmassani tällaisen pysyvämmän identiteetin tilanteisesta identiteetistä. Henkilökohtaisen identiteetin voisi määritellä jonkinlaiseksi yksilölliseksi elämäntarinaksi, joka pohjautuu elämäkokemuksiin (Liebscher & Dailey-O’Cain 2007: 248), ja sitä onkin käsitelty diskurssintutkimuksessa usein eräänlaisena narratiivina (Johnstone 2008: 155). Käsitän tässä tutkielmassa seksuaali-identiteetin ja kieli-identiteetin tämän elämäntarinan osaksi: seksuaali-identiteetti on siis yksilön omien kokemustensa pohjalta määrittelemä kuva omasta seksuaalisuudestaan ja kieli-identiteetti samoin henkilökohtaisten kokemusten pohjalta määrittyvä kuva omasta kielenkäytöstä.

3.4 Yhteenveto

Käsittelen tutkielmassani homomiesten puhetta kuvattuna, matkittuna ja homomiesten kokemana. Hahmottelen tutkielmassani sitä, mistä kielenpiirteistä ja merkityskentistä miespuolisen homoseksuaalin *kielellinen stereotyyppi* muodostuu. Tutkimusaineistoni koostuvat imitoidusta ja esitetystä kielestä ja kieltä koskevasta metakielestä.

Tavoitteeni on selvittää, millaiset kielenpiirteet ovat aineistojeni perusteella homouden *indeksejä*. Käsittelen analyysissäni myös sitä, millaisia sosiaalisia kategorioita näiden piirteiden *indeksiseen kenttään* kuuluu homouden lisäksi. Kun käsittelen kuvauksia tämän kielellisen stereotyypin käytöstä, viittaan siihen käsitteellä *homomainen puhetyyli*. Tutkin, millaisia *identiteettejä* haastatteluissa luodaan ja mitä se kenties kertoo haastateltavien *kieli-identiteetistä*.

4 HOMOMIESTEN PUHE KUVATTUNA JA MATKITTUNA

Käsittelen tässä luvussa sitä, millaiset kielenpiirteet liittyvät aineistojeni valossa stereotypiaan homomiehen puheesta. Pyrin luomaan kuvaa siitä, millaisia eri kielen tasojen piirteitä aineistoissani esiintyy. Homomiesten puhetta, kuten yleensäkin kieltä koskevat käsitykset ovat jokaisella ihmisellä erilaisia ja muuttuvat eri tilanteissa. Tavoitteenani ei siis ole kuvata kaikkia mahdollisesti homomiehisiin liitettyjä kielenpiirteitä. Sen sijaan esittelen tässä sellaisia homomiesten puheeseen liitettyjä kielikäsitteitä, joiden voin aineistojeni perusteella osoittaa olevan laajalle levinneitä tai jollakin tapaa vakiintuneita.

Keskityn tässä luvussa ennen kaikkea imitaatioaineistoon ja siihen, millaisilla kielenpiirteillä homoutta aineistossa luodaan. Toisin sanoen kyse on siitä, millaiset kielenpiirteet ovat homouden indeksejä. Kuten olen jo edellä kuvannut, imitaatiometodilla on mahdollista saada tietoa sellaisistakin käsityksistä, joita informantit eivät muutoin kenties osaisi kielentää – jotka eivät siis ole *saatavilla*. Koska olen kiinnostunut nimenomaan stereotypiasta, imitoidun aineiston tutkiminen vastaa mielestäni hyvin tarpeisiini: en näe imitaatioesitysten puhetta niinkään kuvauksena kenenkään luonnollisesta puheesta kuin kuvauksena kielellisestä stereotypiasta. Kolikon käänttöpuoli on se, että kaikkia esityksissä käytettyjä kielenpiirteitä ei välttämättä liitetä stereotyyppiseen homoon vaan ne saattavat olla mukana yhtä hyvin hauskuuden vuoksi tai käytössä informanttien arkipuheessakin.

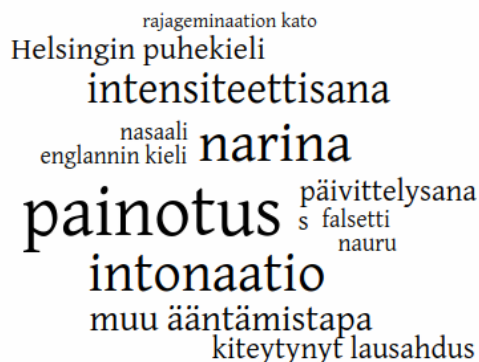
Tämän imitaatiometodin ominaisuuden vuoksi hyödynnän analyysissäni myös muita tutkielmani aineistoja: haastatteluaineistoa, keskustelupalstoja sekä tv-sketsejä. Olen kerännyt alla oleviin kuvioihin (kuviot 1, 2, 3 ja 4) näissä aineistoissa esille tulleet kielenpiirteet ja muut kieltä koskevat luonnehdinnat. Haastatteluaineistosta ja keskustelupalsta-aineistosta mukana ovat kaikki kielenpiirteiden maininnat ja luonnehdinnat,⁸ imitaatiokuunnelmista ja tv-sketseistä taas olen ottanut mukaan kunkin vuoron kohdalla havaitsemiini piirteet. Kuviot eivät siis näytä kunkin kielenpiirteen tarkkaa prosentuaalista osuutta vaan ovat pikemminkin suuntaa antavia esityksiä siitä, millaisia piirteitä ja missä määrin olen aineistoistani löytänyt. Aineistojani olen kuvannut tarkemmin luvussa 1.

---

⁸ Olen kuvioita laatiessani selkeyden vuoksi yhdistänyt saman sanan eri johdokset ja taiputusmuodot yhtenäisen ominaisuudennimen alle, esim. *nasaali*, *nasaalinen*, *nasaalista* → *nasaalisuus*. Samaan tapaan olen yhdistänyt yläkäsitteiden alle joitakin samaa tarkoittavia sanoja, kuten *naisellisuus*, *naismaisuus* → *feminiinisyys*.

Kukin aineistoistani valottaa käsityksiä homomiehen kielellisestä stereotyypistä eri tavalla. On huomattava, että imitaatiokuunnelmista (kuvio 1) ja tv-sketseistä (kuvio 2) löytämäni kielenpiirteet ovat itse määrittelemiäni, kun taas haastattelujen (kuvio 3) ja keskustelupalstojen (kuvio 4) kuvioissa näkyvät kielenpiirteet ovat haastateltujen ja verkko-keskustelijoiden itsensä kuvailemia ja määrittelemiä. Kuvioista 3 ja 4 voi havaita, että maininnat kielestä ovat keskenään hyvin erilaisia: nämä kuviot sisältävät sekä ensimmäisen asteen metakielen mukaisia nimettyjä kielenpiirteitä (esim. *falsetti*), kielen auditiivisia luonnehdintoja (*kimitys*) että toisen asteen metakielen yleisluontoisia luonnehdintoja (*feminiininen*). Tämän vuoksi pidän aineistotriangulaatiota perusteltuna. Kielenpiirteestä ei muodostu indeksiä tyhjiössä: homouteen liitetyt kielenpiirteet eivät indeksoi homoutta vain aineistonkeruutilanteissa ja vain omien informanttieni mielissä, vaan informanttien käsitykset pikemminkin heijastavat laajempia käsityksiä. Toisaalta imitaatio- ja tv-sketsiaineistot antavat mahdollisuuden ilmiöiden tarkempaan lingvistiseen määrittelyyn.

Kuvio 1. Imitaatioaineisto

Kuvio 2. Tv-sketsit

Kuvio 3. Haastatteluaineisto

Kuvio 4. Verkkokeskustelut

Mielenkiintoista on, että kaikissa aineistoissa toistuvat silmiinpistävästi samanlaiset kielenpiirteet niin haastatteluissa ja verkkokeskusteluissa mainittuina kuin imitaation ja hahmon luomisen välineinäkin. Imitaatioita tehneet nuoret käyttävät hahmon luomisessa pitkälti juuri niitä kielellisiä strategioita (kuvio 1), jotka haastatellut homomiehet kertovat liittävänsä stereotyyppiseen homopuheeseen (kuvio 3): esimerkiksi intonaatioon ja painotukseen liittyvät ilmiöt sekä Helsingin puhemiehen liittyvä sanasto nousevat esiin molemmista aineistoista. Samanlaiset piirteet näyttävät toistuvan edelleen niin eri näyttelijöiden luomien sketsihahmojen puheessa (kuvio 2) kuin mainintoina homomiesten puhetta käsittelevissä verkkokeskusteluissakin (kuvio 4).

Käsittelenkin seuraavaksi sellaisia kielenpiirteitä, jotka esiintyvät kaikissa aineistoissa. Prosodiaan ja fonetiikkaan liittyvistä piirteistä käsittelen alaluvussa 4.1 intonaatioon ja ääntämistapaan liittyviä ilmiöitä sekä etistä /s/-varianttia. Seuraavassa alaluvussa 4.2 käyn läpi erilaisia sanaston piirteitä sekä prosodis-leksikaalisia kokonaisuuksia: tähän lukuun kuuluvat erilaiset intensiteettisanat ja kiteytyneet lausahdukset. Muita piirteitä eli Helsingin puhemiehen ja englannin kieleen liittyviä piirteitä käsittelen alaluvussa 4.3. Tarkoitukseni on hahmotella kunkin piirteen kohdalla sen sosiaalista indeksisyyttä aineistojen ja aiemman tutkimuksen valossa.

4.1 Foneettiset piirteet

Kuten olen jo aikaisemmin luvussa 2.4 esitellyt, homomiesten puhetapaa ja homomiehiin liitettyä puhetapaa on erityisesti amerikkalaisessa lingvistiikassa tutkittu paljon nimenomaan foneettisten piirteiden osalta: tutkimuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi vokaalien ääntämistapa (Podesva 2011; Munson et al. 2006), falsetti (Podesva 2007) ja /s/-äänteen variaatio (Mack & Munson 2012). Nämä samat piirteet esiintyvät myös omissa tutkimusaineistoissani. Olen jakanut foneettisten piirteiden käsittelyn kahteen osaan: aluksi alaluvussa 4.1.1 käsittelen prosodisia ilmiöitä – nousevaa loppuintonaatiota, muuta äänenkorkeuden vaihtelua ja painotusta. Toisessa alaluvussa 4.1.2 käsittelen erilaisia ääntämistapoja: narinaa, nasaalia ja falsettia. /s/-äänteen variaatioon syvennyn puolestaan luvussa 4.1.3.

Foneettisia piirteitä sosiolingvistiisessä kontekstissa tutkiva sosiofonetiikka on noussut viime vuosikymmeninä tärkeäksi sosiolingvistiikan tutkimuskohteeksi. Tätä kehitys-

tä on edesauttanut paitsi akustisten ominaisuuksien tarkkaa tutkimusta helpottavan teknologian kehittyminen myös variaation tutkimuksen kolmannen aallon kiinnostus kieliasenteita ja niitä ohjaavia sosiaalisia kategorioita kohtaan. (Preston & Niedzielski 2010: 3). Foneettinen variaatio on usein helposti havaittavaa, Prestonin määrittelyn mukaan siis *saatavilla* (*available*): ihmiset kiinnittävät helposti huomiota erilaisiin "aksentteihin" (Preston & Niedzielski 2010: 2).

Tästä kielii myös se, että yleisimmin kaikissa aineistoissani esille nousevat homomiesten puheeseen liitetyt kielenpiirteet ovat nimenomaan foneettisia piirteitä, ja kaikki imitaatioita tuottaneet informantit valitsivat esitykseensä nimenomaan fonetiikkaan perustuvia strategioita. Tietyn foneettisen piirteen suhde tiettyyn sosiaaliseen kategoriaan on kuitenkin osoittautunut haastavaksi tutkimuskohteeksi, sillä foneettiset piirteet indeksoivat usein useampia kategorioita (Munson 2011: 18–19).

4.1.1 Prosodia

Esimerkki 1 (KESKUSTELUPALSTA TIEDE.FI: Homomiesten intonaatio)

Mistä ihmeestä johtuu, että homomiehillä puheessa on niin usein selvä niljaskainen nouseva intonaatio lauseiden lopussa?

Tämän voi havaita mm. radiosta haastatteluista sekä tv:n sisustusohjelmista.

Mistä tuo oikein johtuu?

Nimimerkki Anonyymi 6.8.2009

Esimerkissä 1 Tiede-lehden keskustelupalstalla nimimerkki *Anonyymi* pohtii homomiesten *niljaskaista nousevaa intonaatiota*, jonka on havainnut usein esimerkiksi sisustusohjelmissä. Nouseva loppuintonaatio onkin yksi imitaatioissa melko taajaan esiintyvistä prosodian piirteistä. Suomen kielen prosodiaan nouseva loppuintonaation ei koeta tavallisesti kuuluvan, vaikka viitteitä sen käytöstä monien puhujaryhmien puheessa onkin (Routarinne 2008: 126–127). Tämän vuoksi ilmiö on herättänyt esimerkiksi lehdissä kieli-ideologista keskustelua (ks. esim. Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 108–111).

Suomessa Sara Routarinne on tutkinut nousevaa loppuintonaatiota nimenomaan teinityttöjen puheessa ja havainnut, että loppuintonaatiolla merkitään esimerkiksi kerronnan jatkumista (Routarinne 2003a: 296; 2008: 134). Nouseva loppuintonaatio onkin

liitetty nimenomaan helsinkiläisten tyttöjen ja nuorten naisten puhetapaan (Vaattovaara 2009b: 237–238).

Intonaatio nousee imitaatioaineistossa kysymysten lisäksi ainakin sellaisissa kohdissa, joissa esitellään jotakin uutta ja kohosteista. Näin voisi olla esimerkiksi 2, jossa S kertoo katselleensa suoristusrautoja tulevia bileitä varten:

Esimerkki 2 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 4)

```
02 L: #<↑mo::i>#. (.) ö- mistä te ootte tulossah;  
03 S: no siis, (.) mehän tullaan ↑Giga:ntist me oltiin  
04 => kattoo suoristusrautoi niihin <bileisii>? (.) mis  
05 ite olit;
```

Kuten esimerkissä 2, myös esimerkissä 3 intonaatio nousee lopussa sellaisen sanan kohdalla, jota korostetaan muillakin keinoilla: tässä esimerkissä *farkkuja*-sanaa tehostetaan muutoinkin ympäristöä korkeammalla äänellä ja pitkällä, jopa dramaattisella tauolla ennen sanaa. Molemmissa esimerkeissä nousevalla loppuintonaatiolla voisi nähdä kahtalaisen funktion: sillä toisaalta osoitetaan jotakin uutta, johon ryhmän muut jäsenet voivat improvisaatiossa reagoida ja josta tilannetta voidaan jatkaa. Toisaalta voisi ajatella, että intonaatiolla markkeerataan jotakin homomaisena pidettyä aihetta, näissä tapauksissa juhlimisesta ja muodista puhumista.

Esimerkki 3 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

```
09 A: mä olin tuolla kaupassa ja voi et::tä, (0.2) mä  
10 => löysin nii:n ihania. (1.2) ↑farkkuja↑?
```

Vastaavanlaisia havaintoja lausuman lopussa nousevasta intonaatiosta löytyy muistakin aineistoista. Erityisen paljon nouseva loppuintonaatio kuuluu Putouksen BB-Aslak-hahmon puheessa: hahmo lopettaa miltei jokaisen vuoronsa nousevaan intonaatioon, kuten esimerkissä 4. BB-Aslakin hahmossa nouseva loppuintonaatio vaikuttaisikin olevan keskeinen homouden esittämisen strategia, jonka funktion voisi ilmiön taajuuden vuoksi ajatella olevan indeksinen:

Esimerkki 4 (SKETSI BB-ASLAK)

```
03 => BB-Aslak: &mä oo meno/s/ beebie/s/ee?&  
04 Juontaja: ai sä oot menossa mi- minä vuonna.  
05 BB-Aslak: &mä oo jonai vuonna menos beebie/s/ee ja nyt  
06 ku mä oon täällä mä meen suoraa  
07 => julkkisbeebie/s/ee?&
```

Nouseva loppuintonaatio nousee keskustelun aiheeksi myös haastatteluaineistossa. Esimerkiksi HKIO kuvailee kielelliseen stereotypiaan liittyvää “loppuniekku” ja muutoinkin elävää äänenkäyttöä:

Esimerkki 5 (HAASTATTELU HKIO)

37 H: no (.) mitä sun mielest niihi stereotyyppisii
38 merkkeihin kuuluu sitte,
39 HKIO: mm. (2.4) mä koen että et, (2.6) äänenkäyttö o
40 huomattavasti, (0.2) elävämpää? (0.4) jaa, (1.0) ja
41 tota, (1.0) paljon liit- liittyy sellasii asioihi
42 että mihin, (0.2) mihin painotus menee? (0.2)
43 menee lauseessa, (0.2) et onks se, (0.6) onks se
44 tota, (0.2) ö- öm- (1.0) lop- lopussa nost- nost-
45 nouseva äänen, (1.0) tavallaan toi, (0.2) korkeus
46 vai, (0.2) laskeva vai. (0.8) että monesti ne (0.2)
47 s- stereotyyppiset on sitä että, (0.4) et, (0.6)
48 tulee semmonen (0.4) yläniekku sinne puhee loppuu?

Vuoron lopussa nousevan intonaation esiintymistä eri aineistoissa ei voi pitää kovin yllättävänä, sillä se on ollut jo pitkään osa median homorepresentaatioiden kielellistä katalogia (Karkulehto 2011: 126). Onkin kiinnostavaa, että samanlainen intonaatio on liitetty homouden lisäksi naisiin ja nimenomaan teinityttöihin (Routarinne 2008: 125) – näiden kahden sosiaalisen kategorian välillä vaikuttaisi siis olevan jonkinlainen ideologinen yhteys.

Intonaatio ei imitaatioaineistossa pelkästään nouse lopussa vaan vaihtelee muutenkin. Ensiksikin korkeammalta lausutut sanat, jaksot ja jopa kokonaiset vuorot ovat aineistossa yleisiä. Samaan tapaan kuin edellä esimerkissä 3, myös esimerkissä 6 korkealla äänellä korostetaan tärkeitä kohtia, ilmaistaan asennoitumista ja kenties myös viihdytetään kuulijoita:

Esimerkki 6 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 3)

05 0: siis mullo< ollu ↑ihan hirvee päivä oikeesti (et)te
06 voi kuvitellakaa mä myöhästyin bussista? ja sitte
07 (.) yritin niinku (.) käyä silleen .hhhh hhhh
08 => kaupassa ja eihän #mun luottokortti# <↑**taaskaan**
09 => **toiminu**↑>. (0.2) hh #luottoraja kattokaa#; .mt,

Korkeammalta lausuttujen jaksosten lisäksi puheen madaltaminen toimii jokseenkin samanlaisessa tarkoituksessa: matalammalla äänellä painotetaan sanottavaa ja toisaalta välitetään tietynlaista suhtautumista. Esimerkissä 7 I:n vuorossa voisi kuulla ironista, hiukan epäilevää suhtautumista L:n kuvaukseen “villistä menosta”:

Esimerkki 7 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 4)

05 L: no- mm- mä olin tuolla (.) kahvilla just ton Markun
06 kanssa ni (.) siellä oli #aika eh- (.) villi meno#,
07 => I: siis <↓**oikeesti**:↓>?

Esimerkki 8 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

03 K: Eno me tultiin tuolta (.) tuolta kirpparilta
04 shoppailee? >siellä oli siis< aika kivaa me
05 => löyvetiiv vähän **ka:i↑kel↓laista?£**

Erikoisia intonaatioita esiintyy kuunnelmissa kiinnostavasti jopa yhden sanan sisällä (esimerkki 8). Voisikin ajatella, että homoutta ei näissä aineistoissa indeksoisi niinkään yksittäisten jaksosten lausuminen korkeammalta tai matalammalta vaan intonaation vaihtelu yleensä. Myös HKI14 kuvailee tällaista “outoa” intonaatiota (esimerkki 9):

Esimerkki 9 (HAASTATTELU HKI14)

54 HKI14: ehkä semmone jotenki korkeempi tai jotenki, (0.4)
55 oudosti, (0.2) menevä intonaatio niinku sillee et
56 se ei kuulosta esimerkiks samalta ku, (0.6) joku
57 uutisten lukijan tai joku tämmöne,

Korkeampi ääni ja äänenkorkeuden suuremmat vaihtelut ovat, kuten HKI14 esimerkissä toteaa, standardipuheesta poikkeavia. Stereotyyppisesti suomalaisen miehen puheeseen liittyy pikemminkin melko monotoninen intonaatio. Siksi voisikin ajatella, että imitaatioiden aaltoileva intonaatio valikoituu indeksoimaan homoutta juuri vasten tätä stereotypiaa – sillä merkitään jotakin suomalaisen heteromiehen kategoriaan kuulumatonta (vrt. Campbell-Kibler 2011: 64).

Prosodisista piirteistä erikoisen intonaation lisäksi homoutta vaikuttaisi indeksoivan myös tietynlainen painotus. Esimerkiksi haastatteluissa HKI11 kertoo liittävänsä homomaiseen puheeseen äänenpainojen korostamisen niin, ettei puhe enää kuulosta luonnolliselta:

Esimerkki 10 (HAASTATTELU HKI11)

88 H: onks siinä joku tietylaine ääni esimerkiks. (0.4)
89 tuleeks sul siit mielee mitää. (0.8) paitsi se
90 nasaalisuus nyt,
91 HKI11: no ehkä korostetaa niitä äänenpainoja,
92 H: joo.
93 HKI11: painoja paljon että. (1.0) et et se puhe ei
94 kuulosta luonnolliselta,
95 H: joo,
96 HKI11: vaa enemmän väkinäiseltä.

Erikoisia painotuksia löytyykin odotetusti paljon myös imitaatioaineistosta. Ensimmäisen tavun lisäksi monissa vuoroissa painotetaan myös jälkitavuja tai jopa kaikkia sanan tavuja, kuten esimerkissä 11:

Esimerkki 11 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 3)

69 => 0: #Uulah# hei oikeest- (.) <et sää voi tarkoittaa
70 => **sitä;**> (.) mikä:s sen suku:nimi: oli:h?

Kuten muidenkin ryhmien improvisaatioissa usein, tässäkin esimerkissä erikoisesti painotettu jakso lausutaan myös hitaammin. Tällaisella hidastuksen ja painotuksen yhdistelmällä O ilmaisee kenties järkytystä kuulemastaan uutisesta ja toisaalta luo keskusteluun tietynlaista dramatiikkaa. Onkin tuskin sattumaa, että dramaattisuus ja teatraalisuus ovat myös haastatteluaineistossa taajaan mainittuja homomaiseen puheeseen liittyviä määritteitä (ks. kuvio 3 sivulla 35).

4.1.2 Äänenlaatu

Prosodisten ilmiöiden lisäksi erilaiset äänenlaadut nousevat imitaatioaineistosta esille keskeisenä kielellisenä strategiana. Monet informantit käyttivät useampaakin erilaista äänenlaatu imitaationsa resurssina, osa jopa koko improvisaatiotehtävän ajan. Erikoisia puhe- tapoja on siis aineistossa paljon. Käsittelem tässä kolmea imitaatioaineistossa yleisintä ääntämisen piirrettä: narinaa, nasaalia ja falsettiä⁹. Eri tavoin ääntämistapaa koskevia kommentteja on paljon myös haastattelu- ja keskustelupalsta-aineistoissa: tässä analyysiin nostamieni narinan, nasaalin ja falsetin lisäksi mainintoja saivat esimerkiksi *käheä ääni*, *läsytys* ja *honottaminen* sekä kielen *makeus* ja *pehmeys*.

Aikaisemmassa kielentutkimuksessa narina on yhdistetty esimerkiksi parenteesimaisiin lisäyksiin puheessa (Lee 2015) ja puhujan auktoriteetti- ja valta-aseman osoittamiseen (Routarinne 2003b: 398). Suomenkielisessä puheessa ääni narisee usein muutoinkin vuoron lopussa (Lennes & Anttila 2002: 9), ja sillä markkeerataan esimerkiksi puheenvuoron vaihtoa (ks. Ogden 2001). Imitaatioaineistossa narinaa kuuluu kuitenkin usein miltei koko vuoron mitalta, kuten esimerkistä 12 voi havaita:

Esimerkki 12 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 4)

```
31 => I:   no siis hei #mä näin eilen Reiskan, (.) siis se oli
32 =>     jotain niin kauheeta.#
33 => L:   ai, (.) niinku, (.) siis se se- iha #normijutut mitä
34 =>     se tekee vai#?
```

Narinalla vaikuttaisi esimerkissä 12 olevan jonkinlainen päivittelyä tai arvostelua korostava funktio: I:n vuorossa Reiskan näkemistä kuvaillaan kauheaksi, ja L esittää arvostelevan oletuksen siitä, että Reiskan toiminta on normaalistikin kauheaa, kuten I ku-

---

⁹ Olen litteraateissa merkinnyt näitä äänenlaatuja seuraavin merkein: #narina#, &nasaali&, \$falsetti\$.

vailee. Grivičić ja Nilep (2004) ovat yhdistäneet narinan käytön englannin kielen *yeah*-sanan yhteydessä hieman samankaltaiseen negatiiviseen tai passiiviseen suhtautumiseen puheenaihetta kohtaan (Grivičić & Nilep 2004: 8).

Robert Podesva (2007) esittää yksittäisen homomiehen puhetta koskevassa tutkimuksessaan, että informantti käyttää narinaa yhdessä falsetin kanssa mahdollistaakseen mahdollisimman suuren äänenkorkeuden vaihtelun: falsetti tuottaa mahdollisimman korkean, narina taas mahdollisimman matalan äänen (Podesva 2007: 489). Jotakin samanlaista voi huomata myös edellisessä esimerkissä 12, jossa narinaa esiintyy yhdessä korkeammalla äänellä lausutun jakson kanssa rivillä 32 ja nousevan loppuintonaation kanssa rivillä 34. Kiinnostavaa on, että toisen ryhmän kuunnelmassa K käyttää narisevaa ääntä korkeamalta lausutussa jaksossa, joka vieläpä loppuu nousevaan intonaatioon rivillä 25:

Esimerkki 13 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

```
22   K:   ne on kyllä aikamoisia ↑joo [hnh.
23 => A:                                     [#mä tiedän; #
24   R:   sun pitää näyt[tää ne joskus meilles sitte.]
25 => K:                                     [#↑herrajumala:??#          ] (.)
26 =>      #joo siis todellaki;
```

Narinan sosiaalinen merkitys voisi siis liittyä sekä aikaisemmin mainittuun asiantuntija-asemaan, arvostelemaan asenteeseen ja toisaalta edellisessä luvussa käsittelemäni vaihtelevan intonaation tavoittelemisen kautta myös äänenkorkeuden vaihteluun liittyviin sosiaalisiin kategorioihin. Narina nousee keskustelunaiheeksi myös haastatteluissa, joissa HKI14 esittää vielä yhdenlaisen narinaan liittyvän sosiaalisen merkityksen:

Esimerkki 14 (HAASTATTELU HKI14)

```
78   HKI14: jos on niinku ihan, (0.2) syntyperäinen
79           helsinkiläinen?
80   H:     mhm.
81   HKI14: ja homo, (0.4) ni jotenki ehkä se et ku se murreki
82           on sitte sellast, (0.2) vähän, (0.2) erilaista ja
83           m- (0.2) niin kun,
84   H:     mmh.
85   HKI14: eh- m- se nyt on, (0.4) stereotyyppisesti aina
86           narisevaa mun mielestä jos on helsinkiläine,
```

Esimerkissä 14 alun perin Keski-Suomesta kotoisin oleva HKI14 liittyy narisevan äänen helsinkiläiseen puheeseen ja kuvaa erityisesti helsinkiläisten homomiesten puhetta narisevaksi. Tämä huomio kuvaa hyvin yksittäisen piirteen indeksisen kentän moninaisuutta ja monimutkaisuutta: narina indeksioi helsinkiläisyyttä, joka liittyy toisaalta perinteisessä maaseutu–kaupunki-diskurssissa myös arvostelemaan asenteeseen ja asiantunti-

juuteen, jonka indeksinä narina myös toimii. Helsingin puhekieleen liitetyt piirteet ovat esillä myöhemmin tässä tutkielmassa.

Puheen nasaalisuus on toinen aineistoissani tajaan homomaiseen puhetyyliin liitetty ääntämistapa. Nasaalisuudella tarkoitetaan vokaalien ääntämistä niin, että ilmaa kulkee nenän kautta. Kansanlingvistisen tutkimuksen yhteydessä on kuitenkin huomattava, että ei-lingvistin määrittelemä nasaalisuus ei välttämättä tarkoita samaa kuin sen lingvistinen määritelmä: jo Labov havaitsi, että kuulijat saattoivat kuvailla nasaaliseksi sekä nasaalista puhetta että denasaalista, ”tukkoista” puhetta (Niedzielski & Preston 2000: 4). Käsittelem tässä siis aineistoissani esiintyvää nasaalisuutta ottaen huomioon sen, että käsitteellä voidaan viitata hieman eri ilmiöihin.

Nasaalisuuden sosiaalisesta indeksisyydestä on toistaiseksi hyvin vähän tutkimusta. Jotakin päätelmiä tästä voi kuitenkin tehdä sen perusteella, millaisiin kategorioihin nasaalisuus haastatteluaineistossa homouden lisäksi liitetään:

Esimerkki 15 (HAASTATTELU TRE10)

```
93   TRE10: et mun niin ku ääni ylipäätänsä kuulostaa
94           semmoselta, (0.2) hi:eman nasaalihtavalta mut ei
95           nyt kuitenkaan ihan mikään nailon biitti,
96           ((naurua))
```

Kysyttäessä oman puheensa homomaisista piirteistä esimerkissä 15 TRE10 kuvailee puhettaan ”hieman nasaalihtavaksi” ja lisää, ettei se kuitenkaan ole yhtä nasaalista kuin Nylon Beat -yhtyeellä. Nasaalisuus terminä onkin ollut yleisen keskustelun aiheena osittain nimenomaan kyseisen yhtyeen musiikin ja heidän edustamansa ”pissistyylin” vuoksi. Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että imitaatioaineistossa nasaalisuuteen yhdistyy nuoriin naisiin ja toisaalta helsinkiläiseen puheeseen liitettyihin piirteisiin, kuten esimerkissä 16:

Esimerkki 16 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 5)

```
26   J:     no mu-, (.) mut eiks tanssimine nyt ois iha kivaa.
27           ja >sit voitaa ostaa jotkut< kivat pikku drinksut
28 =>      &hei, (0.4) pinkkii ja (.) turkoosii ja,&
```

Esimerkissä J käyttää nasaalisuutta jaksossa, jossa hän luettelee drinkkien väri vaihtoehtoja. Nasaalisuuden lisäksi hän käyttää pääkaupunkiseutulaista partitiivin varianttia *pinkkii* ainoan kerran juuri tässä kohdassa. Nasaalin voisi siis varovasti arvailla liittyvän jonkinlaiseen ”pissismäisyteen”. Tätä havaintoa tukisi sekin, että toisen ryhmän

kuunnelmassa V käyttää nasaalia nimenomaan pissismäiseksi mielletyn *hei daa* -lausahduksen kanssa ja samoin pissismäistä merkitystä kantavien /s/-varianttien jälkeen¹⁰:

Esimerkki 17 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 3)

```
29   H:   hei Kutsilla ((Gucci)) ois hyvä nä:ytös tuola; (0.4)
30       tuolla yhdessä talossa mikä se on vanha (.) joku
31       ka:rtano ↑mennää_sinne.
32 => V:  /s/ii/s/ [&hei daa&,
```

Molemmissa esimerkeissä nasaalisuus näyttää esiintyvän nimenomaan tietynlaiseen stereotyyppisesti homomiehiin liitettyyn elämäntyyliin liittyvien puheenaiheiden yhteydessä. Kuunnelmissa suunnitellaan baari-iltaa *drinksuineen* ja muotinäytökseen menoa ilta-suunnitelmina. Tämä antaisikin viitteitä siitä, että nasaalisuus toimii myös homouden indeksinä. Myös haastatteluaineistossa TRE1 kuvailee liittävänsä nasaalisen puheen homouteen:

Esimerkki 18 (HAASTATTELU TRE1)

```
65   H:   sillo jos sulle tulee, (0.2) jonku miehen puheesta
66       sellai olo et se vois ehkä olla homo, (0.4) nii.
67       (0.6) miten se puhuu,
68   TRE1: ööm. (0.4) ehkä sillain, (0.4) vähän korkeelta ja,
69       (0.2) nasaalisti, (1.4) tai semmonen niin kun, (0.2)
70       siitä mä oon kuullu sillain niin kun, (0.8) ainakin
71       niin kun, (0.4) julkisuuden, (0.2) homohenkilöiltä
72       va- paljon,
```

Esimerkissä 18 TRE1 kertoo mieltävänsä nasaalisuuden homomiesten puheen piirteeksi siksi, että on kuullut monien julkisuudessa olevien homomiesten käyttävän nasaalista puhetapaa. Onkin kiinnostavaa, että kaikista aineistoistani eniten nasaalista puhetta löytyi nimenomaan tv-sketseistä, joissa sen käyttö on hyvin korostunutta. Esimerkissä 19 miltei koko Putouksen BB-Aslak-sketsihahmon vuoro on äännetty nasaalisesti lukuun ottamatta jaksoa, jossa hahmo tekee toisen sketsihahmon hokemasta:

Esimerkki 19 (SKETSI BB-ASLAK)

```
20 => BB-Aslak: just nää kaikki &bitsit käänty?& (0.2)
21 =>           &luuletteks te et mä en oo nähny teit
22 =>           telkkari/s/tah?& (0.4) &eikä teiänkään hokemat
23 =>           niin kummosia oo niin ku /s/ullaki ketä jäbä
24 =>           duunaa tai& >@↑tule vaan tule vaan tule vaan
25 =>           tule vaa↑@<, (0.4) &sä oot iha bits.&
```

Tässä BB-Aslakin esimerkissä nasaalisuus vaikuttaa jälleen taajuutensa vuoksi välittävän nimenomaan indeksistä merkitystä – kommunikatiivista funktiota sillä ei ole. BB-

¹⁰ Vaattovaaran ja Halosen (2015) tutkimuksessa havaittiinkin, että etistä /s/-varianttia kommentoidaan useimmiten sellaisista näytteistä, joissa esiintyy muitakin “pissismäisiä” tai “helsinkiläisiä piirteitä”, kuten nasaalisuutta.

Aslakin tapaan myös Antti Holma Show'n juhlasuunnittelijahahmo Jani Viinikumi käyttää nasaalia koko vuorossa ja yhdistettynä tietynlaiseen /s/-varianttiin:

Esimerkki 20 (SKETSI JANI VIINIKUMI)

```
22 => Jani Viinikumi: &no ehkä häät on /s/emmone oma /s/uosikki  
23 =>                niissä on /s/itä /s/emmosta&, .hh (0.2)  
24 =>                &glamuuria mutta sitäkkää ei kaikki halua.&
```

Nasaalisuus vaikuttaisi siis aineistojen valossa olevan yleisesti tiedostettu homouden indeksi: varsinkin tv-sketseissä se toimii keskeisenä esitysstrategiana. Toisaalta se vaikuttaisi kantavan jonkinlaista pissismäisyyden merkitystä. Feminiinisyteen liittyy myös kolmas imitaatioaineistossa taajaan käytetty puhetapa, *falsetti*. Podesva (2007) on havainnut viitteitä *falsetin* käytön yhteydestä homoidentiteetin rakentamiseen (Podesva 2007: 496), eikä siksi ole yllättävää, että *falsetti* nousee esille myös imitaatioaineistossa.

Podesvan mukaan *falsetin* käytöllä saatetaan tavoitella mahdollisimman laajaa äänenkorkeuden vaihtelua, jossa *falsetti* tuottaa korkeimman mahdollisen äänen (Podesva 2007: 489). Voisikin ajatella, että *falsetin* käyttö on imitaatioaineistossa ilmiönä samanlainen kuin korkean äänen käyttö ja kantaa myös samanlaista feminiinisyden merkitystä. Tämä näkyy myös P:n vuorossa esimerkeissä 21 ja 22, joissa *falsetti* yhdistyy feminiiniseksi miellettyyn *ihanaa*-sanaan sekä keskusteluun T:n näkemän espanjalaisen vaihto-oppilaan rintakarvoista:

Esimerkki 21 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 2)

```
38 T: mt- eno kyllä se oikeesti oli ja s- mt (.) voi vitsi?  
39 (.) v-hä ois ollu siistii jos se ois nähny mut,£  
40 => P: ihä:$naa$.
```

Esimerkki 22 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 2)

```
47 => P: $↑oliks sillä rintakarvoi?↑$  
48 T: kyllä sillä vähä oli. [pilkahti,  
49 E: [siis ihanaa;  
50 => P: $↑tuuheet oliko; (.) puna:set.↑$
```

Falsettia esiintyy imitaatioaineistossa ainoastaan miespuolisten informanttien puheessa. Ajattelen tämän liittyvän siihen, että *falsetti* on mediaesityksissä vakiintunut naista esittävien miesten puheen piirteeksi. Justimusfilmsin *En oo homo* -sketsivideossa ei esitetä naisia, vaan mieshahmot yrittävät piilottaa homoutensa. Hahmojen toiminta ja puhetapa toimivat kuitenkin tämän kanssa ristiriidassa – *falsetti* pikemminkin viestii hahmojen homoudesta yhdessä nasaalisuuden ja nousevan loppuintonaation kanssa:

Esimerkki 23 (SKETSI JUSTIMUSFILMS)

```
01 => A: $näit sä$ &ne Juhon housut.& (0.4) &ne oli ihanat.&
```

02 B: &joo.& (0.4) mut &ei ↑vitsi se Joosen <paita>?&

Kuten nasaalisuus, myös falsetin käyttö liittyy sellaisiin vuoroihin, joissa käsitellään jollain tapaa naisellisiksi miellettyjä asioita: näissä esimerkeissä keskustellaan toisten ihmisten ulkonäöstä ja ihmissuhteista. Kaikki tässä esittelemäni prosodian ja ääntämisen ilmiöt toimivat yhteistyössä puheen sisällön kanssa. Osa foneettisista piirteistä motivoituu puheenaiheesta, kuten baari-illan suunnittelemisesta tai muotikeskustelusta, osa taas liittyy selkeämmin tiettyyn lausahdukseen, kuten *oikeesti* tai *ihanaa*. Kiinnitän tarkempaa huomiota tällaisiin sanaston ilmiöihin alaluvussa 4.2.

4.1.3 /s/:n variaatio

Eräs aineistoissani taajaan esiintyvä ja asenteita ja keskustelua herättävä kielenpiirre on terävä tai suhiseva ja etinen /s/-äänne. Tutkimillani keskustelupalstoilla stereotyyppistä homomiehen puhetta määriteltiin usein nimenomaan tämän piirteen kautta:

Esimerkki 24 (KESKUSTELUPALSTA MIKSERI.NET: homojen puhetyyli)

Sellainen hieman lespaava inno-sisustusohjelman tapainen homohössötys. Myöskin nahkaliiviset harrikkahomot puhuvat pehmeästi ja pehmoisia vaikka ovatkin olevinaan niin kovia miehiä.

Nimimerkki Klaus H 27.3.2011

Esimerkki 25 (KESKUSTELUPALSTA MIKSERI.NET: homojen puhetyyli)

(--) Mutta femiinin homoseksuaalin tunnistaa siitä tahallisesta s-viasta, jonka ne tekee puhuessaan("That's Thuper!"). (--)

Nimimerkki Istharium The Foe 28.3.2011

Esimerkissä 25 nimimerkki *Klaus H* kuvailee homomiesten puhetapaa lespaavaksi "homohössötykseksi" ja yhdistää tavan nimenomaan Inno-sisustusohjelmaan. Esimerkissä 25 nimimerkki *Istharium the Foe* puolestaan kuvailee nimenomaan feminiinin homomiehen puheeseen liittämäänsä "tahallista s-vikaa". Myös HKI9 kuvailee inhoavansa stereotyyppisen homopuheen "löysiä ässiä" ja ylipäänsä "flegua" puhetapaa:

Esimerkki 26 (HAASTATTELU HKI9)

77 HKI9: mm. (1.4) .mt mä inhoa löysiä ässiä ja, (0.2) ((naurua))
78 ja ja tota, (0.2) tota, (0.2) tota niinku, (0.2) vähän
79 tämmöstä niinku flegua puhetta.
80 H: joo?
81 HKI9: et kyl mä sen niinku tavallaan siihen niinkun, .hh (0.6)
öö stereotyyppiseen niinku homopuheeseen liitän.

Eri aineistoissa kuultu ja kuvailtu /s/-äänne on usein yhdistetty Helsinkiin – ilmiöstä puhutaanki yleensä “stadilaisena ässänä” tai tarkemmin “itähelsinkiläisenä pississässänä”. Tämän piirteen, kuten muidenkaan käsittelemieni foneettisten piirteiden indeksisyys ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Etisen /s/-äänteen sosiaalista merkityskenttää tutkineiden Vaattovaaran ja Halosen (tulossa) mukaan äänne kantaa pikemminkin erilaisten sosiaalisten tyylien ja käytänteiden merkityksiä, jotka kaikki puolestaan liittyvät jollain tapaa ideologisesti Helsinkiin. Yhteinen nimittäjä näille sosiaalisille merkityksille on jonkinlainen liioiteltu, sivistymätön ja hienostumaton feminiinisyys. Ruotsinkielisiin näyttelijättäriin, iskelmätähtiin, pop-laulajiin ja pissiksiin liitetty piirre on saanut edellisiin ideologisesti liittyvän (feminiinisen) homomieheyden merkityksen. (Vaattovaara & Halonen tulossa).

4.2 Sanatason ilmiöt

Haastatteluaineistossa haastateltavat mainitsevat monenlaisia sanatason ilmiöitä, jotka he mieltävät homomaisiksi: homokulttuuriin liittyvät sanat, naiselliset sanat, sivistyssanat, kirosanat ja slangisanat saivat kaikki useita mainintoja. Koen sanaston analyysin imitaatioaineistosta kuitenkin hankalaksi. On vaikeaa todentaa, missä määrin kuunnelmia tehneet nuoret käyttävät valitsemiaan sanoja vain stereotyyppistä homomiestä imitoidessaan ja missä määrin mahdollisesti muutenkin. Tämän vuoksi otan tässä esille lähinnä joitakin eri tavoin kohosteisia sananvalintoja imitaatioaineistosta. Esittelen myös esimerkkejä sellaisista toistuvista sanoista tai jaksoista, joihin liittyy aina tietynlaisia prosodisia piirteitä.

Käsittelen aluksi adjektiivien ja intensiteettisanojen käyttöä luvussa 4.2.1. Sanoja, joihin näyttää liittyvän aina sama, tietynlainen prosodinen kaava, nimitän prosodisleksikaalisiksi kokonaisuuksiksi. Näitä esittelen luvussa 4.2.2. Lopuksi luvussa 4.2.3 käsitelen kiteytyneitä lausahduksia.

4.2.1 Asenneadjektiivit ja intensiteettisanat

Asenneadjektiivilla tarkoitetaan sellaista suhteellista adjektiivia, joka osoittaa puhujan subjektiivista asennoitumista käsiteltävään asiaan (ISK § 605). Tällaisten adjektiivien käyttö on imitaatioaineistossa varsin korostunutta, ja adjektiiveista puhutaan paljon myös haastattelu-

aineistossa. Esimerkiksi TRE2 kuvailee stereotyyppisen homomiehen puhetapaa *hersyvämmäksi* ja liittää tähän kielenkäyttöön rohkeuden käyttää kuvailevia adjektiiveja:

Esimerkki 31 (HAASTATTELU TRE2)

117 TRE2: ehkä semmonen et et jotenki, (0.4) et (.) niinku semmonen,
118 (0.4) tietyllä tapaa, (0.4) ehkä, (.) jotenki semmonen (.)
119 hersyvämpi? (0.4) kielenkäyttö tai semmone niinku et, (.)
120 et, (0.6) et ööh, (0.4) käytetään käytet- (.) uskalletaan
121 käyttää jotain, (0.4) niinku kuvailevampia adjektiiveja ja
122 jotenki et asia voi olla ihana tai,

TRE2:n mainitsema ja jo edellisessä luvussa esiin noussut adjektiivi *ihana* on yksi tällainen imitaatioaineistossa erittäin paljon toistuva asenneadjektiivi. Esimerkiksi ryhmän 1 kuunnelmassa K toistaa *ihana*-sanaa kolme kertaa saman vuoron aikana:

Esimerkki 32 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

111 => K: no mut @iha:naa? (.) iha:naa et (s)ne se:urustele- tah hah
112 => hui,@ .h (.) @iha:naa@ ha °ha°,

Kuten esimerkissä 32, kohosteiset adjektiivit saavat aineistossa usein myös tietynlaisen painotuksen, venytyksen ja äänenlaadun muutoksen, jotka korostavat adjektiiveja entisestään. Samalla tavalla kohosteisia ja taajaan käytettyjä asenneadjektiiveja ovat aineistossa esimerkiksi negatiivista asennoitumista ilmaisevat *hirveä*, *kauhea* ja *kamala*, jotka voisivat *ihanan* tapaan olla TRE2:n mainitsemia “kuvailevampia adjektiiveja”.

Prosodian ja erilaisten äänenlaatuojen lisäksi adjektiiveja korostetaan aineistossa myös intensiteettisanoilla, jotka toimivat adjektiivin intensifioivana astemäärityksenä (ISK § 664). Esimerkissä 33 toistuu tällainen intensiteettimääritys *tosi*:

Esimerkki 33 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

13 => A: joo ne on >t(o)si<=semmosia. pillifarkut semmoset tosi;
14 => (0.8) tosi pillifarkut jo(i)ssa on paljor reikiä; (0.8) ja
15 (.) ja (.) nii ne k- ne oli aika kalliitki kyllä en kyllä
16 => osaa sanoa e(t) miten kalliit mutta t(o)si kalliit.

A korostaa *tosi*-sanalla esimerkissä adjektiiveja *semmosia* ja *kalliit*, mutta myös substantiivisia pillifarkut ilmeisesti kuvaillakseen farkkujen tiukkuutta. Samaan tapaan intensiteettisanoina aineistossa käytetään myös adjektiivien genetiivimuotoja, tyypillisesti sanaa *sairaan*, kuten esimerkissä 34:

Esimerkki 34 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 5)

21 J: ai °vitsi se ois ihana.°
22 => M: mä kävi:n sen eilen se oli sairaa=hieno?

Lisäksi intensiteettisanat muodostavat aineistossa adjektiivien kanssa usein pidempiä adjektiivilausekkeita, joissa adjektiivia määrittelee useampi intensiteettisana. Näin

on esimerkissä 35, jossa *kivalta*-adjektiiviin liittyy edellä mainittu *saira*-muoto ja intensiteettipartikkeli *ihan*:

Esimerkki 35 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 2)

12 => T: ↑vo:i vitsi ↓kuulostaa **ihan** ↑saira**an** **kivalta** ↓mäki oon
13   miettiny ettäh mäkin varmaan menisin jossaiv vaiheessa sit
14   sinne mt- (.) ois kyllä (.) siistiä;

Asenneadjektiivien ja intensiteettisanojen toistolla vaikuttaisi siis olevan sosiaalista merkitystä. *Tosi ihana* ja *niin kaunis* -tyyppisten ilmausten käyttöä on pidetty vanhastaan feminiinisenä piirteenä (ks. esim. Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 193), ja intensiteettisanojen käyttö on uudemmassakin tutkimuksessa mielletty nimenomaan nuorten naisten puheen ominaisuudeksi (Beltrama 2014: 3–4). Toiseksi voisi ajatella, että adjektiivien ja intensiteettisanojen korostaminen yhdistyy haastatteluissakin kuvailtuun *liioitteluun, suurielkeisyyteen* ja *paatosmaisuuuteen* (ks. kuvio 3 sivulla 35), jotka taas vaikuttavat olevan homomiesten puheeseen liitetyjä määritteitä.

4.2.2 Prosodis-leksikaaliset kokonaisuudet

Esimerkki 36 (HAASTATTELU HKI3)

183   HKI3:   tai sit, (.) korostaa jotain tiettyi sanoi ehkä,
184   H: joo.
185   HKI3:   sillei miten niit ei ehkä välttämät kuulu korostaa,

Esimerkissä 36 HKI3 kertoo liittävänsä homomaiseen puheeseen tiettyjen sanojen korostamisen tavalla, jolla niitä ei “kuulu korostaa”. Imitaatioaineistossa esiintyy useita sellaisia sanoja, joita korostetaan muiden kielen ominaisuuksien avulla tavalla, jolla ne eivät yleiskielessä korostu. On hankalaa sanoa, millaisiin sanoihin HKI3 viittaa, mutta on mahdollista, että tässä tarkoitetaan imitaatioaineiston kohosteisten sanojen kaltaisia ilmiöitä.

Edellisessä aluvussa havainnollistin, miten adjektiiveja ja intensiteettisanoja korostetaan imitaatioaineistossa usein erilaisin prosodisin keinoin. Aineistossa on lisäksi sellaisiakin sanoja, joihin liittyy aina samanlainen prosodinen kaava ja joita käytetään tämän prosodisen kaavan kanssa aina samanlaisissa funktioissa. Tällaisia sanoja voisi käsitellä eräänlaisina prosodis-leksikaalisina piirrekimppuina (vrt. Mäntynen & Shore 2006: 30), joissa tiettyyn sanaan tai jaksoon liittyy aina samanlainen intonaatio, äänensävy ja ehkä käyttötarkoituskkin. Näitä prosodis-leksikaalisia kokonaisuuksia muodostuu imitaatioaineis-

tossa useiden sanojen ja pidempien lausahdusten yhteyteen: tällaisia kielenaineiksia ovat esimerkiksi *siis*, *todellakin* ja aikaisemmin esimerkissä 32 esittelemäni *ihanaa*. Keskityn tässä kuitenkin vain taajimmin toistuvaan esimerkkiin, *niin*-partikkeliin.

Niin-partikkeli esiintyy imitaatioaineistossa toki monissa yhteyksissä, kuten arkikielessäkin. Sen muodostama prosodis-leksikaalinen kokonaisuus toimii kuitenkin aina intensiteettipartikkelina, johon liittyy *niin*-sanan lisäksi muuta vuoroa korkeampi ääni, painotus ja usein myös sanan venytys:

Esimerkki 37 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

48 R: (.hh) no hei mut mehän voitaa pyytää (.) Pera ja Jani sit
49 => sinnem meijän mukaan kun ne on ↑**ni:i:n** söpöjä yhes
50 °nii nyt vois p-° (.) nii,

Esimerkki 38 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 4)

41 => S: @vou;; mä ↑**niin** tiesin sen niistä kahesta.@
42 => I: #siis sen näki <↑**ni:i:n** selvästi>#.

Niin-partikkelin muodostamalla prosodis-leksikaalisella kokonaisuudella korostetaan paitsi adjektiveja myös verbejä, kuten esimerkissä 31 rivillä 41, eli se toimii intensiteettiadverbina. On kiinnostavaa, että *niin*-partikkeli toimii siis hyvin samanlaisissa funktioissa kuin englannin kielen vastaava *so*-intensiteettiadverbi, joka taas on yhdistetty amerikanenglannissa nuorten naisten puheeseen ja tarkemmin hiukan suomalaista ”pissistä” muistuttavaan, rikkaaseen ja tyhjöpäiseen *valley girl* -hahmoon (Beltrama 2014: 5). Onkin mahdollista, että *niin*-sanan käyttö intensiteettiadverbina kantaa samanlaista sosiaalista merkitystä.

4.2.3 Kiteytyneet lausahdukset

Kiteytyneiden sanontojen tai lausahdusten toisto on kiinnostava piirre kuunnelmissa. Niissä voi kuulla ääniä esimerkiksi tv-ohjelmista – televisio onkin usein tällaisten keskusteluissa kuuluvien lainattujen fraasien lähde (Haakana & Visapää 2005: 431). Imitaatioaineiston kiteytyneissä lausahduksissa kaikuvat jo aikaisemmin mainitut tyyli- ja muotiohjelmat:

Esimerkki 39 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 2)

18 T: no emmä- emmää tiiä must toi on vähän silleen ku mt- noi on
19 => **ni:i:n viime vuottah** (.) tollaset naamiaiset.

Esimerkki 40 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 3)

116 => V: siis mä katoin /s/ii/s/ (0.2) hei oikeesti mitä /s/ul on
117 => [päällä siis],

Lausahdukset *niin viime vuotta ja oikeesti mitä sul on päällä siis* esimerkeissä 39 ja 40 ja niiden englanninkieliset vastineet ovat tuttuja tv:stä niin tyylietietoisten naishahmojen kuin homohahmojenkin suusta. Ei siis ole yllättävää, että samat äänet ovat lainautuneet myös kuunnelmiin. Samankaltaisten lausahdusten käyttö mainitaan joidenkin homomiesten puheen piirteinä myös haastatteluissa, kuten esimerkissä 41:

Esimerkki 41 (HAASTATTELU TRE10)

64 TRE10: ja sit semmoset niin kun ihan, (0.6) tietyt maneerit
65 jotka on ehkä tuolta, (0.6) drag-kulttuurista tuotuja?
66 (.) niin saattaa olla?
67 H: millasii maneeereit esimerkiks.
68 TRE10: mm. (0.4) no tietyt lausahdukset esimerkiks, (.) jotka o
69 jostain, (0.8) saattaa olla jonkun, (.) @suuren diivan@
70 käyttämiä niin sitte jotkut, (.) homomiehet käyttää niitä
71 tosi paljon.

TRE10 kertoo suurten diivojen suusta kuultujen ja mahdollisesti drag-kulttuurissa kierrätettyjen lausahdusten käytöstä. Tällaisten lausahdusten käytöllä voi olla monenlaisia funktioita. *Fakta homma* -tv-sarjan äänten käyttöä keskustelussa tutkineet Haakana ja Visapää (2005) erottivat aineistostaan lainattujen äänien käyttötarkoituksiksi ainakin ryhmään kuulumisen ilmaisemisen ja ryhmähengen luomisen, huumorin ja itsensä etäännyttämisen hankalista puheenaiheista (Haakana & Visapää 2005: 448; 453–456). On mahdollista, että TRE10 kuvailee samankaltaista lainattujen aineiden käyttöä.

4.3 Muut ilmiöt

Analyysissäni on tähän mennessä noussut esille useita kielenpiirteitä, jotka vaikuttavat liittyvän jollain tapaa joko Helsingin puhekieleen tai englannin kieleen. Pohdin jo edellä esimerkiksi narinan ja etisen /s/-äänteen helsinkiläisyyttä sekä *niin*-sanan yhteyttä englannin *so*-sanaan. Nostan tässä luvussa lyhyesti vielä tarkempaan tarkasteluun muutamia näihin kielimuotoihin liittyviä piirteitä.

Tässä tarkasteluun nostamani piirteet eivät jäsenny edellisten lukujen tapaan minkään yksittäisen kielen tason alle, vaan kiinnitän huomiota niin foneettisiin, morfologisiin kuin leksikaalisiinkin piirteisiin. Kaksi ensimmäistä alalukua käsittelevät Helsingin puhekieleen liittyviä asioita: pääkaupunkiseutulaaisia päätevariantteja (4.3.1) ja slangisanoja

(4.3.2). Kolmannessa alaluvussa esittelen vielä englannin kielen esiintymistä aineistoissa (4.3.3).

4.3.1 Helsingin puhekielen morfofonologiset piirteet

Kuunnelmia tehneet nuoret asuivat kaikki aineistonkeruuhetkellä Jyväskylässä. Tätä taustaa vasten on kiinnostavaa, että helsinkiläisiä tai ylipäätään pääkaupunkiseutulaisia päätevariantteja oli imitaatioaineistossa paljon. Vaikka monet alun perin Helsingin seudun puhekielen piirteet ovatkin hyvää vauhtia yleistymässä myös muualla Suomessa (ks. Mantila 2004), on Helsingin ja Jyväskylän puhekielissä silti eroja esimerkiksi tässä alaluvussa käsittelemieni piirteiden kohdalla (Jyväskylän puhekielestä lisää ks. esim. Mielikäinen 1980, 1981a, 1981b ja 1986).

On kuitenkin vaikeaa sanoa, missä määrin informantit mitään variantteja arkipäiväisessä puheessaan käyttävät. Tällaisen tutkimiseen tarvitsisi laajan puheaineiston, jollaista en ole tämän tutkielman puitteissa voinut hankkia. On siis mahdollista, että tässä helsinkiläisinä käsittelemäni variantit ovat osa informanttien arkipuhetta eivätkä siis toimi kuunnelmissa minkäänlaisessa indeksisessä funktiossa. Tutkin kuitenkin aineistossa esiintyviä piirteitä jyväskyläläistä puhekieltä koskevan tutkimuksen pohjalta.

Helsingiläisten ja jyväskyläläisten varianttien osuus on kaikkien piirteiden kohdalla selkeä: kaikissa piirteissä jyväskyläläinen muoto on ollut selkeästi helsinkiläistä yleisempi. Inessiivimuotoisia sanoja oli imitaatioissa 32, ja niistä 26 oli -ssA-päätteisiä ja vain 6 helsinkiläisittäin -s-päätteisiä. Elatiivimuotoisista sanoista vastaavat luvut olivat jyväskyläläisen -stA-päätteen kohdalla 8 ja -st-päätteen kohdalla 4. -iA-loppuisista yksikön partitiivimuodoista puolestaan 17 sai yleiskielisen ja jyväskylän puhekielelle ominaisen -iA- päätteen (tai -jA-päätteen), kun monoftongiutuneita -Vi-muotoja oli aineistossa vain neljä, vaikka jälkitavujen -iA-loppuisten vokaaliyhtymien monoftongiutumista voisikin jo pitää yleispuhekielisenä piirteenä (Mantila 2004: 326).

Jokaisen piirteen kohdalla Helsingin puhekielelle ominaisia muotoja esiintyi siis vain muutamia, elatiivimuotoisissa sanoissa puolet jyväskyläläisten varianttien määrästä ja inessiiveissä ja -iA-partitiiveissa vain murto-osan. Tästä voisi varovasti päätellä, että silloin, kun Helsingin puhekielen muotoa on käytetty, kantaa se jonkinlaista sosiaalista merkitystä.

Inessiivin -s-päätteistä löytyy aineistosta muutamia esimerkkejä. Kiinnostavasti molemmissa seuraavista esimerkeistä puheenaiheena ovat ihmissuhdejuorut. Ryhmän 1 kuunnelmassa R ehdottaa keskustelunaiheena aikaisemminkin olleiden Peran ja Janin pyytämistä mukaan juhliin, ryhmän 4 kuunnelmassa taas spekuloidaan Reiskan ja Pekan suhteella:

Esimerkki 42 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

65 R: (.hh) no hei mut mehän voitaa pyytää, (.) Pera ja Jani sit
66 => sinnem meijän mukaan kun ne on nii:n söpöjä **yhes** °nii nyt
67 vois p° (.) nii,

Esimerkki 43 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 4)

38 S: @niinku se piti sitä kättä siinä olkapäällä? (.) muka (.)
39 => **frendimieles**, (.) kyl sen silmist näki mitä se aatteli?@

Jälkimmäisessä esimerkissä 43 S käyttää inessiivin -s-päätteen lisäksi muitakin helsinkiläisiä piirteitä, leimallista slangisanaa *frendi* sekä elatiivin lyhyempää päättevarianttia. On mahdollista, että lyhyempi inessiivin päätte motivoituu näistä muista helsinkiläispiirteistä. Esimerkeissä voi kuitenkin nähdä myös jonkinlaisen yhteyden ihmissuhdejuoruilun kontekstin ja inessiivin helsinkiläisvariantin välillä.

Elatiivimuotoisia sanoja on aineistossa yleensäkin melko vähän, ja niistä Helsingin puhekielelle ominaisia -st-päätteisiä on vain neljä. Edellisessä esimerkissä 43 rivillä 39 S käyttää *silmist*-varianttia muiden helsinkiläispiirteiden yhteydessä. Sama toistuu aiemmin saman ryhmän kuunnelmassa myös S:n vuorossa esimerkissä 44:

Esimerkki 44 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 4)

3 => S: no siis, (.) mehän tullaan **Giga:ntist** me oltiin kattoo
4 suoristusrautoi niihin <bileisi>? (.) mis ite olit;

Tässä vuorossa S käyttää elatiivin lyhyen päätteen lisäksi yksikön monoftongiutuneen -Vi-loppuisen partitiivin päätteen tapaan Helsingin puhekielelle ominaista monikon partitiivin -Vi-muotoa sanassa *suoristusrautoi*. Tässä kohdassa imitaatioesitystä aiheena on, mitä informanttien näyttelemät hahmot ovat olleet tekemässä. S:n kertoman mukaan S ja I ovat olleet hankkimassa tuleviin juhliin laittautumista varten suoristusrautoja. Kuten edellisissä esimerkeissä inessiivin -s-päätteestä ihmissuhdejuoruilussa, liikutaan tässäkin yleensä feminiiniseksi miellettyssä aiheessa. Samoin on jo nasaalisuuden yhteydessä esimerkkinä käyttämässäni katkelmassa, jossa on kaksi neljästä aineiston -Vi-päätteisestä yksikön partitiivivariantista:

Esimerkki 45 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 5)

26 J: no mu-, (.) mut eiks tanssimine nyt ois iha kivaa.

27 ja >sit voitaa ostaa jotkut< kivat pikku drinksut
 28 => &hei, (0.4) pinkki ja (.) trukoosi ja,&

Esimerkin 45 yksikön -Vi-partitiivit *pinkkii* ja *turkoosii* on markkeerattu na-saalisella äänenlaadulla, ja niitä edeltää jo itsessään kohosteinen lauseke *kivat pikku drinksut*. J ehdottaa kuunnelmassa iltasuunnitelmaksi baari-iltaa vieläpä tietyn värisine drinkkeineen – siis jotakin stereotyyppisen tyttömäistä tai homomaista. Jonkinlainen stereotyyppisen homomaisuuden indeksi partitiivin -Vi-pääte niin yksikössä kuin monikossakin vaikuttaisi yhdessä muiden leimallisten pääkaupunkiseutulaisten varianttien kanssa olevan.

4.3.2 Slangisanat

Helsingin puhekielille ominaisten päätevarianttien lisäksi aineistosta löytyy jonkin verran myös perinteisesti Stadin slangiin liitettyjä sanoja, kuten *frendi*, *tsekkailia*, *digata*, *kelata* ja *fantsu*.¹¹ Lisäksi jo aikaisemmin mainitsemani pissismäisyyteen liittyvät ikoniset sanat *ihku* ja *daa* toistuvat useampaan kertaan. HKI11 kertoo haastatteluissa käyttäneensä juuri tämänkaltaisia slangisanoja silloin, kun oli juuri muuttanut Helsinkiin ja vietti paljon aikaa homobaareissa:

Esimerkki 46 (HAASTATTELU HKI11)

135 HKI11: oli, (.) kaikkii sanoja ja, (.) sanontoja ja,
 136 H: jooh. (0.4) mitä esimerkiks,
 137 HKI11: no, (0.4) m- ihkuu ja, (.) pissis ja, (.) mitäs näitä
 138 nyt. (0.8) fantsuu, (.) ei me ei me kyl koskaa fantsuu
 139 sanot-

Slangisanojen käyttö vaikuttaisi siis liittyvän jollain tapaa stereotyyppisen homon puheeseen sekä haastattelu- että imitaatioaineistossa. Esimerkissä 47 V käyttää *fantsu*- ja *kelata*-sanoja vuorossa, jossa suunnitellaan juurikin baari-iltaa. Kyseessä on jälleen usean helsinkiläispiirteen yhteenliittymä – slangisanojen lisäksi samassa vuorossa käytetään -Vi-partitiivin päätettä sanassa *Oolahii* sekä leimallista *niinku*-sanaa:

Esimerkki 47 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 3)

73 V: >ihan siis< iha ma- fantsu ilta tulossa mut siis (.) mä
 74 vähän niinku kelasi #että. (.) voisinks mä ehkä (.) jotenki<
 75 pyytää (.) O:lahii mukaah?#

Ajattelin tyypillisten Stadin slangin sanojen käytön kantavan jokseenkin samanlaista sosiaalista merkitystä kuin muidenkin tähän asti mainitsemini helsinkiläispiir-

¹¹ Nämä sanat on luettu Stadin slangin sanoiksi Heikki Paunosen Stadin slangin sanakirjassa (Paunonen 2000).

teiden: ne liittyvät toisaalta helsinkiläisyyteen tai ylipäänsä urbaaniin elämäntyyliin, jossa suunnitellaan baari-illoja drinkkeineen; toisaalta niitä käytetään konteksteissa, joissa puheenaiheena on jokin feminiinisenä ja ehkä pinnallisena pidetty.

Helsingin puhekieltä koskevia käsityksiä ja asenteita ruotivissa tutkimuksissa Helsingissä puhuttavaa kieltä on kuvattu esimerkiksi itsevarmaksi, teennäiseksi, hienos-telelvaksi, tärkeileväksi, leuhkaksi, tylynkuuloiseksi ja ylimieliseksi (Mielikäinen & Palander 2002: 103) ja toisaalla ärsyttäväksi, nokkavaksi, snobimaiseksi ja tekaistun ”cooliksi” (Manninen 2015: 44–45). On helppo huomata, että nämä määritteet edustavat toisen tason metakieltä, eivätkä siis kuvaa niinkään kielimuotoa kuin sen kuviteltua puhujaa. Monet Helsingin puhekielen piirteet kantavatkin tällaista maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelun värittämää indeksisyyttä: helsinkiläistä puhetta kuullessa kuullaan ylipäänsä niitä ominaisuuksia, joita Helsinkiin ja yleensä kaupunkilaisuuteen liitetään (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 98). Ei siis ole ihme, että imitaatioissa Helsingin puhekielen piirteitä käytetään nimenomaan sellaisissa jaksoissa, joissa puheenaiheena on jotakin vahvasti kaupunkikulttuuriin ja kaupungissa asumiseen liittyvää.

Helsinkiläisyys on kuitenkin vain yksi osa Helsingin puhekielen piirteiden indeksistä kenttää. Voi siis sanoa, että jotkin Helsingin puhekieleen liitettävät piirteet toimivat aineistossa myös homouden indekseinä. On kuitenkin hankalaa määritellä, minkälaisen prosessin kautta ne ovat päätyneet kantamaan tätä sosiaalista merkitystä: kaupunkilaisuuden tai helsinkiläisyyden merkitysten lisäksi mainitsemani kielenpiirteet indeksoivat myös esimerkiksi feminiinisyyttä ja pissismäisyyttä, ja ne esiintyvät usein näihin kategorioihin liittyvien puheenaiheiden yhteydessä. Kyse onkin ehkä jo aikaisemmin /s/:n variaation yhteydessä mainitsemani erilaisten ja eri tavoin ideologisesti Helsinkiin liittyvien sosiaalisten tyylien ja käytänteiden merkityskentästä.

4.3.3 Englanninkieliset sanat ja lausahdukset

Hieman Helsingin puhekielen ilmiöitä suppeammin imitaatioaineistosta löytyy myös englanninkielisiä sanoja ja lausahduksia. Monessa kohtaa kyse on aikaisemmin mainitsemiini kiteytyneiden lausahdusten kaltaisista ilmiöistä – suomenkielisten tai suomeksi käännettyjen lausahdusten lisäksi samanlaiset, kenties tv:stä peräisin olevat äänet kuuluvat myös englan-

niksi. Myös HKI1 kuvaa ulkomailta tulleiden sanojen ja lyhenteiden liittyvän homojen kielelliseen stereotyyppiin:

Esimerkki 48 (HAASTATTELU HKI1)

203 H: no millasii stereotypiot sä luulet et sit homojen
204 puheeseen nimenomaan liitetää.
205 HKI1: no kaikki tälläset, (0.6) .mt öö niinku s- slangisanat,
206 (0.6) lyhenteet, (0.8) y- etenki just niinku ulkomailta
207 tulleet,
208 H: joo,
209 HKI1: kaikki oumaigaad lol,

Imitaatioissa englanninkielinen kielenaines onkin ennen kaikkea yksittäisiä sanoja tai sanontoja, jotka toimivat usein jonkinlaisessa päivittelyfunktiossa. Tällaisia ovat esimerkiksi HKI1:nkin mainitsema, uutisen kerrontaan dramaattisuutta tuova *oh my god* esimerkissä 49 ja kenties keskustelukumppanin sanomaa tai mielipidettä arvosteleva *come on* esimerkissä 50:

Esimerkki 49 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

73 => R: noh eilen (.) siis ↓oumaigaad↓ tää oli ihan hirveetä.
74 (.) siis ↑eilen; (.) mä olin ulkoiluttamassa mun
75 pikkukoi^{raa}(h)? (.) niinku te varmaan tiiätte;

Esimerkki 50 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 3)

78 => O: ↑tä^h, (.) hei **kh**amoon mä en siis jostain poliiti(i)koista
79 diggaa siis <o^{llenkaa}:n>;

Pääsääntöisesti englanninkieliset ainekset toimivat yksittäisinä sanoina tai sanontoina muutoin suomenkielisten lausumien sisällä. Varsinaista englanninkielistä keskustelua ei kuunnelmissa juuri ole. Joissakin kohdissa englanninkielisen kiteytyneen lausahduksen käyttö motivoi kuitenkin englanninkielisen vastauksen, kuten esimerkissä 51:

Esimerkki 51 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

108 K: ei se oo vähän niinkunh, (0.8) **joor stail** [juno:u];
109 => R: [mh,] **jea**.

K:n vuoro *your style you know* saa esimerkissä 44 englanninkielisen vastauksen *yeah*. Samoin käy myöhemmin samassa kuunnelmassa, kun K aloittaa englanninkielisen keskustelun toistamalla juuri muoti- ja sisustusohjelmassa ja aivan erityisesti Sillä silmällä -ohjelman amerikkalaisessa Fab Five -esikuvassa usein kuultua sanaa *fabulous*, vaihtaen samalla ääntämisen tapaa:

Esimerkki 52 (IMPROVISAATIO RYHMÄ 1)

114 => K: @siis **fä:byl**ös **fä:byl**ö: [(s)@
115 A: [fäb.
116 K: @fä:b.@
117 A: fäb.
118 K: @t(h)out(h)ali:,@

A ja K alkavat esimerkissä 45 toistella *fabulous*-sanan lyhennettä *fab*, ja K lopettaa vielä englanninkielisen jakson toteavalla tai vahvistavalla sanalla *totally*. Tässä jaksossa englannin kieli liittyy kenties tv:stä lainattuihin ääniin – on huomattava, että K mainitsi kuunnelman jälkeen käydyissä keskusteluissa tuntevansa Fab Five -sarjan ja pitävänsä tätä stereotyyppisen homomiehen puheen mallina. Indeksinen yhteys ikonisiin hahmoihin homomiesten mediakuvastossa on siis helppo nähdä.

Englannin kielen käyttöä tyylillisenä käytäntönä on Suomessa aikaisemmin tutkittu ainakin somalitaustaisen helsinkiläistyön puheesta (Lankinen 2015). Lankisen tutkimuksessa englannin kieli näyttäytyi erityisesti afroamerikkalaiseen kulttuuriin tai tarkemmin hip hop -kulttuuriin samastumisen resurssina (Lankinen 2015: 226–227). Vaikka homo-kulttuuri ja hip hop -kulttuuri ovat erilaisia samastumisen kohteita, amerikkalaiset televisio-ohjelmat, elokuvat ja Youtube-videot tarjoavat suomea äidinkielenään puhuvalle helpon pääsyn molempiin kulttuureihin ja niihin liittyviin indeksisiin kielenpiirteisiin. Englanninkielisten aineiden käytön voisi ajatella toimivan samoin jonkinlaisen urbaanin ja kosmopoliitin merkityksen ilmentäjänä – sillä merkitään ehkä kyseessä olevan kulttuurin globaaliutta.

4.4 Kielenpiirteistä kielimuodoksi

Käyttämäni aineistotriangulaatio paljastaa neljän erilaisen aineiston avulla, että homomiesten puheeseen liitetään suuri määrä kielenpiirteitä eri kielen tasoilta. Foneettisista piirteistä käsittelin aluksi prosodiaa: lopussa nousevaa äänenkorkeutta sekä äänenkorkeuden vaihtelua yleensä. Fonetikkaan liittyvät myös erilaiset äänenlaadut, kuten nasaalisuus, narina ja falsetti, sekä /s/-äänteen variaatio. Sanaston piirteistä nostin esille asenneadjektiivien ja intensiteettisanojen taajan käytön sekä jonkinlaiset prosodis-leksikaaliset kokonaisuudet ja kiteytyneet lausahdukset. Muita, tiettyihin kielimuotoon liittyviä piirteitä olivat Helsingin puhekielen muotopiirteet, Stadin slangiin liittyvät sanat ja englannin kielen käyttö.

Olen pyrkinyt tuomaan esille sitä, että nämä piirteet eivät suinkaan indeksoi pelkästään homoutta – sama kielenpiirre voi toimia hyvin erilaistenkin sosiaalisten kategorioiden indeksinä (Campbell-Kibler 2007: 55–56). Tässä luvussa olen käsitellyt kielenpiirteiden ohella myös niiden muita sosiaalisia merkityksiä aikaisemman tutkimuksen

pohjalta. Maininnan ovat saaneet esimerkiksi sellaiset sosiaaliset kategoriat kuin *helsinki-läiset tytöt*, *nuoret naiset*, *teinitytöt*, *pissikset*, *helsinkiiläiset*, *Nylon Beat* ja *valley girl*. Jonkinlaisia yhteisiä nimittäjiä käsittelemieni kielenpiirteiden indeksisyydelle vaikuttaisivatkin olevan homouden lisäksi *feminiinisyyt*, *nuoruus* ja *helsinkiiläisyys* tai yleensä *kaupunki-laisuus*. Palaan näihin kolmeen kategoriaan seuraavassa luvussa ja tutkin, miten feminiinisyydestä, nuoruudesta ja helsinkiiläisyydestä puhutaan haastatteluaineistossa.

Tähän mennessä olen hahmotellut kielenpiirteitä, jotka liitetään stereotyyppisen homomiehen kategoriaan. Olen varsin monessa kohtaa havainnut, että käsittelemäni kielenpiirteet esiintyvät usein yhdessä toisten homoutta indeksoivien kielenpiirteiden kanssa, ja onkin syytä olettaa, että ajatus puheen homomaisuudesta syntyy nimenomaan monien piirteiden yhdistelmästä (vrt. Campbell-Kibler 2011). Tällaiset kielenpiirteiden yhdistelmät muodostavat edelleen tyylejä (Eckert 2008: 458; Campbell-Kibler 2011: 63–64).

Tästä eteenpäin käsittelemkin edellä esittelemieni kielenpiirteiden yhdistelmää yhtenäisenä tyylinä. Koska yksi tutkimuskysymyksistäni on se, millaiseksi kielimuodoksi tämä tyyli haastatteluissa hahmottuu – voisiko sitä kutsua esimerkiksi rekisteriksi, sosiolektiksi tai murteeksi – viittaan tähän tyyliin toistaiseksi löyhällä käsitteellä *homomainen puhetyyli* (vrt. englannin *Gayspeak*, ks. esim. Cameron & Kulick 2003: 77).

Tyylit eivät ole tarkkarajaisia tai muuttumattomia. Tyylin osana olevat kielenpiirteet saattavat muuttua, kun eri piirteet saavat uudenlaisia merkityksiä vuorovaikutusprosesseissa. En siis hahmota homomaista puhetapaa tarkalleen tässä luvussa käsittelemistäni piirteistä muodostuvaksi kielimuodoksi, vaan sumearajaiseksi kielenpiirteiden ja sosiaalisten merkitysten joukoksi. En myöskään oletta, että jokainen haastatteluissa puhuva homomies viittaisi mielessään aivan samanlaiseen kielimuotoon puhuessaan homomaisesta puhetyylistä. Aineistotriangulaatio on kuitenkin osoittanut, että homomainen puhetyyli muodostuu useista jossain määrin yhteisesti tunnistetuista piirteistä, jotka toimivat yhdessä homomaisuuden indekseinä.

5 PUHETTA HOMOMAISESTA PUHETYYLISTÄ

Tässä luvussa keskityn haastatteluaineistoon ja siinä puhuviin homomiehiin. Samalla tarkenan näkökulmani kielellisistä piirteistä vielä enemmän niiden sosiaalisiin merkityksiin homomiesten itsensä kertomana ja siirryn käsittelemään homoutta indeksoivia kielenpiirteitä tyylinä tai kielimuotona. Analyysivälineenä hyödynnän diskurssianalyysii.

Jo alkuun on sanottava, että haastatteluissa ei kerrota yhtä, yhtenäistä tarinaa. Kun käsitys homomaisina pidetyistä kielenpiirteistä hahmottui edellisessä luvussa hyvin samanlaisiksi läpi eri aineistojen ja puhujien, haastatteluaineistossa muut ajatukset, asenteet ja kokemukset eroavat keskenään samalla tavalla kuin haastatteluihin osallistuneet miehet. Yhtä yhteistä tapaa suhtautua homomaisena pidettyyn puhetyyliin tai yhtä yhteistä tapaa käyttää sitä ei aineistosta löydy, ja vaikka tutkimuksen vuoksi jaottelenkin aineistossa tois-tuvia kuvaamisen tapoja, ovat kielen sosiaaliset merkitykset lopulta yksilökohtaisia.

Kuvaan aluksi luvussa 5.1 haastatteluaineiston taustaa: sitä, millaisia informantteja haastatellut miehet olivat ja millaisia erilaisia vastaajaryhmiä aineistosta hahmottuu. Luvussa 5.2 pohdin indeksisyyttä tarkastelemalla homomaisen puhetyylin merkityksiä – sitä, millaisia muita sosiaalisia kategorioita siihen liittyy ja miksi juuri tietyt kielenpiirteet ovat valikoituneet yhdessä indeksoimaan homoutta. Luvussa 5.3 tutkin, millaisia funktioita homomaisen puhetyylin käytölle haastatteluista löytyy sekä millaisia identiteettejä haastateltavat itselleen haastattelujen aikana luovat.

5.1 Haastatteluaineisto ja haastateltavat

Kuten aineiston esittelyssä totesin, haastatteluihin osallistuneet homomiehet olivat keskenään hyvin erilaisia. Päällisin puolin heitä yhdistää ainoastaan se, että he sopivat hakeamme kuvaukseen: he ovat täysi-ikäisiä, ei-kielitieteilijöitä, puhuvat suomea äidinkielenään tai sen tasoisesti ja määrittelivät itsensä haastatteluhetkellä seksuaali- ja sukupuoli-identiteetiltään miespuoliseksi homoseksuaaliksi. Kyseessä on siis hyvin moninainen joukko, josta pyrin luomaan tässä alaluvussa kokonaiskuvan myöhemmän analyysini tueksi.

Olen tiivistänyt haastatteluaineiston informanttien tiedot alla olevaan taulukkoon (taulukko 1), josta ilmenevät aineiston perinteiset sosiolingvistiset taustamuuttujat: ikä, syntymäpaikka maakunnan tarkkuudella ja koulutustausta.

Taulukko 1. Informanttien iät, kotimaakunnat ja koulutustaso

Informantti	Ikä	Kotipaikka	Korkea-koulutus	Informantti	Ikä	Kotipaikka	Korkea-koulutus
HKI10	27	Keski-Suomi	Kyllä				
HKI11	24	Uusimaa	Ei	TRE1	24	Pirkanmaa	Ei
HKI12	24	Keski-Suomi	Kyllä	TRE2	24	Etelä-Pohjanmaa	Kyllä
HKI13	36	Varsinais-Suomi	Kyllä	TRE3	22	Pirkanmaa	Ei
HKI14	70	Kymenlaakso	Ei	TRE4	24	Satakunta	Kyllä
HKI15	24	Lappi	Ei	TRE5	35	Kymenlaakso	Kyllä
HKI16	22	Keski-Suomi	Kyllä	TRE6	25	Etelä-Pohjanmaa	Kyllä
HKI17	27	Uusimaa	Ei	TRE7	23	Pirkanmaa	Ei
HKI18	52	Lappi	Ei	TRE8	38	Pohjois-Pohjanmaa	Ei
HKI19	49	Pohjois-Pohjanmaa	Kyllä	TRE9	69	Uusimaa	Ei
HKI10	34	Pohjois-Pohjanmaa	Ei	TRE10	25	Varsinais-Suomi	Kyllä
HKI11	32	Uusimaa	Ei	TRE11	28	Satakunta	Kyllä
HKI12	63	Pirkanmaa	Ei	TRE12	28	Keski-Suomi	Ei
HKI13	69	Uusimaa	Kyllä	TRE13	43	Kainuu	Ei
HKI14	24	Keski-Suomi	Kyllä	TRE14	33	Pirkanmaa	Kyllä
HKI15	25	Uusimaa	Ei	TRE15	23	Satakunta	Kyllä

En kuitenkaan tutki tässä tutkielmassa systemaattisesti informanttien vastauksia suhteessa näihin perinteisiin taustamuuttujiin – en siis hahmottele esimerkiksi nuorille ominaista käsitystä homomaisen puhetavan käytöstä, syntymäkunnan vaikutusta ajatuksiin homomaisista kielenpiirteistä, koulutustaustan näkymistä suhtautumisessa homoihin liitettyihin stereotyyppioihin ja niin edelleen. Informanttien haastatteluvastausten vertailu tästä näkökulmasta ei ole tutkielmani kannalta tarkoituksenmukaista jo senkään vuoksi, että keskustelunomaisten haastattelujen vastaukset eivät ole yhteismitallisia.

Aineistosta piirtyy kuitenkin esille joitakin systemaattisia, tutkielmani kannalta mielenkiintoisia samankaltaisuuksia informanttien kesken. Perinteisiä taustamuuttujia kiinnostavampia taustatietoja ovat esimerkiksi haastateltavien käsitykset omasta puhetavastaan ja heidän samastumisensa vallitsevaan homokulttuuriin. Havainnollistaakseni haastatteluaineistoa hahmottelen tässä kohden siis hieman, millä tavoin haastateltuja voisi heidän vastaustensa perusteella ryhmitellä. Taulukossa 6 olen jaotellut haastateltavat ryhmiin iän ja heidän haastatteluissa määrittelemiensä puhujaidentiteettien perusteella – siis sen pohjalta, kuinka he ovat vastanneet kysymykseen heidän oman puheensa homomaisuudesta:

Taulukko 2. Puhutko omasta mielestäsi jollain tapaa homomaisesti?

Ikä	En puhu	Puhun joskus	Puhun
20–29	HKI2, TRE1, TRE4	HKI5, HKI6, HKI15, TRE2, TRE6, TRE7, TRE10, TRE11, TRE15	HKI0, HKI1, HKI7, HKI14, TRE3, TRE12
30–39	HKI10, TRE5, TRE8, TRE14	HKI11	
40–49	TRE13	HKI9	
50–59	HKI8		
60–70	HKI4, HKI13, TRE9	HKI12	

Aineistosta hahmottuu tällä tavoin informanttien vastauksia vertailemalla erilaisia ryhmiä, joihin jaottelemani informantit jakavat keskenään samankaltaisen kokemuksen esimerkiksi puhujaidentiteetistä ja omasta asemastaan homoyhteisössä. Ensimmäinen tällainen ryhmä, johon kuuluvat ainakin HKI0, HKI1, HKI7, HKI14, TRE3 ja TRE12, koostuu informanteista, jotka kuvaavat omaa puhettaan homomaiseksi ja antavat haastattelussa hyvin tarkan kuvauksen stereotyyppisestä homomiehen puheesta. Heidän kokemuksensa mukaan homomainen puhe on ainakin heille itselleen luontaista, automaattista tai synnynäistä. Tämän ryhmän informantit käyvät paljon seksuaalivähemmistöille suunnatuissa paikoissa ja tapahtumissa, ja suuri osa heidän ystävistään kuuluu myös seksuaalivähemmistöihin – toisin sanoen voisi ajatella, että he kokevat ainakin jonkinlaista osallisuutta homokulttuuriin. He kertovat olevansa avoimia seksuaali-identiteetistään kaikille. Kaikki tämän ryhmän informantit olivat haastatteluhetkellä 22–28-vuotiaita.

Toinen ryhmä hahmottuu ensimmäiselle vastakkaiseksi. Tähän ryhmään sijoitaisiin ainakin informantit HKI2, HKI4, HKI8, TRE4 ja TRE14. Nämä informantit eivät pidä omaa puhetapaansa lainkaan homomaisena. He eivät myöskään koe osallisuutta homokulttuuriin samalla tavalla kuin edellinen ryhmä: he eivät juuri käy seksuaalivähemmistöille suunnatuissa tapahtumissa, eikä heidän ystäväpiirinsä koostu voittopuolisesti seksuaalivähemmistöjen edustajista. He suhtautuvat jossain määrin negatiivisesti homostereotypioihin. Nämä informantit pitävät homomaista puhetta täysin opittuna tai jopa opettuna. Tässä ryhmässä on monen ikäisiä informanteja: HKI2 ja TRE4 ovat iältään parikymppisiä, TRE14 kolmekymppinen ja HKI4 ja HKI8 yli 50-vuotiaita.

Osa jäljelle jäävistä informanteista sijoittuu vastaustensa perusteella jommankumman ryhmän lähimaastoon, loput taas eivät selkeästi kumpaankaan. Tämä kertoo siitä, että vaikka osallisuus homokulttuuriin ja suhtautuminen stereotypiaan selittävät kenties joidenkin haastateltujen kohdalla heidän kokemustaan oman puheensa homomaisuudesta ja

sen syistä, ei tämä päde kaikkiin. Kieli-identiteetin ja seksuaali-identiteetin suhde on tällaisia taustoja mutkikkaampi ja yksilöllisempi.

5.2 Homomaisen puhetyylin sosiaaliset merkitykset

Totesin jo edellisessä analyysiluvussa, että tutkimieni kielenpiirteiden indeksisyys hahmottui monimutkaisena: homoseksuaali mies ei useimmiten ole ainoa kategoria, jota jokin kielenpiirre indeksoi. Ajattelen pikemminkin, että jokaisella näistä kielenpiirteistä on oma indeksinen kenttensä, jonkinlainen varanto erilaisia tyylejä ja identiteettikategorioita, joiden indeksinä kukin kielenpiirre voi erilaisissa tilanteissa ja erilaisten tyylien osana toimia. Olen edellisessä analyysiluvussa hahmotellut homouteen liitettyjen kielenpiirteiden kenttää – tässä alaluvussa tarkoitukseni on pohtia haastatteluaineiston ja aikaisemman kielentutkimuksen pohjalta, millaisia sosiaalisia merkityksiä tutkimieni kielenpiirteiden muodostama tyyli, jota tässä nimitän homomaiseksi puhetyyliksi, kantaa.

Kokoan homomaiseen puhetyyliin liittyviä sosiaalisia merkityksiä ensin jo edellisessä analyysiluvussa tekemieni indeksisyyden havaintojen pohjalta ja pohdin *feminiinisyden*, *nuoruuden* ja *helsinkiläisyyden* sosiaalisia merkityksiä. Haastatteluaineistosta hahmottuu ajatus siitä, että homomaisena pidetty puhe ankkuroituu nimenomaan tietynlaiseen homoidentiteettiin, jonka muodostumisessa edellä mainitut kategoriat ovat tärkeässä osassa. Alaluvussa 5.2.1 pohdinkin, millaiseen homoidentiteettiin tai sosiaaliseen kategoriaan homoyhteisön sisällä haastatteluaineiston miehet paikantavat homomaiseksi kuvailmansa puhetyylin käytön, ja tutkin, millaisia merkityksiä feminiinisydelle, nuoruudelle ja helsinkiläisyydelle annetaan. Alaluvussa 5.2.2 puolestaan käsittelen muita haastatteluaineistosta kumpuavia merkityksiä, joita homomaiselle puhetyylille haastatteluissa annetaan. Viimeisessä alaluvussa 5.2.3 tiivistän vielä havaintojani ja pohdin niiden suhdetta identiteetin käsitteeseen.

5.2.1 Feminiinisyys, nuoruus ja helsinkiläisyys

Otsikon kolme määritettä tai sosiaalista kategoriaa – feminiinisyys, nuoruus ja helsinkiläisyys – toistuivat kaikki edellisessä analyysiluvussa eri kielenpiirteisiin liitettyinä sosiaalisina

merkityksinä: usein havaintoni kielenpiirteen indeksisyydestä oli se, että piirre on aikaisemmassa tutkimuksessa liitetty naisten, nuorten naisten, helsinkiläisten, helsinkiläisten nuorten tai nimenomaan helsinkiläisten nuorten naisten puheeseen. Toisin sanoen homomiehiin liitetty kielenpiirteet vihjaavat myös jonkinlaisesta ideologisesta yhteydestä homomiehen ja helsinkiläisen nuoren naisen kategorioiden välillä.

Ei siis liene yllättävää, että haastateltujen homomiesten vastaukset kysymyksiin siitä, käyttävätkö jotkut homot heidän homomaiseksi kuvailemansa puhetyyliä enemmän, ja siitä, ketkä puhetyyliä käyttävät, viittaavat usein feminiinisuuden, nuoruuden ja helsinkiläisyyden kategorioihin. Olen kerännyt alla olevaan kuvioon 5 mielikuvat, jotka haastatellut mainitsivat määritelläkseen homomaisen puhetyylin todennäköisintä ja stereotyyppisintä käyttäjää:

Kuvio 5. Homomaisen puhetavan käyttäjän tuntomerkit

Feminiinisuuden liittyviä määritelmiä ovat sanan *feminiininen* lisäksi ainakin *neitimäinen*, *naisellinen* ja *tyttömäinen*. Sana *nuori* toistui haastattelussa kaikista useimmin – tähän liittyviä sanoja voisivat olla esimerkiksi puhujan fyysistä kokoa arvioiva *pieni* ja toisaalta jälleen ikävaiheeseen viittaava *tyttömäinen*. Moni liitti kielellisen stereotyypin helsinkiläisten homojen puheeseen, ja helsinkiläisyyden tai yleensä kaupunkilaisuuden merkityksen voi nähdä sanan *helsinkiläinen* lisäksi esimerkiksi määritelmässä *käy homobaareissa*: homobaareja, varsinkin monikossa, löytyy nimittäin vain Suomen suurimmista kaupungeista.

Edellisten lisäksi kuviossa on paljon oletetun homomaisen kuuloisen puhujan ulkomuotoa kuvaavia ilmauksia: stereotyyppisen puhujan tunnistaa *siististä olemuksesta* ja *pukeutumisesta*, joka sisältää *merkkivaatteita* ja *bling bling*ä. Homomaisesti puhuva homomies *tykkää muodista*, hänellä on ehkä *blondatut hiukset* ja hän on tiivistetysti *stereotyyppisen näköinen*. Myös homomaisesti puhuvan miehen stereotyyppistä käytöstä kuvattiin: tällainen homomies *käy homobaareissa, juhlii, ei juo kaljaa* vaan *skumppaa* ja vieläpä *pikkurilli pystyssä*.

Kokonaisuudessaan nämä määritelmät vaikuttavat liittyvän tietynlaiseen homo-identiteettiin tai alakulttuuriin, johon liitettiin esimerkiksi seksuaalista preferenssiä kuvaava sana *bottom*, ja joka nimettiin useassa haastattelussa *kanahomoksi* tai *liekehtiväksi* homoksi (*flaming gay*) eli sellaiseksi homomieheksi, jonka seksuaali-identiteetin voi helposti havaita. Ehkäpä tässä yhteydessä mainitut julkisuuden henkilöt *BB-Niko* ja *Cristal Snow* mielletään samanlaisen alakulttuurin edustajaksi. Haastattelussa TRE7 tiivistää tämän stereotyypin:

Esimerkki 53 (HAASTATTELU TRE7)

79 TRE7: joo just tälläset neitimäisemmät jotka (.) tykkää muadista
80 ja (.) kulkee kavereitten kanssa kau- kaupungilla ja (.)
81 käy kaikkeissa homobaareissa joka viikonloppu ja (.) niil
82 on kaikki (.) kaikki hienot (.) vaatteet ja (.) kaikki
83 tälläset yleensä ne puhuu just sillee. (.) hauscasti,

Feminiinisyys, nuoruus ja helsinkiläisyys liittyvät siis jonkinlaiseen helposti tunnistettavaan stereotyyppiin tai identiteettiin homokulttuurin sisällä. TRE7 viittaa esimerkissä 53 tähän stereotyyppiseen joukkoon haastatteluille hyvin tyypillisellä tavalla: *ne*-pronominilla hän asemoi itsensä kuvatun ryhmän ulkopuolelle (Pälli 2003: 120–125). Onkin kiinnostavaa, että vaikka tämä neitimäinen, muodista pitävä ja baareissa käyvä hahmo tai joukko mainitaan lähes jokaisessa haastattelussa, ei monikaan vaikuta identifioituvan tämän stereotyypin kaltaiseksi.

Edellä mainitut, homoihin kielenpiirteiden perusteella liitetyt sosiaaliset kategoriat ovat haastatteluissa puheenaiheina toisaalta myös irrallaan edellisen esimerkin stereotyyppisestä hahmosta. Feminiinisyys, nuoruus ja helsinkiläisyys vaikuttavat siis liittyvän homouteen toisaalta stereotyyppisesti feminiinisen, nuoren kaupunkilaisen homomiehen hahmon kautta, mutta ne saavat samanaikaisesti erillisiä, tästä stereotyyppistä irrallaan olevia merkityksiä. Feminiinisyttä, nuoruutta ja helsinkiläisyyttä indeksoivista kielenpiirteistä muodostuva puhetyyli on siis muutakin kuin vain osiensa summa. Esimerkissä 54 HKI12

pohtii, mistä hänen homomaiseksi katsomansa puhetyyli voisi olla lähtöisin – toisin sanoen pohtii sen rekisteriytymisen prosessia:

Esimerkki 54 (HAASTATTELU HKI12)

124 HKI12: no siis (.) joskus aikasemminhan siis (.) öö tavallaa
125 niinku hämät- siis (.) viiskytluvulla (.) nelkytluvulla
126 (.) niin (.) viime vuosisadalla, (.) niin (.) ku
127 homoseksuaalisuus oli rikos ja ja ja sairaus?
128 H: mh?
129 HKI12: nii (.) ihmiset teki (.) tämmösiä **peitehahmoja** ja (.)
130 **puhuttii Markku voi olla Marketta** tai tämmöstä?
131 H: nii nii,
132 HKI12: emmä tiiä onko sillä tohon puheeseen (.) puheeseen niinku
133 sinällänsä (.) emmä osaa sanoa onko sillä, (.) mut näin
134 toimittiin silloin mulla (.) munkin (.) m- jotkut
135 vanhemmat ja jo edesmenneetki ystävät on kertonu siitä
136 että sitä on niinkun (.) jotenkin (.) peiteltiin sitä.

Haastatteluhetkellä 63-vuotias HKI12 pohtii feminiinisiksi mieltämiensä kielenpiirteiden käytön ja homokulttuurin historian yhteyttä. Hän kertoo 1950-luvulla vallinneesta homomiesten tavasta kutsua itseään ja toisiaan naisen nimellä ikään kuin peitehahmona ehkäpä salatakseen identiteettinsä¹². Myös informantin puoliso HKI13 kuvailee haastattelussa samanlaista käytäntöä, jossa puheen tasolla ikään kuin mukauduttiin vallinneeseen parisuhdemalliin, jossa on mies ja nainen. “Feminiininen” puhetapa olisi siis alun perin voinut toimia ajan sukupuoliroolitukseen pohjaavana homoidentiteetin indeksinä. Esimerkissä 54 HKI12 ilmaisee kuitenkin, ettei hän ole varma, johtuuko naisten puheeseen liitettyjen kielenpiirteiden käyttö juuri tästä käytänteestä – se selittää joka tapauksessa feminiinisuuden ja homomieheyden ideologisesta yhteyttä.

Samanlainen jako feminiinisiin ja maskuliinisiin homomiehiin näkyy myös kuvauksissa nykyajasta ja erilaisista homokulttuurin alakulttuureista. Monissa haastatteluissa tulee esille kaksi toisilleen vastakkaista ryhmää, maskuliiniset *karhut* ja feminiiniset *kanat*. TRE4 kuvailee esimerkissä 55, miten karhuhomojen ja kanahomojen puhetyylit eroavat toisistaan:

Esimerkki 55 (HAASTATTELU TRE4)

146 TRE4: karhuilla se on ehkä semmonen tota, (.) hyvin
147 **maskuliininen** hyvin semmonen (.) niinko (.) **macho** (.)
148 **heteromiestä** (.) **jäljittelevä**. (.) mutta sit tietysti
149 tiet- tietyl taval siin on myös semmosta niinko (.)
150 **lempeetä nallemaisuu**ta, ((nauraa)) jos nyt näi voi
151 sanoa, (.) semmost niinko (.) **lämpöä**. (.) mitä (.) mitä
152 ehkä ei sitte niinko tämmösillä (.) mitä ei ehkä sit
153 niinku kanojen puheesta löydä.
154 H: mm.

¹² Tällainen tapa oli käytössä myös Amerikassa, ja homomiesten naisten nimien käyttö olikin yksi homoseksuaaleja koskevan kielentutkimuksen 1920-40-luvuilla vaikuttaneen ensimmäisen vaiheen tutkimuskohteista (Cameron & Kulick 2003: 76–77).

155 TRE4: et se on semmost niinko (.) **hiukan maailmaa syleilevää,**
 156 (.) **lämmintä (.) puhetta.** (.) ja sit niinko, (.) tota (.)
 157 kanoilla sit tämmöstä niinko (.) enemmän (.) tämmöst
 158 niinku **pintaliitosta hiukan ul- ulkonäköön keskittynyttä**
 159 (.) **ulkoseen olemukseen keskittynyttä** (.) mut nää on siis
 160 (.) stereotypiota mutta (.) näin mä sen (.) näen,

TRE4 kuvailee karhumiesten puhetta *maskuliiniseksi, machoksi ja heteromiestä jäljitteleväksi* ja liittää tähän puhetapaan paljon positiivisia mielikuvia: karhujen puhe on samalla *lempeää, maailmaa syleilevää lämmintä puhetta*. Kanojen puhetapa hahmottuu tätä vasten *pintaliitoisena* ja ulkoiseen olemukseen keskittyneenä, eikä siitä löydy samanlaista lämpöä kuin karhumiesten puheesta. Kielen kuvaus on tässä itse asiassa toisen metatason puheenaiheiden tai kielen oletettuun puhujaan liittyvien ominaisuuksien kuvausta – karhumiehet ovat yhtäältä machoja, toisaalta lempeitä ja lämpimiä ja puhuvat ehkä maailmaa syleilevistä aiheista, kun taas kanahomot tai heidän puheenaiheensa keskittyvät lähinnä ulkonäköön. Tällöin karhujen maskuliininen ja heteromiesmäinen puhetapa assosioituu informantin mielessä positiivisiin ominaisuuksiin, kanojen feminiininen puhetapa taas negatiivisiin – puheen feminiinisyys indeksoi siis kenties kylmyyttä, pinnallisuutta ja ulkonäkökeskeisyyttä.

Kaikille haastatelluille feminiiniseksi katsottujen piirteiden käyttö ei kuitenkaan kannan pelkästään negatiivisia merkityksiä. Esimerkissä 56 TRE11 pohtii, minkä vuoksi homomiehet käyttävät välillä tietynlaista puhetapaa, ja näkee sen jonkinlaisena yhteiskunnallisena kannanottona:

Esimerkki 56 (HAASTATTELU TRE11)

190 TRE11: oliskoha siin sit vähä sitäki (.) ku jo- joillaki on se
 191 (.) niinku (.) hyvin pinnalla se oman maskuliinisuuden
 192 korostaminen? (.) ni olisko tää sit vähä niinku
 193 vastakkainen (.) **vastaveto** sille että (.) kaikkien ei
 194 välttämät tarvi olla, (.) niin (.) miehekkäitä ja
 195 maskuliinisii ja mä saan puhuu tällä tavalla jos mä
 197 haluan ja (.) nii. (.) siin on ehkä vähän semmone (.) en
 198 tiiä mul tulee vaa mieleen tällai yhtäkkiä et olisko se
 199 niinku (.) vähä **kapinointiiki sitä (.) sukupuoliroolitust**
 200 **kohtaa.**

Feminiinisen puhetapan käyttö luo informantin mukaan ehkä mahdollisuuden *kapinoida sukupuoliroolitusta kohtaan* ja asettua ikään kuin vastapainoksi niille, joilla *oman maskuliinisuuden korostaminen on pinnalla*. Feminiininen puhetapa on vaikuttamisen tapa: sillä voi demonstroida, ettei kaikkien miesten tarvitse olla maskuliinisia, ja että jokainen voi puhua niin kuin tahtoo. Puhetavan feminiinisyys voi siis toimia merkkinä perinteisten eri sukupuolia koskevien odotusten hylkäämisenä. Toisin sanoen puhetyylille

annetaan tässä positiivisia merkityksiä. Pronomini *mä* toimii toisaalta tietynlaisena avoimena viittauksena (vrt. Helasvuo 2008: 192–193), mutta tarjoaa toisaalta mahdollisuuden tulkita informantin itsensä tämän perinteisiä sukupuolirooleja vastaan kapinoivan ryhmän osaksi – *mä saan puhua tällä tavalla jos mä haluan* voi siis olla sekä kuvittelun, sukupuolirooleja vastustavan homomiehen että informantin omien ajatusten referointia.

Kootusti voisi sanoa, että homomainen puhetyyli voi siis liittyä sellaiseen sosiaaliseen kategoriaan kuin feminiinisyys, mutta feminiinisyys saa haastatteluaineistossa edelleen erilaisia merkityksiä. Käyttämällä feminiinisiä piirteitä sisältävää puhetyyliä homomies voi esimerkiksi asemoida itsensä tiettyyn sukupuolijaottelun mukaiseen rooliin, viestiä jonkinlaista kylmyyttä ja pinnallisuutta tai kapinoida vallitsevia sukupuolikäsityksiä vastaan.

Myös nuoruuden ja homomaisen puhetyylin suhde näyttäytyy aineistossa monimerkityksellisenä. TRE12 vastaa esimerkissä 57 myöntävästi haastattelijan tarkentavaan kysymykseen siitä, ovatko homomaisesti puhuvat nimenomaan nuorempia homomiehiä:

Esimerkki 57 (HAASTATTELU TRE12)

101 TRE12: joo ja luulen että (.) osa ihan tarkotuksellakin (.)
102 semmosta (.) vähä huomionhakuista (.) ehkä se (.) saattaa
103 **nuoremmassa väestössä** ainaki olla,
104 H: millaset tyypit sitä puhetapaa sitte käyttää että (.)
105 onks se ne nuoremmat nimenomaan tai,
106 TRE12: kyllä mä (.) aika paljon näitä **nuorempia** on (.) enemmän
107 (.) omaan korvaan pistäny että,

Tässä homomaisen puhetyylin käyttö paikantuu jonkinlaiseen nuorempien homomiesten ryhmään. TRE3 jakaa alla esimerkissä 58 samanlaisen käsityksen iän vaikutuksesta puhetapaan, mutta ajattelee asiaa jonkinlaisena prosessina, jossa homomainen puhetyyli tai *kaikki ylimääräinen riisuutuu* iän karttuessa homomiehiltä yleensä. Homomainen puhetyyli ei siis näyttäydy niinkään johonkin haastatteluhetkellä nuorten homomiesten ryhmän kielellisenä resurssina vaan yleensä ikävaiheeseen luonnollisesti liittyvänä piirteenä:

Esimerkki 58 (HAASTATTELU TRE3)

131 TRE3: tietysti ihan ikäki vaikuttaa siihen hirvittävän paljon
132 et miten se puhetyyli (.) muokkautuu et mä oon huomannu
133 sen et mitä vanhemmaks (.) mies menee niin sitä (.) niin
134 (.) siitä rii- puhetyylistä ehkä riisuutuu (.) kaikki
135 ylimääräinen (.) pois,

TRE10 taas on tehnyt vastakkaisen havainnon. Hän kuvaa esimerkissä 59, että huomaa usein vanhempien homomiesten käyttävän *teiniä käyttämää kieltä*, jota esimerkiksi *x*-kirjaimen käyttäminen *ks*-kirjainten tilalla edustaa:

Esimerkki 59 (HAASTATTELU TRE10)

87 TRE10: no esimerkiksi, (.) jotkut, (.) **vanhemmat homomiehet**
88 käyttää niinku, (0.6) todella semmosten, (0.6) tälle
89 >ehkä vähä loukkaavasti sanottuna mutta< **teiniä**
90 **tavallaan käyttämää kieltä**, (.) mä en sit tiiä et johtuuk
91 se siitä että haluaako ne sit tavallaan sen (.) kun ne
92 **puhuu niin kuin nuoret** ni (.) tavallaan että **haluaako ne**
93 **kokea olevansa sitte niinku (.) tavallaan yhtä nuoria** kun
94 he? (.) että hei että mäkin osaan puhua tällä tavalla,
95 (.) mut sitte ku, (.) se (.) ((naurahdus)) äks,
96 ((naurahdus)) sanan koo ässän tilalla käyttäminen,
97 (.) neljäkymmentäviisivuotiaan miehen suusta kuulostaa
98 **todella hämmentävältä ainaki itseäni ärsyttää**, (0.4)
99 erittäin paljon sellane,

TRE10 ehdottaa, että vanhemmat homomiehet ottavat käyttöönsä usein nuorten puheeseen liitettyjä piirteitä kokeakseen olevansa yhtä nuoria ja näyttääkseen, että osaavat myös puhua *tällä tavalla*. Puhetavalla voi siis ainakin pyrkiä pääsemään osaksi nuorten homomiesten ryhmää. Esimerkissä 59 TRE10 ei tosin pidä tätä yritystä erityisen onnistuneena – tällainen käytös pikemminkin ärsyttää häntä ja kuulostaa *todella hämmentävältä*. Esimerkeistä välittyy siis kuva, jossa nuorten puheeseen liitettyjä kielenpiirteitä sisältävä homomainen puhetyyli olisi yksinomaan nuorten homomiesten resurssi, koska vanhemman homomiehen kuuluukin puhua toisin: homomaisten piirteiden ajatellaan karsiutuvan pois iän mukana, eivätkä homomainen puhe ole vanhemman miehen suusta enää luontevaa.

Kaupunkilaisuuden näkökulmasta on kiinnostavaa, että kaikki haastatellut asuivat haastatteluhetkellä kahdessa Suomen suurimmassa kaupunkikeskuksessa, Helsingin seudulla ja Tampereen seudulla. Silti useimmiten, kun homomainen puhetyyli liitetään haastattelussa johonkin paikkaan, on tuo paikka juuri Helsinki, ei esimerkiksi yleisesti kaupungit. Esimerkiksi vastauksena kysymykseen siitä, puhuvatko suomalaiset homomiehet jollain tietyllä tavalla, TRE11 kertoo tuntevansa helsinkiläisiä, jotka puhuvat feminiinisesti:

Esimerkki 60 (HAASTATTELU TRE11)

167 TRE11: se riip- (.) se riippuu niin paljo ihmisestä? (.)
168 varmasti niinko. (.) v- varmaa vähä, (.) **paikkaki (.)**
169 **vaikuttaa**. (.) ja ikä. (.) että toi, (.) ja mit- (.)
170 tommosia vaikutteita on saanu siis että **mää tiedä, (.)**
171 **helsinkiläisii jotka puhuu**, (.) aikalaila semmosella,
172 (.) ehkä feminiinisemmäl, (.) tavalla kun (.) mitä
173 muualla?

Esimerkissä 60 voi nähdä aikaisemmin mainitsemani maaseutu–kaupunki-asetelman, jossa vastakkain ovat Helsinki ja yleistävä *muualla*, jossa ei puhuta tietyllä homomaisella tavalla. Homomainen puhetyyli on siis käytännössä helsinkiläisten homojen puhetapa. Samanlainen asetelma on myös esimerkissä 61, jossa TRE9 on juuri kertonut kiinnittäneensä huomiota Cristal Snow’n puhetapaan televisiossa:

Esimerkki 61 (HAASTATTELU TRE9)

95 TRE9: siis hän on niinku värikäs hahmo mut et siis kyl et siis
96 (.) niinku (.) siis poikkeavasti hän (.) niinku puheen
97 puolesta käyttäytyy että, (.) **ei niin tavallinen**
98 **suomalainen ainakaan tamperelainen**, ((naurua))
99 H: nii, ((naurua))
100 TRE9: puhuis noin ni,
101 [--]
102 TRE9: mä luulen että se on **enempi kyllä sitte tonne painottuu**
103 **tonne (.) Hesaan sekin** et mä luule että tuolla Kaja-, (.)
104 Kajaanissa jos siel nyt mitään gaykulttuuria on nih, (.)
105 kyl ne puhuu varmaa (.) kajjaanilaisittain sitte siellä
106 että tuota, (.) **se on se hesalainen se slang**i (.) joka
107 sekottuu sitte tämmösee jonkullaisee ihmeellisee,

Cristal Snow’n puhe on esimerkissä *poikkeavaa* ja sellaista, että *tavallinen suomalainen*, tai *ainakaan tamperelainen* ei puhuisi niin. Cristal Snow’n puhettavan vastakohtaksi asettuu siis ensiksi tavallisen suomalaisen puhetapa ja toiseksi etenkin tamperelainen puhetapa. Hiukan myöhemmin TRE9 liittyy Cristal Snow’n homomaisen puhettavan eksplisiittisesti Helsinkiin rivillä 103 ja luo vielä toisen esimerkinomaisen vastakainasettelun: Kajaanissa asuvat homot puhuvat todennäköisesti *kajjaanilaisittain*, kun taas helsinkiläisten homomiesten puheessa *helsinkiläinen slang*i sekoittuu *tämmösee jonkullaisee ihmeellisee* – siis Cristal Snow’n puheen tapaisiin piirteisiin.

Esimerkeissä Helsinki hahmottuu homokulttuurin keskuksena, jossa asiat ovat eri tavalla kuin muualla Suomessa, jopa maan toiseksi suurimmalla kaupunkialueella Tampereella. Homomainen puhetyyli näyttää siis keskittyvän samoin pääkaupunkiin tai helsinkiläisten homojen resurssiksi ja olevan näin jonkinlainen helsinkiläisyyden indeksi, koska muualla Suomessa asuvat homot eivät samanlaista puhetyyliä käytä.

Luvussa 4 käsittelemieni kielenpiirteiden sosiaalisista merkityksistä kumpuavat feminiinisyys, nuoruus ja helsinkiläisyys liittyvät haastatteluista päätellen homomaiseen puhetyyliin ainakin kolmella tapaa. Ensiksikin yhteys muodostuu kielenpiirteiden kautta: samat kielenpiirteet indeksoivat eri tilanteissa ja eri yhteyksissä niin feminiinisyttä, nuoruutta ja helsinkiläisyyttäkin. Toiseksi näillä kategorioilla on ideologinen yhteys eräänlaiseen homomiehen stereotyyppiin, feminiinisesti käyttäytyvään nuoreen kaupunkilaiseen “kanaho-

moon”, johon homomainen puhetyyli myös assosioituu. Kolmanneksi nämä kategoriat saavat spesifisempiä merkityksiä eri tilanteissa: feminiinisyyden voi merkitä kapinointia sukupuolirooleja vastaan, nuoruus jotakin tavoiteltavaa ja helsinkiläisyys vastakkainasettelua maaseudun ja yleensä muun Suomen kanssa.

5.2.2 Aitous ja avoimuus

Homomaisen puhetyylin käyttö liittyy haastatteluissa muuhunkin kuin feminiinisiin, nuoriin helsinkiläishomoihin. Tämän näkyy myös sivulla 64 käsittelemästäni kuviosta 5, johon kokosin haastatteluista tyypilliseen homomaisen puhetyylin käyttäjään assosioituja määritteitä. Aikaisemmin käsittelemieni kategorioiden ja listaamieni ulkonäön ja käytöksen kuvailujen lisäksi stereotyyppistä puhetyyliä käyttävää homomiestä kuvailtiin esimerkiksi määritteillä *haluaa korostaa seksuaalisuuttaan, huomionhakuinen, dramaattinen, pinnallinen, tyhjöpäinen, överi* ja toisaalta *vapautunut, estoton, räväkkä* ja *oma itsensä*. Nämä kuvaukset eivät liity niinkään toisiin sosiaalisiin kategorioihin tai tietynlaiseen alakulttuuriin kuin kuvitellun stereotyyppisen homomaista puhetyyliä käyttävän puhujan persoonallisuuteen – kyseessä on siis toisen tason metakieli.

Homomaisen puhetyylin käyttö voi siis kantaa myös hienovireisempiä puhujan persoonallisuuteen liittyviä merkityksiä. Esimerkissä 62 TRE10 pohtii, miksi jotkut homot käyttävät homomaista puhetyyliä ja toiset eivät:

Esimerkki 62 (HAASTATTELU TRE10)

154 TRE10: mm, (.) on varmaa mä luule varmaa et ne ihmiset jotka
155 (.) tai ne homot jotka ei tietyl tavalla **ajattele yhtää**
156 **mitä toiset miettii niistä** (.) ne siis siitä **stigmasta**
157 **vapautuneet** (.) ne ehkä varmaan helpommin käyttää sitä,
158 (.) jos ovat käyttääkseen sitä.

Puhetyylin käyttö yhdistyy siis *stigmasta vapautuneisiin*, sellaisiin, jotka eivät ajattele, mitä toiset heistä miettivät. *Stigmalla* haastateltava tarkoittaa kenties negatiivisia asenteita homoutta kohtaan ja niistä seuraavaa seksuaali-identiteetin pohtimista. Puhumalla ”homomaisesti” homomies voi siis luoda itsestään kuvaa ihmisenä, joka ei piittaa toisten mielipiteistä. Tässäkin esimerkissä haastateltava sulkee itsensä kuvailemansa ryhmän ulkopuolelle appositionrakenteilla *ne ihmiset* ja *ne homot*, mikä on kiinnostavaa, koska hän tulee samalla asemoineeksi itsensä sellaisten ihmisten joukkoon, jotka ajattelevat, mitä

toiset miettivät heistä (vrt. Pälli 2003: 126–127). Toisaalta TRE10 ei pidä omaa puhetapaansa juurikaan homomaisena ja kertoo aikaisemmin haastattelussa kokevansa ulkopuolisuutta homokulttuurissa.

Toinen ulkopuolisuuden kokemuksesta kertonut informantti TRE4 kuvailee esimerkissä 63 homomaista puhetyyliä käyttävien ryhmää jokseenkin samalla tavalla kuin TRE10 edellisessä esimerkissä:

Esimerkki 63 (HAASTATTELU TRE4)

102 H: käyttääkö jotkut sitä puhetapaa sit enemmän ku jotku
103 toiset,
104 TRE4: kyl mun mielestä. (.) et siis (.) ehkä se riippuu siitä
105 et miten (.) miten niinku tavallaan (.) **avoin ja sinut**
106 (.) **se henkilö on itsensä kanssa**, (.) niin (.) ehkä hän
107 sit puhuu **vapautuneemmin** ja (.) ja ilmasee itseään puheen
108 kautta **vapautuneemmin** (.) kun sitte taas. (.) o- **homomies**
109 **joka olis kaapissa**, (.) nii ei todennäköisesti niinku
110 **kiinnittää enemmän huomiota siihen omaan äänensä**, (.) et
111 **mite mä puhun** (.) **mimmosia sanoja mä käytän** (.) **että**
112 **kukaan ei vaan huomaa**.

TRE4:n mukaan homomaisesti puhuva on paitsi vapautunut myös *avoin ja sinut itsensä kanssa*. Esille tulee lisäksi ero kaapissa olon ja kaapista ulkona olon välillä: sinut itsensä kanssa oleva ilmaisee itseään puheella vapautuneemmin, kun taas kaapissa oleva homomies kiinnittää huomiota omaan puheeseensa, ettei kukaan vain huomaisi hänen seksuaalista suuntautumistaan. Konditionaalimuodolla relatiivilauseessa *joka olis kaapissa* informantti ilmaisee kenties, ettei asia ole näin hänen kohdallaan, sillä konditionaali ilmaisee kuvitteellista tilannetta (ks. ISK § 1592). Rivin 111 *mite mä puhun* ja *mimmosia sanoja mä käytän* ovatkin kenties tulkittavissa enemmänkin fiktiivisen, kaapissa olevan homomiehen ajatusten referoinniksi kuin viittauksiksi informantin omiin kokemuksiin.

Kaapin sisällä ja ulkona olemisen suhde puhetapaan tulee esille myös TRE14:n haastattelussa esimerkissä 64, jossa haastattelija kysyy, minkä takia haastateltava ei puhu homomaisesti:

Esimerkki 64 (HAASTATTELU TRE14)

167 H: tota (.) minkähän takia. (.) onks se (.) valinta vai,
168 (.) mistä se johtuu että sä et puhu homomaisesti,
169 ((naurua))
170 TRE14: ((naurahdus)) mm. (.) no emmä sitäkään oo niinku
171 miettiny, (.) tai **ehkä olen koittanu välttää sitä**. (.)
172 jossain sitte jos on niinku (.) no en ehkä kovin
173 tietosesti mutta. (.) **en ainakaan siihen suuntaan oo**
174 **pyrkiny**,
175 H: mm. (.) minkähän takia.
176 TRE14: mm (.) koska ainaki tähän saakka ympäristö on ollu
177 sellanen että niinkun (.) **en oo halunnu niinkun (.) än**
178 **äs tulla kaapista**.

TRE14 toteaa aluksi, ettei ole miettinyt asiaa ja lisää sitten, että on ehkä pyrkinyt alitajuisesti välttämään homomaisesti puhumista tai ei ole ainakaan tietoisesti pyrkinyt puhumaan homomaisesti, koska ei ole ympäristönsä vuoksi halunnut niin sanotusti tulla kaapista eli paljastaa seksuaalista suuntautumistaan. Informantti kertoo siis olevansa hieman samanlaisessa tilanteessa, jollaista TRE4 aikaisemmassa esimerkissä kuvailee: kaapissa oleva homomies ehkä pyrkiikin välttämään homomaisen puhetyylin käyttöä, jotta ihmiset ympärillä eivät voisi tehdä puhettavan pohjalta johtopäätöksiä.

Puhumalla homomaisesti homomies voi siis ilmaista avoimuutta ja kaapista ulkona oloa – puhetapa voi toimia vapautuneisuuden merkinä. Toisaalta edellisissä kahdessa esimerkissä homomainen puhetyyli hahmottuu jonakin sellaisena, jota puhuja ikään kuin käyttää tai joka tulee vahingossa, jos puheeseen ei *kiinnitä huomiota* tai homomaisuutta ei *vältä*. Puhetapa ei tällöin olisi tietoinen valinta, vaan ikään kuin kaapista tulon kaupanpäällisenä tuleva ominaisuus.

Osa haastateltavista taas näkee homomaisen puhetyylin käytön hiukan samanlaisessa merkityksessä, mutta nimenomaan tietoisena valintana. Esimerkissä 65 HKI2 pohtii omaan tuttavapiiriinsä kuuluvia homomiehiä, jotka käyttävät homomaista puhetyyliä enemmän:

Esimerkki 65 (HAASTATTELU HKI2)

84 HKI2: omissa tuttavapiireissäni jotka käyttää sitä enemmän on
85 nimenomaan ne jotka hal- (.) **joille se on se asia jota**
86 **korostetaan joka on se,** (.) joille se h- (.) **homous tai**
87 **homokulttuuri on (.) niitä elämän (.) tavallaan**
88 **peruspilareita.** (.) ja (.) niin **iso osa identiteettiä** että
89 sitä halutaan korostaa.

Homomainen puhetyyli näyttää siis liittyvän homokulttuuriin samastumiseen ja siihen, kuinka iso osa identiteettiä oma seksuaalisuus on. Puhetyylillä *korostetaan* omaa identiteettiä, tavallaan kerrotaan jotakin keskeistä itsestä muille – tällaista ajatusta identiteetin tekemistä puhetyylillä onkin nimitetty sosiolingvistiikassa termillä *act of identity* (Auer 2007: 4–5). Persoonapronominilla HKI2 luo kuitenkin esimerkissä itselleen ikään kuin vastakkaista identiteettiä: tuttavapiirissä ovat *ne*, joille homous tai homokulttuuri on yksi elämän peruspilareista ja iso osa identiteettiä, ja hän itse, jonka elämän peruspilarit ja identiteetti ovat jotakin muuta, ja joka ei siksi käytä homomaista puhetyyliä niin paljon kuin edelliset.

Esimerkissä 66 myös HKI1 kuvailee esimerkissä jonkinlaista korostamista tai huomion hakemista, mutta näkee useamman syyn homomaisen puhetyylin käyttämiselle:

Esimerkki 66 (HAASTATTELU HKI1)

77 HKI1: joo joo siis et ne on et- (.) ne on semmoset niinkun
78 tavallaan. (.) niinku, (.) ö- **jotka halua sit huomiota**
79 itseensä. (.) mun mielestä.
80 H: joo.
81 HKI1: ei, (.) ja sit e- mut sit toinen kääntökohta on myös kyl
82 se että ne, (.) nekin jotka ei, (.) **jotka on niinku omii**
83 **itsejään.** (.) ja **ei tavallaan enää välitä siitä et,**
84 H: mmh,
85 HKI1: et niiden, (.) puhetapa tai, (.) niin kun ääni yleensäkin
86 on, (.) on eri ku- (.) erilaisempi kuin ehkä mu-
87 valtaväestöllä? (.) niin ku samaa sukupuolta edustavist
88 ihmisistä,

Homomaista puhetyyliä käyttävät toisaalta huomionhakuiset homomiehet, mutta toisaalta sellaiset, jotka ovat *omia itsejään*, eivätkä siksi välitä oman puhetapansa erikoisuudesta. Toisin sanoen osa homomiehistä käyttäisi puhetyyliä tietoisesti hakeakseen huomiota, osalta se taas tulisi aikaisempien esimerkkien tapaan sen jälkeen, kun lakkaa välittämästä muiden mielipiteistä ja omasta erilaisuudestaan.

Omana itsenään oleminen saa kuitenkin haastatteluissa erilaisia merkityksiä. Kun edellä olevissa esimerkeissä itsevarmuus ja aitous vaikuttaa liittyvän homomaisen puhetyylin käyttöön, on puhetavalla HKI10:lle aivan vastakkainen merkitys:

Esimerkki 67 (HAASTATTELU HKI10)

88 HKI10: no mun mielestä se on niinkö (.) BB-Niko esimerkiksi on
89 yks semmonen niinkö ja (.) tavallaan se on jotaki
90 **semmosta huomiohakusuutta** tai jotaki (.) **itsetunnon**
91 **puutetta** tai jotaki semmosta niinku (.) jos niinkö
92 mieltii mun puhetta ni mulla on vieläki Oulun (.)
93 murretta siinä hirviän paljon ja ei varmaa ikinä tuu
94 muuttumaa se (.) niinku (.) jotku ihmiset (.) **pyrkii**
95 **samaistumaa johonki (.) joukkoon tai (.) puhetappaa** tai
96 vastaavaa ja (.) sitte **ne voi (.) turhamaisuuttaan**
97 **opiskella sen ja (.) sitte semmoset jotka on omia ittejä**
98 **ni ne porskuttaa sillä omalla tyyllillä,**
99 [--]
100 HKI10: tavallaan sitä on vähä semmone (.) vanhanaikane siinä
101 mielessä että (.) kaikki semmoset (.) **teennäiseltä**
102 **tuntuvat** tai (.) niinkö **rakennetut järjestelmät** nii
103 tuntuu vähän semmosilta lapsellisilta tai huvittavilta
104 että.

Esimerkissä 67 HKI10 mainitsee BB-Nikon esimerkkinä homomaisesta puhe-tyylistä. Tämän jälkeen riveillä 90 ja 91 hän arvelee puhetyylin käytön olevan huomionhakuisuutta tai jonkinlaista itsetunnon puutetta ja vertaa homomaisesti puhuvia itseensä: hänen oma Oulun murteensa, joka ei ole muuttunut pääkaupunkiseudulla asumisen aikana, rinnastuu homomaiseen puhetyyliin, joka vuoron lopussa hahmottuu *teennäiseltä tuntu-*

vana, rakennettuna järjestelmänä. Oulun murretta puhuu ihminen, joka on oma itsensä, kun taas homomaisen puhetyylin *voi turhamaisuuttaan opiskella.* Tässä kontekstissa homomaisen puhetyylin merkitys on siis päinvastainen kuin aiemmissa esimerkeissä: se indeksoi *huomionhakuisuutta, itsetunnon puutetta, turhamaisuutta* ja ehkä myös tietynlaista pysyvemmän identiteetin puutetta.

Homomaisen puhetyylin indeksiset merkitykset ovat siis erilaisia eri yhteyksissä, eri tilanteissa ja eri kuulijoille. Toisille se saattaa viestiä puhujan olevan avoin omasta seksuaalisuudestaan, ulkona kaapista, vapautunut ja oma itsensä – toiset taas lukevat puhujan olevan ihmisenä huomionhakuinen ja vailla identiteettiä. Homomainen puhetyyli saattaa siis aiheuttaa näinkin tarkkoja havaintoja puhujan persoonallisuudesta.

5.2.3 Yhteenveto

Tämän luvun esimerkit kertovat erilaisista kielikäsitteistä ja merkitysten muuttuvaisuudesta. Varmasti voi kuitenkin sanoa, että homomainen puhetyyli kantaa hyvin monenlaisia merkityksiä. Puhetyyliin liittyviä kielenpiirteitä yhdistävät sosiaaliset merkitykset feminiinisyys, nuoruus ja helsinkiläisyys, jotka taas yhdistyvät tietynlaisessa homoidentiteetissä, eräänlaisessa feminiinisen, nuoren kaupunkilaisen “kanahomon” hahmossa. Homomainen puhetyyli vaikuttaa esimerkkien perusteella ankkuroituvan tähän hahmoon.

Homomainen puhetyyli saa aineistossa kuitenkin toisenkinlaisia merkityksiä. Puheen feminiiniseksi katsotut piirteet voivat indeksoida pinnallisuutta ja kylmyyttä ja toisaalta kapinointia vallitsevia sukupuolikäsityksiä ja maskuliinisuuden vaatimusta vastaan. Nuorten puheen piirteitä käyttämällä vanhempi homomies voi pyrkiä osaksi nuorten ryhmää ja kokea olevansa nuori, ja Helsingin puhekielen piirteet tuovat mieleen vastakkainasettelun maaseudun ja kaupungin kulttuurien välillä. Toisaalta homomaista puhetyyliä käyttämällä voidaan ilmaista aitoutta, avoimuutta ja sitä, ettei piitata muiden mielipiteistä. Osa taas näkee puhetyylin huomionhakuisuuden ja hukassa olemisen indeksinä.

Kaikki nämä merkitykset liittyvät eri tavoin siihen, millaiseksi homomaisen puheen käyttäjä mielletään: hänen tyyliinsä, arvoihinsa, asenteisiinsa ja identiteettiinsä. Näiden sosiaalisten merkitysten lisäksi sivun 64 kuvioista 5 on käsittelemättä vielä yksi vastaus

kysymykseen, kuka homomaista puhetyyliä käyttää: *kaikki joskus*. Esimerkissä 68 HKI9 antaa hiukan samanlaisen vastauksen:

Esimerkki 68 (HAASTATTELU HKI9)

87 H: no ketä ne sit on jotka tota puhetapaa käyttää (.) sitä
88 sellasta (.) stereotyyppistä tapaa.
89 HKI9: hmh.
90 H: puhuu homomaisesti,
91 HKI9: hmmh. (.) niin. (.) varmaan tota, (.) e- (.) **jokainen homo**
92 **periaatteessa voi sen tehdä**, (.) niinku **demotakseen** (.) ää
93 (.) **omaa homouttaan jossain tilanteessa**. (.) mä enemmänkin
94 sanon et se on niinkun tilannesidonnainen kuin niin kun
95 ihmistyyppistä lähtevä. (.) tai ihmisestä lähtevä.

Puhetyyli on siis paitsi tietynlaisen puhujajoukon ominaisuus, myös resurssi, jota voi käyttää *demotakseen omaa homouttaan jossain tilanteessa*. Puhetyyli ei siis liity haastateltavien näkemyksen mukaan niinkään puhujaan vaan tilanteeseen. Tässä kaikuvat myös aikaisemmissa esimerkeissä havainnollistetut näkemykset siitä, onko homomainen puhetyyli jotakin, joka tulee esiin, jos sitä ei paljastumisen pelossa yritä piilottaa, vai onko se jotakin, jonka voi halutessaan ottaa käyttöön. Käsittelenkin seuraavassa luvussa 5.3 haastatteluissa esiintyviä käsityksiä homomaisen puhetyylin luonteesta – siitä, millainen kielimuoto tämä kaikkia edellä mainitsemiani potentiaalisia sosiaalisia merkityksiä kantava puhetyyli on.

5.3 Käsitykset kielimuodosta

Olen tähän mennessä nimittänyt stereotyyppisen homomiehen sosiaaliseen kategoriaan assosioituvista kielenpiirteistä muodostuvaa tyyliä laveasti *homomaiseksi puhetyyliksi*. Tässä luvussa yritän selvittää, millaiseksi kielimuotona haastatellut homomiehet homomaisen puhetyylin mieltävät. Kuten olen teoriaosuudessa tyylin käsitettä havainnollistaessani kuvannut, nimitykseni kielimuodolle sisältää tietynlaisen ennakkokäsityksen, jota pyrin tässä analyysissä haastamaan. Tyylin käsitteellä viitataan yleensä tietoiseen kielelliseen resurssiin (Eckert & Rickford 2001: 4–6; Coupland 2007: 3), mutta haastatteluaineistossa kielimuoto ei suinkaan aina näyntyä tämän määritelmän mukaisena.

Ensimmäisessä alaluvussa 5.3.1 hahmotellen homomaisen puhetyylin funktioita tietoisena tyyllisenä valintana. Tarkastelen sitä, millaisissa eri tilanteissa, missä tarkoituksissa ja miten puhetyyliä haastattelujen perusteella käytetään. Toisessa alaluvussa 5.3.2

analysoin käsityksiä homomaisesta puhetyylistä murteena tai sosiolektinä. Kolmannessa alaluvussa 5.3.3 käsittelen haastatteluja, joissa homomaisesta puhetyylistä puhutaan synnynäisenä ominaisuutena.

Huomioni kiinnittyy tässä analyysissä ennen kaikkea agenttiisuuteen – siihen, millaisena puhujan rooli näyttäytyy suhteessa puhetapaan. Tätä tutkiakseni kiinnitän huomiota erityisesti nollapersoonan ja passiivin käyttöön sekä yleisemmin verbivalintoihin. Pohdin samalla, minkälaisiin diskursseihin nämä käsitykset liittyvät ja millaisia kielellisiä identiteettejä haastateltavat itselleen haastattelutilanteessa luovat. Kyse on tietyllä tapaa kielitietoisuudesta, tai pikemminkin siitä, millaisena haastateltavat oman kielitietoisuutensa esittävät – pohdinkin analyysissäni hiukan myös aiemmin esittelemääni Prestonin kielitietoisuuden mallinnusta (ks. Preston 1996; Vaattovaara 2009: 31–32) ja siitä erityisesti saatavuuden (*availability*) ja hallinnan (*control*) jatkumoa.

5.3.1 Tietoinen tyyli tai rekisteri

Jo aikaisemmista esimerkeistä kävi ilmi ajatus homomaisen puhetyylin käytöstä tietoisena seksuaali-identiteetin korostamisen keinona. Monessa kohtaa haastatteluaineistoa informantit kuvaavatkin homomaisen puhetyylin käyttöä tietoisena tilanteisena valintana. Esimerkissä 69 HKI12 kuvaa puhetyyliä *keinona, jonka voi ottaa käyttöön jossakin tilanteissa*:

Esimerkki 69 (HAASTATTELU HKI12)

206 HKI12: joo ja sehän on tämmönen vähän tämmönen (.) sehän on
207 tämmönen **keino jonka voi ottaa käyttöön jossai tilanteissa**
208 kätevästi varsinkin jossain **tutuissa porukoissa** tai
209 miksei muuallakin että, (.) onnistuu ihan täydellisesti
210 => jos nii haluaa. (.) enkä mä pidä sitä niinku mitenkään
211 => (.) ei (.) mua se ei häiritse sen tyyppinen puhe niinku
212 => muutenkaan häiritse.
213 H: mmh. (.) no, (.) mitä ne tilanteet siis olis missä sä (.)
214 ottaisit sen käyttöön,
215 HKI12: no jotain tämmöstä, (.) **hauskanpitoa**, ((naurahdus))
216 H: nii,
217 HKI12: jotain tilanteita tai, (.) jotain tämmöstä. (.) joo, (.)
218 **jos haluais provosoida tuolla kaupungilla** nii vois hyvi
219 mennä mullaki, (.) ((naurahdus)) sitä tilannetta nyt en
220 oo kokeillu,

Tilanteet, joissa homomaisen puhetyylin käytöllä olisi jonkinlaista relevanssia, ovat esimerkissä *tutussa porukassa oleminen, hauskanpito ja kaupungilla provosoi-*

minen – joskin HKI12 tähdentää, ettei ole koskaan käyttänyt puhetyyliä tässä viimeisessä funktiossa. Riveillä 210–212 informantti korostaa myös positiivista asennettaan puhetyyliä kohtaan, vaikkei itse koekaan puhuvansa pääsääntöisesti homomaisesti. Tällöin puhetyyli avautuu esimerkiksi jonkinlaisen vaikuttamisen, *kaupungilla provosoimisen*, keinoksi. Poliittinen vaikuttaminen omalla olemisella ja vastaavanlaisilla teoilla tuleekin vuosikymmeniä Setassa toimineen HKI12:n haastattelussa esille useassa kohtaa.

Tutussa porukassa oleminen voisi viitata homomaisen puhetyylin käyttöön ryhmän sisäisenä rekisterinä tai toisaalta *hauskanpidon* yhteydessä ryhmän tapaan vitsailla seksuaalisesta suuntautumisesta. Haastatteluista käy ilmi, että HKI12 ja hänen puolisonsa HKI13 kuuluvat heitä alun perin tutkimukseen ehdottaneen HKI10:n ja hänen puolisonsa ystäväpiiriin, johon kuuluu HKI10:n mukaan joukko usein yhdessä aikaa viettäviä homomiehiä. Tällöin homomaisen puhetyylin käyttö voisi olla osa ryhmän sisäistä huumoria. HKI9 kuvaa esimerkissä 70 homomaisen puheen käyttöä tällaisen ryhmän keskinäisen hauskanpidon keinona:

Esimerkki 70 (HAASTATTELU HKI9)

140 HKI9: ja (.) kyl se mun mielestä liittyy niin kun, (.) siis
141 mähän **leikin kielellä** se on mun mielestä niinkun niin
142 tärkeetä **hauskanpitoa**, (.) et niinkun (.) **hakee kielen**
143 **nyansseja** ja (.) ja tota, (.) esimerkiksi viittasin että
144 mulla on niinkun (.) **pitkältä ajalta** (.) **ystäviä** (.) ja
145 (.) vaikkapa niinku Oulusta jostain niinku
146 yhdeksänkytluvun alusta (.) niin niin (.) **me saatetaan**
147 oikeesti niinku puhua hyvin tiukkaa analyttistä kieltä
148 välillä? (.) riippuen (.) asiasta? (.) tai sitte heit-
149 (.) **kaakattaa niinku aivan kammot-** (.) **kammottavasti**
150 niinkun tota (.) niinkun (.) **jotai läppää** ja sit vaihet-
151 tuu kolmantee asiaa.

HKI9 kuvaa homomaisen puhetyylin käyttöä kielellisenä leikkinä ja hauskanpitoa. Esimerkkinä tällaisesta puhetyylin funktiosta hän kertoo useammasta homomiehestä koostuvasta ystäväporukastaan, joka on viettänyt aikaa yhdessä 90-luvun alusta lähtien. Näiden ihmisten kesken informantti saattaa toisinaan puhua *hyvin tiukkaa analyttistä kieltä* ja toisinaan *kaakattaa aivan kammottavasti*. HKI9 kuvailee tässä kenties jonkinlaista tilanteisten identiteettien vaihtelua: tietyissä tapauksissa ryhmän jäsenet saattavat asemoida itsensä jonkinlaiseen ammatti- tai akateemiseen rooliin ja puhua analyttisesti, toisissa tapauksissa taas käyttää homomaista puhetyyliä – kanahomoihin viitaten *kaakattaa* – ja ilmaista näin humoristisesti homoidentiteettiä. Informantti pohtii myös tällaisen homomaisen puhetyylin leikillisen käytön syitä:

Esimerkki 71 (HAASTATTELU HKI9)

153 HKI9: et (.) tavallaan me (.) leikitään ja nautitaan sillä (.)
154 et kun (.) me tunnetaan toisemme niin hyvin (.) niin ei
155 **tarvii selittää mitään** voi yhtäkkiä (.) vaihtaa niinkun
156 aiheen (.) toiseen (.) tai (.) tai jotenki niinku ottaa
157 ylähyllyn sanat käyttöön.
158 [--]
159 HKI9: sit ku mä oon funtsinu jälkeinpäin ni varmaan niinkun (.)
160 **siinä rakennetaan että hei (.) me nyt tietään täs- (.)**
161 **toisistamme aika paljon et (.)** jotenki se vaan niinku
162 tulee siinä (.) alla- (.) öö- (.) asioista puhuessa
163 niinku ilmaistua,

Puhetyylin leikkisellä käytöllä ilmaistaan siis sitä, että ryhmään kuuluvat tuntevat toisensa hyvin, eikä omaa käytöstään tarvitse selitellä. Toisin sanoen homomaisella puhetyylillä rakennetaan ryhmään kuulumista ja ikään kuin vahvistetaan ryhmän koheesioita. Kielellä leikkiminen on siis yhteistä hauskanpitoa, joka toimii ryhmässä sisäisenä viittauksena yhteiseen historiaan ja yhteisiin käytänteisiin.

Homomaisen puhetyylin käyttö jonkinlaisena ryhmiin liittyvänä ilmiönä tulee esille useammassakin haastattelussa. Esimerkissä 72 TRE10 kuvailee ryhmän vaikutusta puhetyylin käyttöön, tosin hieman eri tavalla kuin edellisessä esimerkissä:

Esimerkki 72 (HAASTATTELU TRE10)

87 TRE10: et varmaan seki on semmonen et (.) tilanne tai (.) kenen
88 kanssa sä olet (.) tai se (.) ylipäättänsä se joukkio jok-
89 (.) se semmonen (.) mä en tiiä onks siinä joku
90 joukkopainostus toi tai joku tämmönen tuleeko siinä sit
91 sellasta, (.) et niinku et apua et ko (.) **noi muutki**
92 => **tuolla (.) tekee tällai niin pitääkö munki tehdä näin et**
93 => **sulautuakseni helpommin porukkaan.** (.) ehkä tää saattaa
94 selittää sen miks kaikki homot kattoo mua kieroon ku mä
95 meen baarissa koska **mä en tee tätä,**

Tässä esimerkissä homomaisen puhetyylin käyttö näyttäytyy samoin jonkinlaisen ryhmään kuulumisen markkerina, mutta informantti epäilee syyksi jonkinlaista *joukkopainostusta*: kun kuulee muiden käyttävän puhetyyliä, tulee paine käyttää sitä itsekin *sulautuakseen helpommin porukkaan*. On mielenkiintoista, että informantti käyttää tätä joukkopainostuksen kokemusta kuvaillessaan *mä*-pronominia ja ensimmäisen persoonan possessiivisuffiksia sanassa *sulautuakseni* riveillä 92 ja 93, mutta kertoo heti perään eksplisiittisesti, ettei kuitenkaan itse käytä homomaista puhetyyliä – ehkä *mä*-pronominia käytetään tässäkin enemmänkin avoimena viittauksena (vrt. Helasvuo 2008: 192–193). Esimerkissä rakentuu jälleen kuva joukosta homomiehiä, jotka alkavat tietoisesti toistaa muiden homomaista puhetyyliä ilmaistakseen ryhmään kuulumista, ja toisesta joukosta,

johon kuuluvat homomiehet taas tekevät valinnan olla käyttämättä puhetyyliä joukkopainostuksen allakin, mistä seuraa *kieroon katsomista* edellisen ryhmän suunnalta.

Homomaisen puhetyylin käytöllä voidaan siis ilmaista kuulumista ryhmään – esimerkiksi kaveriporukkaan tai jonkinlaiseen valtahomokulttuuriin – ja puhetyylin käyttämättä jättämisellä ehkä kääntäen ryhmään kuulumattomuutta. Joka tapauksessa näiden puhetyylin käyttötapojen keskiössä on kanssakäyminen toisten homomiesten kanssa. Tähän liittyy myös HKI13:n pohdinta puhetyylin käytön funktiosta esimerkissä 73:

Esimerkki 73 (HAASTATTELU HKI13)

86 HKI13: voiko se olla se että se on aikanaan ollu semmonen
87 niinkun **antanu** niinkun **viestiä ympäristölle et mä oon** (.)
88 **semmosta peitettyä viestiä ympäristölle että mistä et mä**
89 **oon** (.) niinku joskus oli aikanaan jotain semmosia et
90 käytti jotain värillistä nenäliinaa taskus sil annettiin
91 jotain viestiä ni tääki ois joku semmonen tavallaan
92 **semmonen viesti että** (.) **et sellanen joka on kiinnostunu**
93 **niin tajuaa** että aha (.) tossa on (.) semmonen johonka
94 kannattas tutustua,

HKI13 vertaa homomaisen puhetyylin käyttöä takavuosien nenäliinakäytön: seksuaalisesta suuntautumisestaan saattoi tuon ajan kielteisessä ympäristössä kertoa hienovaraisesti tietyn väristä nenäliinaa näkyvillä taskussa pitämällä. Samaan tapaan puhetyyli voi toimia – tai on aikanaan voinut toimia – *peitetynä viestinä ympäristölle*, josta kenties miespuolista kumppania etsivä *tajuaa*, ketä lähestyä. Asiaan vihkiytymättömät eivät kuitenkaan viestiä vastaanota. Tällaisesta strategisesta seksuaalista suuntautumista viestivän puhetyylin käytöstä onkin vanhastaan käytetty tutkimuksessa nimeä *language of risk*, jolla tarkoitetaan tässä kontekstissa lyhyesti seksuaali-identiteetistä kertomista halutulle yleisölle kielellisin keinoin niin, että minimoidaan siitä koituvat haitat, kuten seksuaali-identiteetin paljastumisesta mahdollisesti seuraavat homofobiset reaktiot (Leap 1996: 72–73).

Homomaisen puhetyylin käyttö voi liittyä muille homomiehille viestimisen lisäksi myös tämän sosiaalisen ryhmän ulkopuolisten kanssa kommunikointiin. Esimerkissä 74 TRE2 esittää homomaisen puhetyylin käytön tietyn tyyppisenä tilanteisena strategiana:

Esimerkki 74 (HAASTATTELU TRE2)

113 TRE2: mm, (.) no en (.) nii. (.) kylhän sitä tietyllä tapaa
114 semmost niinku (.) tai et, (.) kyl mä miellän että
115 semmos- (.) niinku (.) **sitä vois käyttää tietyn tyyppisenä**
116 **strategiana** (.) niinku **tietyn (.)laisissa tilanteissa** mut
117 mä en oo ehkä jotenki pääteny käyttämään (.) ite sen
118 tyyppisiä (.) strategioita monesti, (.) mutta (.) nii.
119 [--]
120 TRE2: et joissain tilanteissa (.) semmosella (.) niin kun (.)
121 **semmosilla toimintamalleilla että sä** (.) **jotenkin esität**
122 **tai, (.) toimitisit vaik seksuaalivähemmistöön kuuluvana**
123 **(.) henkilönä** niin sä (.) niin kun (.) pystyt (.)

Vaikka informantti toteaakin riveillä 117 ja 118, ettei ole itse juuri käyttänyt homomaisen puhetyylin strategiaa, hän nimeää tilanteita, joissa näin voisi tehdä: kun *esittää* ja kun *toimii seksuaalivähemmistöön kuuluvana henkilönä*. Jälkimmäisen voisi ymmärtää ainakin kahdella tapaa: joko homokulttuuriin liittyvissä tilanteissa olemisena tai jonkinlaisena seksuaalivähemmistöjen edustamisena ulospäin, jolloin puhetyyli on seksuaali-identiteetin merkitsemisväline. Homomainen puhetyyli hahmottuu joka tapauksessa *strategiaksi* ja *toimintamalliksi*, jotka voi ottaa käyttöön seksuaalivähemmistöön kuuluvana henkilönä *toimiessa*. Sillä voi siis tehdä homomiehen identiteettiä sopivissa tilanteissa ja olla tekemättä toisissa.

Tällainen ajatus homomaisen puhetyylin tietoisesta käytöstä välineenä yhdistää edellisiä esimerkkejä. Samalla välineellä voi pyrkiä tekemään monenlaista: vitsailla, luoda ryhmähenkeä, provosoida, osoittaa ryhmään kuulumista, viestiä omasta seksuaali-identiteetistä muille homomiehille seuranhakutilanteissa ja esiintyä seksuaalivähemmistöjen edustajana ulkopuolisille. Kaikissa tapauksissa puhetyylin käyttö on toimintaa ja sen käyttäjä tietoinen toimija.

Eräs kiinnostavista aineiston päätteistä liittyy juuri toimijuuden ilmaisemiseen. Oman agenttiivisuuden häivyttäminen silloinkin, kun haastateltava kertoo pitävänsä homomaisen puhetyylin käyttöä tietoisena valintana, on haastatteluaineistossa selkeä tendenssi. Monissa tapauksissa tämä tehdään joidenkin aikaisempien esimerkkien tapaan konstruoida puhetyyliä käyttävien ryhmä ja jättäytymällä itse sen ulkopuolelle. Joskus taas agenttiivisuuden häivyttäminen tehdään verbirakenteilla, kuten esimerkissä 75:

Esimerkki 75 (HAASTATTELU HKI6)

115 HKI6: mmh, (.) no siis kyl **mä oon** (.) jossain määrin
 116 kiinnittäny huomiota että on semmost tietynlaista ehkä
 117 painotusta? (.) mut toisaalta **emmä** nyt **koe** mitenkään (.)
 118 erityisesti sitä (.) tuovani? (.) mut olen sanotaan (.)
 119 kun **on tullut** varmemmaksi omasta itsestään niin **on**
 120 **lopettanu** sellasen tietynlaisen välittämisen niin ehkä
 121 (.) sitä **on halunnut** jossain määrin **tuoda** itsekin **esille**
 122 ja **korostaa sitä** ja **ottanu** semmost tietynlaist (.)
 123 puhetapaa siihen,
 124 H: joo.
 125 HKI6: omaansa,
 126 H: eli, (.) öö, (.) se on tavallaan niinku semmonen (.)
 127 tietonen valinta (.) mitä sä, (.) ainaki (oot puhunu,)
 128 HKI6: no toisaalt ja toisaalta että kun, (.) ystäv- ja tuttav-
 129 tuttavapiirissä on paljon niin **ehkä sieltäkin on** (.)
 130 **tarttunu sitä,**

Aluksi riviltä 115 riville 118 HKI6 puhuu ensimmäisessä persoonassa ja merkkää näin huomiot ja kokemukset omikseen: *mä oon kiinnittäny huomiota ja emmä koe sitä tuovani*. Tämän jälkeen, kun selvitetään homomaisen puhetyylin käytön syitä, vaihtuvat rakenteet nollapersoonaisiksi riviltä 119 riville 122. Halu korostaa ja tuoda omaa identiteettiä esille ja siitä johtuva puhettavan *ottaminen* ilmaistaan siis samoin nollapersoonassa, ei esimerkiksi aktiivissa “kun olen tullut varmemmaksi”, “olen ottanut tietynlaista puhetapaa” ja niin edelleen.¹³ Kun haastattelija sitten kysyy, onko homomaisen puheen käyttö tietoinen valinta, haastateltava lisää vielä, että puhetapaa on voinut *tarttua* myös ystäväpiiriin muilta homomiehiltä – ja esittää itsensä siis lopulta passiivisena puhetyylin omaksujana, johon aktiivinen puhetyyli tarttuu.

On vaikea sanoa, mistä tällainen oman toimijuuden ilmaisemisen vältteleminen johtuu. Kenties ajatus puhetyylin tietoisesta käytöstä voi tuntua jonkinlaiselta esittämiseltä ja jopa valehtelulta, eivätkä informantit tahdo esittää itsejään “feikkeinä”. Homomaisen puhetyylin käytön ajattelu “näyttelemisenä” on ehkä konfliktissa sen kanssa, että puhetyylin taustalla oleva seksuaali-identiteetti on kuitenkin aito. Kun homous ei ole valinta, ei homomaisen puhetyylin käyttöäkään helposti esitä valinnaksi.

Toisaalta tällaisesta toimijuuden häviämisestä puhutaan haastatteluaineistossa myös eräänlaisena ihmisen sisäisenä asiana, jossa aktiivinen puhetyylin käyttö muuttuu tavaksi. HKI10 pohtii esimerkissä 76 prosessia, jossa homomaisen puhetyylin käyttö mahdollisesti muuttuu yksittäisen ihmisen kohdalla tietoisesta strategisesta käyttämisestä *sisäänrakennetuksi* asiaksi:

Esimerkki 76 (HAASTATTELU HKI10)

189 HKI10: ja ehkä varmaan se koomisuusarvokin siellä miks ne rupee
190 käyttämään tiettyjä (.) lausahduksia tiettyjä manereita
191 (.) ehkä tiet- siin on semmonen mil yritetään aluks
192 varmaan viihdyttää toisia (.) ja tavallaan tuoda itsensä
193 ehkä semmoseen suotusampaan valoon sen (.) kanssa et
194 katso kun mä olen hauska mun kanssa voi keskus- (.) tai
195 niinku et (.) niinku tavallaa et ol- ole minun kanssani
196 kun minä olen hirveen hauska. (.) mut sit jossai
197 vaiheessa siitä ehkä tietyllä tavalla tulee myös se
198 semmonen, (.) normitila. (.) et se sit muuttuu semmoseks
199 vähän (.) enemmän jokapäiväseks asiaks ja semmoseks (.)
200 että tämä nyt on jo minussa sisäänrakennettu.

Esimerkissä homomainen puhetyyli on aluksi väline, jolla yritetään viihdyttää toisia, tuoda itsensä suotuisampaan valoon ja mahdollisesti myös pyrkiä solmimaan

---

¹³ Laitisen (2006) mukaan nollapersoonalla voidaan ikinä kuin lieventää kuvattun kokemuksen subjektiivisuutta ja avata kokemus yleiseksi (Laitinen 2006: 225–227, 231).

ihmissuhteita oman hauskuuden avulla. Jossain vaiheessa tästä opetellusta puhetyylistä tulee opittu *normitila*, *jokapäiväinen* ja *sisäänrakennettu* käytösmalli. Seuraavat alaluvut käsittelevät homomaista puhetyyliä juuri tällaisena normitilana. Käsittelem aluksi esimerkkejä, joissa puhetyylistä puhutaan jonakin murteen kaltaisena tai siihen vertautuvana, ja tämän jälkeen esimerkkejä, joissa puhetyyli hahmottuu synnynnäiseksi ominaisuudeksi.

5.3.2 Murre tai sen kaltainen

Edellisessä luvussa käsitelin ajatuksia homomaisesta puhetyylistä *tyylinä* tai *rekisterinä*. Nämä käsitteet on perinteisemmin sosiolingvistiikassa määritelty kielen tilannekohtaisen vaihtelun muodoiksi. *Murre* taas on tutkimuskirjallisuudessa käyttäjäkohtaisen vaihtelun variantti, jolla tarkoitetaan esimerkiksi kielenkäyttäjien alueellisen tai sosiaalisen taustan säätelemää kielimuotoa. (Mielikäinen & Palander 2014: 45.) Näin määrittyvät kielimuodot on tavattu jakaa edelleen aluemurteisiin ja sosiaalimurteisiin eli dialekteihin ja sosiolekteihin.

Tietoisen tyylin lisäksi haastatteluaineistossa puhutaan homomaisesta puhetyylistä *murteena*, *murteeseen verrattavana kielimuotona* ja *kuin murteesta*. Ensimmäisellä tarkoitan sellaisia homomaisen puhetyylin alkuperään liittyviä käsityksiä, joiden mukaan kielimuoto on jonkinlainen sosiolekti; toisella taas tarkoitan esimerkkejä, joissa homomainen puhetyyli määritellään murteen kaltaiseksi. Kolmannella tarkoitan sitä, että homomaisesta puhetyylistä puhutaan samanlaisilla ilmauksilla kuin murteesta, kuten esimerkissä 77:

Esimerkki 77 (HAASTATTELU HKI3)

105 HKI3: ja sit mä oom (.) miettiny välillä et mahtaa- (.)
106 mahtaa koha mulki **tulla toi (.) hintonaatio välil** (.) mut
107 tota (.) sit taas (.) mä oo miettiny et **se nyt o ihan**
108 **sama tuleeks se vai eiks se tuu**, (.) ja, (.) jotkut on
109 sanonu et (.) tai niinku (.) sit jos mä oon joskus kysyny
110 joltai ni ne on sanonu et mun puhe kuulostaa enemmän just
111 semmoselt yleiskielelt tai, (.) tu- selvästi jotai **Turun**
112 **murret tulee sielt välil**, (.) läpi,

Esimerkissä 77 huomio kiinnittyy erityisesti verbivalintoihin. HKI3 on aikaisemmin käyttänyt homomaisesta puhetyylistä termiä *hintonaatio* ja pohtii tässä, puhuuko hän itse joskus homomaisesti – siis mahtaako ”hintonaatio” *tulla*. Hetkeä myöhemmin haastateltava käyttää samaa *tulla*-verbiä myös synnyinseutunsa Turun murteesta. Homomainen puhetyyli ja Turun murre käyttäytyvät siis samalla tavalla niin, ettei haastateltava koe

niihin itse voivansa vaikuttaa. Kiinnitin jo aikaisemmin huomiota agenttiivisuuteen ja siihen, miten kielimuoto saa toimijan roolin. Samoin on tässä esimerkissä, jossa sekä "hintonaatio" että Turun murre *tulevat* aktiivissa ja puhuja ei ole agentti vaan kohde tai vastaanottaja, jonka rooli on passiivinen.

Vastauksena haastattelurungon kysymykseen siitä, mistä homomainen puhetyyli voisi olla lähtöisin, moni haastateltava kertoi hahmottavansa puhetyylin kehittyneen samaan tapaan kuin muidenkin sosiolektiin, siis jonkin sosiaalisesti määrittävän viiteryhmän yhteisestä kielestä. Tällainen ajattelutapa tulee esille esimerkissä 78, jossa HKI14 esittää arvailuja homomaisen puhetyylin alkuperästä:

Esimerkki 78 (HAASTATTELU HKI14)

95 HKI14: no siis emmä tiä varmaan ehkä vois olla samallail ku joku
96 (.) siis (.) mun käsitys taas **Stadin slangista** on et se
97 vaa lähti niinku (.) tavallaan, (.) et ku tääl oli niin
98 paljon kaikkia ihmisiä, (.) ni sitte ni **heille kehittyi**
99 **yhteinen puhetapa (.) tietyssä (.) viiteryhmässä (.) ni**
100 **ehkä vähän samalla tavalla** et kun (.) niinku (.) kuitenkin
101 tavallaan **ne homot jotka on niinku homokulttuurissa**
102 **mukana** tai (.) tai jotenki **tuntee muita homoja** ja (.)
103 sillee (.) ni (.) kun (.) **saman (.) henkisii ihmisii**
104 **kertyy yhtee niin sitte, (.) ne alkaa puhuu tietyllä**
105 **tavalla, (.) ja (.) sit tavallaan siit ehkä syntyy**
106 **sellane (.) niinku (.) puhe- puhetyyli joka niinku (.)**
107 **liittyy siihen (.) yhteisöön** missä se sit tapahtuu tai
108 jotain tämmöstä.

Homomainen puhetyyli vertautuu esimerkissä Stadin slangiin. Kumpikin kielimuoto on saanut alkunsa tietyn viiteryhmän yhteisen kommunikaation välineenä ja kehitynyt tähän yhteisöön liittyväksi puhetavaksi. Puhetapa liittyy ryhmään sosiaalistumiseen: homot, jotka ovat *homokulttuurissa mukana* ja *tuntevat muita homoja* ovat kertyneet yhteen, ja jonkinlainen sosiolekti muodostuu kenties heidän kielellisten käytänteidensä pohjalta. Amerikkalaisten homomiesten puhetta käsittelevässä kielentutkimuksessa onkin vanhastaan ajateltu, että homomiehet omaksuvat jonkinlaisen homososiolektin juuri homokulttuuriin sosiaalistumisen kautta (Leap 1993: 48–51).

Toisaalta murteenomaista homomaista kielimuotoa ei haastatteluaineistossa aina omaksuta pelkästään homokulttuuriin sosiaalistuessa. Esimerkissä 79 TRE15 vertaa puhetyylin kehittymistä oman aluemurteensa kehittymiseen:

Esimerkki 79 (HAASTATTELU TRE15)

105 TRE15: mut tietysti sekin että (.) se että (.) jos (.) jos
106 lapsen (.) **lapsen puhetyyli taikka käytösmalli kehittyi**
107 **jonkillaiseks ni sehän on tietysti seurausta aina siitä**
108 **et vanhemmat on antanu sen kehittyä sellaseks** taikka se
109 että lapsi ei oo pelännyt antaa sen kehittyä (.)
110 tietyllaiseks,

111 [--]
 112 jos mää ny (.) koen että (.) mä oon (.) **mun**
 113 **kieli-identiteetti** jotenkin (.) ehkä osittain (.) **on**
 114 **tyrvääläine**, (.) nii totta kai **se on mun vanhempie ja**
 115 **sitte asuinympäristön vaikutusta** (.) eikä niinku (.)
 116 musta ittestäni niinkää lähtösi.

Alussa riveillä 105–110 puhutavan kehittyminen esitetään seuraukseksi vanhempien toiminnasta: he ovat antaneet lapsen puheen kehittyä tietynlaiseksi. Toisin sanoen lapsi kenties imee kielellisiä vaikutteita ympäristöstään, ja puhetyyli saattaa kehittyä homomaiseksi, jos vanhemmat eivät sitä estä. Tästä tiivistyksen vuoksi poistetun vuoron osan jälkeen informantti tekee vielä vertauksen osittain tyrvääläiseen kieli-identiteettiinsä: se, kuten homomainen puhetyylikin, on asuinympäristön vaikutusta, ei itsestä lähtöisin.

Toki moni haastateltava saattoi esittää keskenään ristiriitaisiakin ajatuksia haastattelun aikana – homomainen puhetyyli saatettiin esittää hieman erilaisena kielimuotona riippuen siitä, minkä kysymyksen kohdalla aiheesta puhuttiin. Näin on esimerkiksi 80, jossa TRE12 hahmottaa kielimuodon luonteen erilaiseksi muiden ja itsensä kohdalla:

Esimerkki 80 (HAASTATTELU TRE12)

98 TRE12: kai se on vaan **edellisiltä sukupolvilta opittu** (.) mutta
 99 en sitte tiiä mistä se ois sitte alunperin lähtösin että,
 100 (.) mistä se on (.) koska **kai sen nyt jokaine ite vähän**
 101 **niinku opettelee**, (.) kumminki, (.) suurimmassa osassa
 102 tapauksista **se tuskin on synnynnäinen se** (.) **tyyli puhua**
 103 että (.) en osaa sanoa mistä,
 104 [--]
 105 H: puhut sä sun omasta mielestä (.) jollain tapaa
 106 homomaisesti,
 107 TRE12: **olen ainakin kuullut** että joo (.) ni kai se on sitte
 108 uskottavaki,
 109 H: tota (.) mikshän sä teet niin, (.) ooks sä ikinä ajatellu
 110 sitä,
 111 TRE12: en en osaa kyllä sanoa. (.) ((yskäisy)) tuntuu että se
 112 **tulee jotenki automaattisesti mutta** (.) **äskenhän mää**
 113 **justiinsa sanoin että jostain se on opittu ni** (.) en
 114 tiedä sitte mistä se ois **itelleni tullu**,
 115 H: mm,
 116 TRE12: varmaa (.) taas **kopioitu** (.) **muilta ihmisiltä**.

Aluksi rivillä 98 informantti arvelee kielimuodon olevan *edellisiltä sukupolvilta opittu* – tämä saattaa tarkoittaa niin vanhemmilta homomiehiltä oppimista kuin lapsen kielen kehitystäkin. Riveillä 100 ja 101 informantti tarkentaa jokaisen *opettelevan* puhetyylin ja kertoo vielä epäilevänsä sen synnynnäisyyttä rivillä 102. Kuitenkin hieman myöhemmin, kun haastattelija kysyy haastateltavan oman puheen homomaisuudesta, haastateltava perustaa vastauksensa riveillä 107 ja 108 siihen, mitä muut ovat sanoneet, eikä siis itse kerro opetelleensa puhetyyliä. Tämän jälkeen riveillä 112–114 hän kiinnittää huomiota

ilmeiseen ristiriitaisuuteen: omalla kohdalla puhe tuntuu tulevan *automaattisesti*, vaikka informantti näkeekin puhetyylin olevan muiden kohdalla opittu.

Esimerkki 80 on jälleen kiinnostava toimijuuden ilmaisemisen näkökulmasta. Se toistaa haastatteluaineistossa esiintyvää tendenssiä kuvata muiden homomiesten puhetyyli opetelluksi, tietoiseksi valinnaksi, ja toisaalta oma ja lähipiirin homomiesten puhe tiedostamattomaksi. Rivillä 100 TRE12 sisällyttää itsensäkin homomaisen puhetyylin opettelijoiden kategoriaan sanalla *jokainen*, mutta kysyttäessä omasta puhetavasta ajatus tietoisesta opettelusta vaihtuu tiedostamattomaan puhetapaan, josta muiden täytyy huomauttaa ja tämä huomio sitten *uskoa*. Itseltä homomainen puhetyyli *tulee automaattisesti*, ja se on *tullut itselle* jostakin – kielimuoto on siis jälleen aktiivinen toimija, joka ikään kuin pesiytyy puhujaan.

Homomainen puhetyyli on edellisissä esimerkeissä käyttäjäkohtainen kielimuoto, joka opitaan jonkinlaisessa vuorovaikutuksessa ja yhteisössä. Tämän määritelmän mukaan puhetyyli muistuttaa siis jonkinlaista sosiolektia, sosiaalista murretta, jota ei oppimisen jälkeen voi juuri kontrolloida. Prestonin termein kyse on *hallinnasta*: murteesta ei ole samanlaista hallintaa kuin tietoisesta tyylistä, kuten edellisessä esimerkissä 80, jossa tieto oman puheen homomaisuudesta esitetään muilta saaduksi, ei itse havaituksi ja määritellyksi.

Hallinnan jatkumossa vielä murrettakin kauempana puhetyylin tietoisesta käytöstä on ajatus homomaisesta puhetyylistä synnynnäisenä ominaisuutena. Esittelen seuraavaksi esimerkkejä, joissa puhetyyli hahmotetaan biologiseksi asiaksi, ja tarkastelen, miten tästä kokemuksesta haastatteluissa kerrotaan.

5.3.3 Synnynnäinen puhetapa

Käsitykset homomaisesta puhetyylistä synnynnäisenä puhetapana ovat oma, tilannekohtaisesti ja käyttäjäkohtaisesti määrittävistä kielimuodoista ulkopuolinen lukunsa haastatteluaineistossa. Tämä kokemus on kiinnostava, sillä puhetavan biologisesta yhteydestä seksuaali-identiteettiin ei tietääkseni ole tutkimusnäyttöä. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole analyysissäni tutkia, ovatko haastateltavat yksilöinä omasta puheestaan “oikeassa” tai “vää-

rässä” – käsittelen esimerkkejä kielimuodon määrittelyn näkökulmasta. Lienee kuitenkin hyvä tuoda esille, että minulla on tutkijapositioni asiasta jonkinlaisia oletuksia.

Geeniperimällä on toki vaikutusta ihmisen ääneen: kurkunpään koko ja ääntöväylän pituus vaikuttavat äänenkorkeuteen (Munson & Babel 2007: 421). Ääni voi siis hyvinkin luonnostaan olla esimerkiksi keskivertoa miehen ääntä korkeampi. Ääntöelimistön käytöllä on kuitenkin äänenkorkeuteen ja sen vaihteluihin suurempi vaikutus kuin ääntöelinten koolla (mts. 422), eivätkä erot esimerkiksi miesten ja naisten äänenkorkeuden välillä selity ainoastaan biologisilla eroilla, vaan kunkin sukupuolen puhetapa on myös sosiaalinen ja kulttuurinen konventio, joka opitaan (mts. 426–427). Lisäksi muut kuin foneettiset homomaisen puhetyylin piirteet eivät biologialla selity. Tähän peilaten en näe syytä olettaa, että homomainen puhetyyli olisi kaikille homomiehille yhteinen biologinen ominaisuus.

Kokemus puhettavan geneettisyydestä on silti haastatteluaineistossa olemassa. Esimerkissä 81 TRE3 perustaa ajatuksensa puhetyylin synnynnäisyydestä nimenomaan tutkimustietoon:

Esimerkki 81 (HAASTATTELU TRE3)

157 TRE3: joskus jotain, (.) jonku (.) tutkimuksen siitä löysin että
158 se o vahvasti vois, (.) vois viitata geneettiseen, (.)
159 genettiseen perimään ja siihe mä ainaki itte luotan. (.)
160 aika vahvasti että se on (.) se on geneettinen, (.)
161 ominaisuus, (.) meillä,

Informantti kertoo *luottavansa aika vahvasti*, että puhetapa (johon hän on aikaisemmin liittänyt ainakin feminiinisuuden, nasaalisuuden, nousevan loppuintonaation, /s/-äänteen korostamisen, lempeyden ja lipevyyden) on *geneettinen ominaisuus meillä*. On kiinnostavaa, että *me*-pronominilla ulotetaan geneettisyys koskemaan paitsi itseä myös kaikkia muita homomiehiä (vrt. Pälli 2003: 96–98). Pronominivalinnalla informantti asemoi siis itsensä luonnostaan homomaisella tavalla puhuvien joukkoon – ja samalla homomiehen kategoriaan oletetusti kuulumattoman haastattelijan tämän joukon ulkopuolelle. Voisikin ajatella, että puhettavan geneettisyys tarkoittaa myös jonkinlaista asiantuntijuutta.

Moni haastateltava kertoo haastattelussa, että puheessa on ollut “homomaisia” piirteitä lapsuudesta asti, mikä voisi antaa viitteitä puhettavan synnynnäisyydestä. Tätä kuvailee myös HKI0 esimerkissä 82, jossa hän pohtii biologista liitännäisyyttä homomaiseen puhetapaan:

Esimerkki 82 (HAASTATTELU HKI0)

65 HKI0: mut (.) sit taas jotenki kiinnostaa (.) kiinnostaa paljon
66 se että et (.) mun (.) puhetapa on (.) ollut niinkun (.)

67 tai jotenki (.) **sitä on luonnehdittu (.) samanlaisen läpi**
68 **mun elämän (.)** ja (.) mä oon itse oman identiteettini
69 rakentanu vasta loppuje lopuks niinku (.)
70 myöhäisteini-iässä v- varhaisaikuisuudessa, (.) et e- emmä
71 tiedä niinku että, (.) onks jotain niinku (.) biologista
72 (.) liitännäisyyttä voiko olla siihen,
73 [--]
74 HKI0: ja koen että et, (.) **kun kuulen itteeni puhumassa niin**
75 **huomaan** siitä että siinä on hy- hyvin semmosia niinku
76 stereotyyppisen homomaisia piirteitä. (.) ja **mä oon kuullu**
77 **monesti** että et, (.) kylhän (.) jo sun äänestä kuulee että
78 olet homo tai susta huomaa että oot homo, (.) mutta mä en,
79 (.) **en, (.) koe että mä teen sitä millään tavalla**
80 **tietosesti.**

Informantti kuvaa riveillä 66–68 sitä, että muut ovat luonnehtineet hänen puhetapaansa samanlaiseksi aina, vaikka hän on rakentanut itse oman identiteettinsä vasta myöhäisteini-iässä tai varhaisaikuisuudessa. Puhetavalla ei siis ole yhteyttä *rakennettuun identiteettiin* vaan se on jotakin pysyvämpää, vaikka informantti tiedostaakin puhetyylin mahdollisen käytön identiteetin rakentamisen välineenä. Rivillä 66 informantti kertoo aluksi, että puhetapa *on ollut*, mutta vaihtaa verbimuodon sitten passiiviseksi: puhetapaa *on luonnehdittu samantapaiseksi*. Näin puhetapa asettuu tavallaan eri kohtaan hallinnan jatkumoa – puheen pysymistä samantapaisena ei siis esitetä omana havaintona, vaan jälleen jonkun toisen.

Sama toistuu myös esimerkin jälkimmäisessä osassa rivillä 76, jossa informantti kertoo *kuulleensa* monesta lähteestä, että hänen seksuaalisen suuntautumisensa voi kuulla jo äänestä. Kuten monet muutkin haastateltavat, myös HKI0 kertoo lisäksi riveillä 74 ja 75 huomaavansa omasta puheestaan *stereotyyppisen homomaisia piirteitä*, kun puhetta kuulee esimerkiksi nauhoitettuna – puhetilanteessa homomaisia piirteitä ei siis noteeraa. Riveillä 79 ja 80 informantti kertoo, ettei *koe tekevänsä* puheen homomaisia piirteitä *millään tavalla tietoisesti*. Tieto piirteistä siis on, mutta niiden käytöstä ei ole *hallintaa*.

Oman puheen homomaiset piirteet tulevat haastatteluaineistossa esille nauhoitetun puheen ohella usein sellaisissa tilanteissa, kun hallintakyky jollain tapaa höllenee – esimerkiksi juhliessa ja alkoholia nauttiessa. Myös TRE13 kuvailee tällaista puhettavan muuttumista:

Esimerkki 83 (HAASTATTELU TRE13)

152 TRE13: mutta (.) sitte (.) että niinku seki tul- on on tullu
153 esille että (.) huomaa kyllä itekki et **sitte jos vähä (.)**
154 **alkoholia on veressä niin (.)** saattaa vähä (.) @ässä
155 **ruveta eri tavalla sihahtaa@** tai ((nauraa)) jotai muuta
156 et oon huomannu sen ja siitä o iha ma- mainittuki mulle
157 mutta tota, (.) et **kai se semmone joku geeni siellä,**

Puhe saa siis homomaisia piirteitä – esimerkiksi *ässä* alkaa *sihahtaa*, mitä informantti myös imitoi – alkoholin vaikutuksen alaisena. Rivillä 156 informantti ilmaisee huomanneensa tämän itse ja kuulleensa asiasta muiltakin. Tämä selittyy riveillä 157 ja 158 sillä, että *meihin on istutettu* jonkinlainen *geeni*, jonka säätelämä käytös tulee kenties esille alkoholin vaikutuksesta. Vaikka puheen homomaisuuden siis havaitsee itsekin, se ei ole tietoista toimintaa: subjektina esimerkissä on *ässä*, joka *rupeaa sihahtamaan*, ja tätä aiheuttava *geeni on istutettu* passiivimuodossa.

Näissä esimerkeissä puhetapa linkittyy vahvasti biologiseen seksuaaliseen suuntautumiseen. Homoseksuaalisuus hahmottuu ikään kuin pakettina, johon homomaiset puheen piirteet seksuaalisuuden lisäksi kuuluvat, ja homomaisen puhetyylin käyttö on siis luonnollinen seuraus seksuaalisesta suuntautumisesta. Tällöin homomaiset piirteet ovat puhettavan ominaisuus lapsuudesta saakka, ja kaikki homomiehet jakavat tämän saman ominaisuuden. Piirteet tulevat esille varsinkin silloin, kun oman puheen tietoinen hallinta katoaa ja “todellinen” puhetapa ikään kuin paljastuu.

Olen useassa kohtaa kiinnittänyt huomiota siihen, että harva haastateltava tahtoo esittää homomaisen puhetyylin käytön tietoisena toimintana. Pohdin jo aikaisemmin sitä, mistä tämä voisi johtua: kenties ajatus puhetyylin tietoisesta käytöstä tuntuu jonkinlaiselta näyttelemiseltä, ja kun seksuaali-identiteetti, jota puhetyylillä ilmaistaan, on aito eikä näytelty tai valittu, syntyy identiteetin ja kielikäsityksen välille konflikti. Tällöin puhetyyli esitetään kenties mieluummin jonakin sellaisena, johon itse ei voi aktiivisesti vaikuttaa.

Voisikin ajatella, että tämä ilmiö peilaa jonkinlaista seksuaali-identiteetin aitouuden liittyvä diskurssia. Puhe homoseksuaalisuudesta valintana on yleistä esimerkiksi uskonnollisävytteisissä kannanotoissa, ja erityisesti viime vuosien keskustelu avioliittolain muutoksista eri medioissa on nostanut keskusteluun monenlaisia näkemyksiä. Kun oma identiteetti on jatkuvan kyseenalaistamisen kohteena, saattaa tämä ehkä herättää jonkinlaisen suojelunhalun identiteettiä ja kaikkea siihen liittyvää – myös puhetyyliä – kohtaan, eikä puhetyyliä siksi koeta sen enempää valintana kuin seksuaali-identiteettiäkään. Tämä voisi ehkä osaltaan selittää, miksi niin monet haastateltavat esittävät itsensä epäagentiivisena puhettavan omaksujana tai jopa synnynnäisen ominaisuuden kantajana, joskin tämä voi yhtä lailla olla haastateltavien todellinen kokemus.

5.3.4 Yhteenveto

Olen tässä luvussa etsinyt vastausta kysymykseen siitä, miten homomaista puhetyyliä voisi kielimuotona määritellä. Haastatteluaineiston perusteella varmaksi voi sanoa ainakin sen, että yksiselitteistä määritelmää homomaiselle kielimuudolle ei ole. Siitä puhutaan haastattelussa niin tyylinä tai rekisterinä, jota käytetään tietoisesti jotain tarkoitusta varten, kuin sosiolektinä, joka opitaan sosiaalisessa kanssakäymisessä ja jota saattaa käyttää tiedostamattaan, sekä geenien ohjaamana synnynnäisenä ominaisuutena, jota ei itse huomaa.

Kielimuodon määrittely näkyy haastatteluissa paitsi asiatasolla myös roolisemanttisissa valinnoissa eli siinä, kuinka agenttiivisiksi haastateltavat itsensä syntaktisilla valinnoilla asemoivat. Kielimuotoa tyylinä tai rekisterinä pitävät kuvasivat sen käyttöä usein aktiivimuotoisilla verbeillä ja asemoivat itsensä subjektiksi, kun taas kielimuotoa murteena tai synnynnäisenä ominaisuutena pitävät esittivät itsensä epäagenttiivisinä kohteina tai kantajina, joihin aktiivinen kielimuoto *tarttuu* tai joilta se *tulee*. Oman toimijuuden häivyttäminen oli aineistossa yleislinjainen piirre, jonka taustalla vaikuttavia syitä olen analyysini ohessa pohtinut.

Kielimuodon määrittely tyyliksi, murteeksi tai synnynnäiseksi ominaisuudeksi heijastelee mielestäni myös Prestonin kielitietoisuuden jatkumoiden mallia, erityisesti saatavuuden ja hallinnan jatkumoa. Esimerkeissä, joissa kielimuoto nähtiin tyylinä, se hahmottui saatavilla ja hallinnassa olevaksi: tyyliä käyttävät puhujat esitettiin tietoisiksi niistä piirteistä, jotka tyyliin liittyvät, ja he saattoivat niitä halutessaan käyttää. Kielimuoto murteena ja varsinkin synnynnäisenä puhetapana esitettiin eri kohdassa saatavuuden ja hallinnan jatkumoa – usein kielimuodon käyttö esitettiin tiedostamattomaksi ja hallitsemattomaksi.

Homomaista puhetapaa määriteltiin siis haastatteluaineistossa monin eri tavoin eri haastatteluissa. Variaatiota oli myös yksittäisten haastattelujen sisällä. Voisikin ajatella, että homomainen kielimuoto ei olekaan joko tyyli, murre tai ominaisuus – se voi olla näitä kaikkia, kuten esimerkissä 84:

Esimerkki 84 (HAASTATTELU HKI1)

- 133 H: joo. (.) mut (.) öö, (.) teet sä sen niinku tietosesti
134 vai, (.) et se vaan tulee.
135 HKI1: se vaan (.) se ot- (.) **on aina ollu ja tulee.** (.) mm.
136 [--]
137 H: no ootsä huomannu että sä jossain tilanteissa puhuisit
138 jotenki homomaisemmin ku toisissa. (.) vai, (.) puhutsä
139 aina samal tavalla.
140 HKI1: önn, (.) no lähestulkoon aina samal tavalla mut, (.) nyt

141 ku mä rupesin miettimään ni ehkä sit sellasis niinku
 142 tavallaan, (.) niinku (.) jos joku (.) ja **jotai juttuu**
 143 (.) **heittää niinku läpällä.**
 144 H: mm.
 145 HKI1: ni sit saattaa puhuu, (.) ehkä vähä viel **korostetummin**
 146 tai homomaisemmin tai sit **jos mä oon kahen mun erittäin**
 147 **homon, (.) kaverin kanssa** ni sit se saattaa kyl olla, (.)
 148 aika mielenkiintosen kuulosta, ((naurua))

Esimerkissä 84 HKI1 kertoo aluksi, että homomainen puhetyyli *on aina ollu ja tulee*, ja kysymykseen tilanteisesta vaihtelusta hän vastaa puhuvansa *lähestulkoon aina samalla tavalla*. Tämän jälkeen riveillä 142–145 informantti kuitenkin kertoo korostavansa homomaista puhetyyliä sellaisissa tilanteissa, joissa sillä tehdään ehkä jonkinlaista vitsiä, kun *jotai juttuu heittää niinku läpällä*. Tällöin puhetyyli on käytössä tietoisena rekisterinä, jolla luodaan huumoria. Riveillä 146–148 hän kuvailee lisäksi homomaisen puhetyylin korostumista *kahen mun erittäin homon kaverin kanssa* – siis hiukan niin kuin murre voimistuu toisten samaa murretta puhuvien ihmisten seurassa.

Ehkä kielimuodon määrittelyn sijaan onkin kiinnostavampaa tarkastella, millaisissa yhteyksissä ja tarkoituksissa homomaisesta puhetyylistä puhutaan tyylinä, millaisissa murteena ja millaisissa synnynnäisenä ominaisuutena. Se, miksi haastateltujen homomiesten kokemukset kielimuodon luonteesta ovat niin erilaisia, vaikka käsitys siihen liittyvistä kielenpiirteistä on enemmän tai vähemmän jaettu, on toinen kiinnostava kysymys. Tätä voisi selittää jo moneen kertaan analyysissä esiin nousseella käsitteellä identiteetti.

5.4 Kielimuodosta identiteetiksi

Haastattelu ei ole kielitietoisuututkimuksen aineistona millään tapaa ongelmaton. Olen tietoisesti jättänyt haastattelutilanteen vaikutuksen käsittelemieni esimerkkien sisältöön miltei huomiotta, vaikka haastattelu on kaikkien esittelemieni asemointien ja identiteettien luomisten ensisijainen konteksti – en siis ole toistaiseksi kiinnittänyt huomiota esimerkiksi *diskurssiivisiin identiteetteihin*, kuten haastattelijan ja haastateltavan positioihin (Liebscher & Dailey’O-Cain 2007: 248).

Haastattelutilanne on kuitenkin todellisuudessa voinut toimia monenkin tässä kuvatun käsityksen taustalla. Ensiksikin vaikutusta on voinut olla kysymysten muotoiluilla: haastattelijalla on usein esimerkiksi kysynyt, *käyttävätkö jotkut* homomaista puhetyyliä *enemmän kuin toiset*. Edellisestä seuraavana lisäkysymyksenä on usein ollut, *ketkä* puhe-

tyyliä käyttävät, monesti vieläpä muodossa: “Ketä *ne* ovat, jotka tätä puhetyyliä käyttävät?” Jo kysymyksenasettelut sisältävät siis sekä oletuksen ryhmästä, joka puhetyyliä käyttää, että siitä, että kyseessä on nimenomaan puhetyyli, jota *käytetään* tietoisesti. Kysymys on myös kutsunut luomaan eri ryhmien välisen kategorisaation ja vertailemaan sitten näitä ryhmiä puhetyylin käytön näkökulmasta. Lisäkysymyksen *ne*-pronominilla haastateltava on asemoitu pois puhetyylin käyttäjien ryhmästä jo ennen hänen vastaustaan. Vaikka moni haastateltava onkin haastattelussa tällaisten kysymysten kohdalla korjannut haastattelijan näkemystä, on hyvin mahdollista, että kysymyksenasetteluilla on ollut vaikutusta käsittelemiini esimerkkeihin.

Toiseksi identiteettejä konstruoidaan paitsi suhteessa tilanteessa kuviteltuihin kategorisointeihin, kuten kanahomoihin tai kaapissa oleviin, myös haastattelijan ja haastateltavan kategorioihin. Tilanne, jossa haastateltava on kutsuttu puhumaan homokulttuurista hänen seksuaali-identiteettinsä vuoksi, kutsuu kenties haastateltavaa esimerkin 74 sanoja lainaten *toimimaan seksuaalivähemmistöön kuuluvana henkilönä*. Haastattelijoiden seksuaali-identiteetistä ei ole pääsääntöisesti ennen haastatteluja keskusteltu, eikä haastateltaja muutoinkaan ole oletusarvoisesti kuulunut homomiesten ryhmään, joten haastateltavat toimivat haastatteluissa jonkinlaisessa asiantuntijapositiona.

Tällainen *homomiesten edustajana* toimiminen suhteessa *kielentutkijana* toimivaan haastattelijaan on saattanut herättää ilmiön, jota Tomi Visakko nimittää väitöskirjassaan (Visakko 2015) *itsepromootioksi (self-promotion)*. Visakko määrittelee itsepromootion itsen idealisoimiseksi suhteessa toisiin, jonkinlaiseksi itsen markkinoinniksi (Visakko 2015: 60–61). Haastattelujen kontekstissa itsepromootio on saattanut näkyä *edustettavan* ryhmän eli homomiesten idealisointina. Aikaisemmin mainitsemani haastateltavien haluttomuus asemoida itsensä aktiiviseksi puhetyylin käyttäjiksi voisi selittyä tällaisella itsepromootiolla: kuten jo pohdin, puhetyylin tietoinen käyttö saattaa mieltyä näyttelemiseksi, joka taas on konfliktissa aidon seksuaalisen suuntautumisen kanssa, jos puhetyyli kuitenkin nähdään tähän suuntautumiseen liittyvänä ominaisuutena. Tästä saattaa seurata, että itse haastattelussa esitetään korostetun epäagentiivisena ja kielitiedottomana, ja siihen, että puhetyylistä puhutaan mieluummin murteena tai synnynnäisenä ominaisuutena.

Olipa syy mikä tahansa, aineistosta piirtyy monenlaisia tapoja hahmottaa kielen ja identiteetin suhdetta. Tilanteisen identiteetin lisäksi homomainen puhetyyli näyttäytyy henkilökohtaisen identiteetin osana: se on osa homomieheksi tulemisen ja homomiehenä

olemisen narratiiveja (Johnstone 2008: 155). Puhetyyli kiinnittyy näin sekä seksuaali-identiteettiin että kieli-identiteettiin monin, kiinnostavin tavoin. Hahmottelen seuraavassa yhteenvetoluvussa sitä, miten tutkielmani tulokset suhteutuvat aikaisempiin teorioihin kielen ja seksuaalisuuden suhteesta, indeksisyydestä ja kielimuotojen määrittelystä.

6 POHDINTAA

Johdantoluvun alussa verkkosivuston keskustelupalstalle kirjoittanut käyttäjä toivoi keskustelua homojen puhetyylistä, ja olenkin tässä tutkielmassa käynyt keskustelua aiheesta monesta näkökulmasta. Samalla olen ehkäpä muodostanut viestin kirjoittajalle ja kaikille muillekin kiinnostuneille vastauksia kysymyksiin siitä, mitä homomaisesti puhuminen tarkoittaa ja miksi jotkut homomiehet puhuvat homomaisesti. Kokoan tässä luvussa näitä vastauksia ja osallistun nettikeskustelun sijaan opinnäytteen foorumiin paremmin sopivaan homomiesten puhetta koskevaan kielitieteelliseen keskusteluun.

Olen havainnut, että suomen kielessä homomiehen kielelliseen stereotyyppiin assosioidaan monenlaisia piirteitä: tässä olen käsitellyt intonaatiota, narinaa, nasaalia, falsettia, erikoisia /s/-äänteen variantteja, asenneadjektiiveja ja intensiteettisanoja, prosodis-leksikaalisia kokonaisuuksia, kiteytyneitä lausahduksia, Helsingin puhekielen muoto-
piirteitä, slangisanoja ja englannin kielen käyttöä. Olen havainnollistanut, että nämä piirteet esiintyvät systemaattisesti ja yhdessä, ja että ne muodostavat tyylin, jota olen tutkielmassani nimittänyt homomaiseksi puhetyyliksi.

Esittelin luvussa 3 teoreettisia mallinnuksia siinä, miten kielenpiirteistä tulee jonkin sosiaalisen kategorian indeksejä. Selvittääkseni, millaisia indeksitymisen ja rekisteritymisen prosesseja tämän tutkielman kohteena olevan homomaisen puhetyylin taustalla on, tarvitsisin kattavaa historiallista tietoa siitä, miten homomiehet ovat eri aikoina puhuneet ja miten heistä on puhuttu. Käytettävissäni olleiden aineistojen pohjalta voi kuitenkin hahmotella jonkinlaista kuvaa niistä ideologisista prosesseista, joiden kautta homomainen puhetyyli on muodostunut.

Silversteinin indeksisen järjestyksen mallissa (Silverstein 2003) ensimmäisen asteen indeksi määräytyy jonkin sosiaalisen ryhmän indeksiksi, koska ryhmän jäsenet käyttävät sitä puheessaan, ja ylempien asteiden indeksisyydet rakentuvat tämän indeksisyyden päälle. Tämä malli ei välttämättä ole täysin sovellettavissa homomaiseen puhetyyliin ja siihen liittyviin kielenpiirteisiin: vaikka aineistossani onkin esiintynyt viitteitä siitä, että suomalaiset homomiehet ovat jo vuosikymmeniä sitten käyttäneet jonkinlaista naisten puheeseen liitettyjen piirteiden muodostamaa tyyliä, on vaikeaa uskoa, että kaikki tässä tutkielmassani homomaisen tyylin osana käsittelemäni kielenpiirteet olisivat olleet alun perin

homoyhteisöön liittyviä ensimmäisen asteen indeksejä. Sen sijaan voisi ajatella, että piirteet ovat ideologisten prosessien kautta homouden merkityksen saaneita korkeampien asteiden indeksejä, joiden alkuperä liittyy jollain tapaa homomiehen sosiaaliseen kategoriaan.

Olen tässä tutkielmassa paikantanut käsittelemäni homouden indekseinä toimivat kielenpiirteet aikaisempaan tutkimukseen nojaten *feminiinisyden*, *nuoruuden* ja *helsinkiläisyyden* kategorioihin, jotka näyttävät määräävän käsittelemieni kielenpiirteiden indeksisiä kenttiä homouden kategorian ohella. Olen lisäksi pohtinut näiden sosiaalisten kategorioiden ideologista yhteyttä tiettyyn homostereotypiaan, “kanahomon” stereotyyppiseen hahmoon, joka on haastattelujen määritelmien mukaan feminiininen, nuori ja useimmiten helsinkiläinen. Haastatteluaineistossa homomainen puhetyyli paikantuu usein juuri tähän stereotyyppiseen hahmoon. Kallistunkin ajattelemaan, että feminiinisyden, nuoruuden ja helsinkiläisyyden sosiaaliset kategoriat eivät ole käsittelemieni kielenpiirteiden kentässä ainoastaan homoudelle rinnakkaisia sosiaalisia kategorioita, vaan ne ovat homouden sosiaalisen kategorian perusta. Tätä ajatusta jatkaen homomiehen kielellinen stereotyyppi on siis syntynyt niistä mielikuvista, joita homomiehiin liitetään, ja se koostuu feminiinisyden, nuoruuden ja helsinkiläisyyden merkityksiä kantavista kielenpiirteistä, koska homomiehen stereotypia koostuu näistä sosiaalisista kategorioista.

Joka tapauksessa homomainen puhetyyli on tutkielmani valossa erilaisissa prosesseissa rekisteriytynyt tyyli, jonka sosiaalinen vaikutusala on suuri. Olen esittänyt, että käsitykset tämän tyylin muodostavista piirteistä ovat jaettuina: niin itse keräämissäni aineistoissa kuin tutkielmasta riippumatta tuotetuissa aineistoissa ja niin homomiesten haastatteluissa, nuorten imitaatioissa, internetin keskustelupalstoilla kuin suosittujen tv-ohjelmien sketseissäkin toistuvat samat homouden indekseinä toimivat piirteet. Homomaista puhetyyliä käyttääkseen ei siis tarvitse olla homomies.

Haastatteluaineiston valossa homomiehille itselleen homomainen puhetyyli välittää myös hienosyisempiä merkityksiä. Homomainen puhetyyli vaikuttaisi liittyvän paitsi “kanahomon” stereotyyppiin myös sellaisiin ominaisuuksiin kuin aitous ja avoimuus – puhetyyli indeksoi tai sillä voidaan luoda rohkeutta ja itsevarmuutta. Jos siis ajattelenkin, että homomiehen kielellisen stereotypian juuret ovat mielikuvissa, joka ulkopuolisilla homomiehistä on, ovat homomiehet ottaneet tämän kielellisen stereotypin käyttöön omaan identiteettityöhönsä.

Näistä huomioista avautuu monia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Olisi kiinnostavaa jäljittää niitä historiallisia prosesseja, joiden kautta homomainen puhetyyli on muodostunut: tätä voisi selvittää esimerkiksi tutkimalla homomiesten mediarepresentaatioiden kieltä eri aikakausilta ja mahdollisesti tarkastelemalla historiallisia dokumentteja, joissa homomiesten puhetta on kuvattu. Tähän liittyen homoutta indeksoivien piirteiden globaalius olisi toinen kiinnostava tutkimuskohde: on erikoista, että hyvin samankaltaiset piirteet kantavat homouden merkitystä niin monissa kielissä. Olisi mielenkiintoista pohtia, selittyykö tämä samoilla homomiehen stereotyyppiin liittyvillä ideologisilla yhteyksillä, vai onko esimerkiksi amerikkalainen media vaikuttanut suomalaisen homomiehen kielelliseen stereotyyppiin.

Sosiaalisten merkitysten lisäksi olen pyrkinyt saamaan tietoa toisenkinlaisesta puhetyylin merkityksestä: siitä, millainen merkitys homomaisella puhetyyillä on homomiehille itselleen. Olen kielitietoisuuden teorian kautta hahmotellut, millaisena kielimuotona haastatellut homomiehet homomaista puhetyyliä pitävät, ja saanut kiinnostavia tuloksia. Aineiston valossa osalle homomiehistä homomainen puhetyyli on edeltävän hahmotteluni mukainen tilanteinen tyyli, jonka voi ottaa käyttöön halutessaan monenlaisia tarkoituksia varten. Kaikki eivät kuitenkaan koe homomaista puhetapaa tietoisesti tyyliksi: osa haastateltavista koki puhetyylin joksikin murteen kaltaiseksi, osa synnynnäiseksi ominaisuudeksi. Yhteiseksi asiaksi näille jälkimmäisille käsityksille muodostui se, että kielitietoisuus ja hallinta homomaisesta puhetyylistä näyttäytyivät erilaisina kuin tietoisesta tyylistä puhuttaessa. Murre tai varsinkaan synnynnäiseksi koettu puhetapa eivät ole hallinnan alaisia, eikä niitä välttämättä edes itse huomata. Kielitietoisuuden ja kielimuotojen määrittelyn suhdetta olisi kiinnostavaa tutkia enemmän.

Toinen yhteinen asia kokemuksille homomaisesta puhetyylistä murteena ja synnynnäisenä ominaisuutena on kielen kiinteä yhteys seksuaali-identiteettiin. Kun homomaisen puhetyylin tietoisella käytöllä luodaan tilanteisia identiteettejä, on puhetyyli murteena tai synnynnäisenä ominaisuutena osa henkilökohtaista identiteettiä, yksilöllistä elämäntarinaa. Tämänkin voisi nähdä eräänlaisena identiteettityönä, jossa kielimuoto liitetään osaksi homomieheksi kasvamisen ja homomiehenä olemisen narratiivia, ja jossa kielimuodolla on siis subjektiivisesta näkökulmasta suuri merkitys. Kielen ja seksuaali-identiteetin suhde on kiinnostava aihe, jota sitäkin olisi varmasti syytä tutkia laajemmin myös fennistiikassa.

Kielen ja seksuaalisuuden suhde ei ole kansainvälisen sosiolingvistiikan kehyyksessä aivan tutkimatonta aluetta. Keskustelua on käyty esimerkiksi siitä, voimmeko yleensä puhua tietyntyyppisestä homomaisesta kielimuodosta. Kymmenisen vuotta sitten tämä aihe sytytti jonkinlaisen debatin, jossa oli vastakkain kaksi erilaista kantaa kahdesta samoihin aikoihin ilmestyneestä teoksesta: William L. Leapin ja Tom Boellstorffin *Speaking in Queer Tongues* -artikkelikokoelmasta vuodelta 2004 ja edellisestä vuonna 2003 ilmestyneestä Deborah Cameronin ja Don Kulickin *Language and Sexuality* -monografiasta. Boellstorff ja Leap puhuvat johdannossaan jonkinlaisesta homomiesten englannista (*gay men's English*) ja antavat kolme syytä tällaisen käsitteen käytölle. Ensiksikin homomiesten englanti hahmottuu yhdeksi pohjoisamerikkalaisen urbaanin homokulttuurin komponentiksi, toiseksi se huomio eron homoseksuaalien miesten ja homoseksuaalien naisten kielellisten käytänteiden välillä ja kolmanneksi se kutsuu tutkimaan sitä, keiden homomiesten puheeseen homomiesten englanti perustuu. (Boellstorff & Leap 2004: 2–3.) Cameron ja Kulick taas kritisoivat queer-teorian hengessä tällaisia käsitteellistyksiä siksi, että kaikki homomiehet eivät jaa samanlaisia kielellisiä käytänteitä, eikä se, että homomiehet puhuvat tietyllä tavalla, tee tästä tavasta ”homomaista” (Cameron & Kulick 2003: 88–92). Molempia teoksia arvioineessa artikkelissaan Andrew Wong (2005) ehdottaakin homomaisen puhetyylin (*Gayspeak*) ajattelemista sosiaalista merkitystä kantavista kielenpiirteistä rakentuvana ideologisena resurssina (Wong 2005: 257).

Olen tässä tutkielmassa hahmotellut suomen kielen homomaista puhetyyliä Wongin ehdotuksen mukaisesti, ja aineistojeni pohjalta vastaus kysymykseen homomaisen kielimuodon olemassaolosta vaikuttaa selvältä. Mielestäni emme voi puhua kielimuodosta, joka olisi jollain tavalla homomiehille *ominanen*. Jos kuitenkin käsitämme kielimuodot kuviteltuina, ideologisina konstruktioina, kuten viimeaikaisessa fennistiikassakin on tehty (ks. Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 85–90), voimme ajatella, että on joukko kielenpiirteitä, jotka ovat kulttuurisesti rekisteriytyneet indeksoimaan muiden kategorioiden ohella miehen homoseksuaalisuutta. Piirteet muodostavat yhdessä yhteisesti tunnistettua tyyliä, jota yksittäinen homomies tai kuka tahansa voi käyttää minkälaisessa funktiossa tahansa, esimerkiksi tilanteisten identiteetti-positioiden ottamiseen tai oman henkilökohtaisen identiteettinsä rakentamiseen. Tässä mielessä kysymykseen siitä, onko suomen kielessä jonkinlainen homomainen puhetyyli, vastaisin tämän tutkielman pohjalta ehdottomasti: ”Kyllä.”

7 LOPUKSI

Meidän kaupunkimme on erilaisensa vain vähän eri vivahteella. Näin pienessä kaupungissa meillä ei ole omia katuja, kauppoja eikä gallerioita, mutta meillä on oma kätkeyty topografia, omat kadunkulmat; me näemme sillan kulmassa röökiä vetävän miehen aivan eri tavalla kuin muut, me huomaamme käten liikahduksia ja katseita silmäkulmista silloin, kun ne ovat kaikille muille vain visuaalista hälyä; me tiedämme nurkkia ja koloja ja kujia ja porttikäytäviä joilla on aivan oma merkityksensä.

(Johanna Sinisalo: *Ennen päivänlaskua ei voi*)

Kuten opinnäytteet yleensä, on tämäkin pro gradu ollut tekijälleen tutkielma rajaamisen vaikeudesta. Sosiolingvistiikan kartalla on niin paljon kadunkulmia, joita tutkia, ja niin monia valoja, joita seurata, että eksyminen on ollut tällä tutkimusmatkailijalla lähellä useamman kerran. Olen lähestynyt monia miltei tutkimattomia alueita: käsillä on tietääkseni ensimmäinen suomalainen pro gradu -tutkielma homomiesten puheeseen liittyvistä käsityksistä ja ensimmäinen suomalainen imitaatioita, haastatteluja ja media-aineistoja sosiaalisen merkityksen tutkimuksessa yhdistävä tutkielma. Kuten edellisessä luvussa totesin, olen joutunut jättämään suuren osan näistä tutkimattomista kujista ja porttikäytävistä tämän tutkielman ulkopuolelle.

Myös keräämämme haastatteluaineisto on ainutlaatuinen, ja toivonkin sen jatkavan omaa elämäänsä tämän ja Meri Lindemanin tutkielmien ulkopuolella. Haastateltujen 31 eri-ikäisen ja eritaustaisen homomiehen kokemukset siitä, millaista on olla homomies 2010-luvulla, ansaitsevat tulla kuulluksi. Toivon mukaan muidenkin alojen kuin kielitieteen opiskelijat ja tutkijat tarttuvat tulevaisuudessa näihin kertomuksiin elämästä, stereotyyppioista ja identiteetistä, sillä keräsimme aineiston muita tutkijoita silmällä pitäen.

Toivon tutkielmani avaavan uusia ovia myös fennistiikan alalla. Painotus alueellisesti määrittyviin piirteisiin ja varieteetteihin on ollut suomalaisessa sosiolingvistiikassa voimakas. Tämä tutkielma on osaltaan osoittanut, että muistakin sosiaalisista tyyleistä löytyy valtava määrä kiinnostavaa tutkittavaa ja pohdittavaa. Kaupungistuvassa ja globalisoituvassa postmodernissa Suomessa alue on kenties yhä harvemmin ainoa tai edes tärkein kieli-identiteetin kiintopiste. Toivottavasti näemme tulevaisuudessa kartoituksia yhä uusiin sosiaalisiin tyyliin liittyvästä kielestä – yhä uusista kadunkulmista, kujista ja porttikäytävistä, joiden karttaa ei aiemmin ole kaikille piirretty.

LÄHTEET

Aineistolähteet ja sitaatit

TV-sketsit

Antti Holma Show. 1. tuotantokausi, 7. jakso. MTV3 29.10.2015

Justimusfilms feat. Nost3 & Protro: *En oo homo*. Youtube 27.7.2012
[<https://www.youtube.com/watch?v=vaw3G0mfx08>]

Putous. 5. tuotantokausi, 6. jakso. MTV3 12.2.2014

Keskustelupalstat

Demi.fi: *homotyyli* [<http://www.demi.fi/keskustelut/tyyli-ja-kauneus/homotyyli>]

Demi.fi: *Toi homoääni on hot*
[<http://www.demi.fi/keskustelut/oma-planeetta/toi-homo%C3%A4%C3%A4ni-hot>]

Kaksplus.fi: *Ei ole tarkoitus yleistää, mutta onko se homojen puhetyyli ja eleet synnynäisiä?*
[<http://kaksplus.fi/threads/ei-ole-tarkoitus-yleistaeae-mutta-onko-se-homojen-puhetyyli-ja-eleet-synnynnaeisiae.1526057>]

Kaksplus.fi: *Miksi homot ovat neitimäisiä?*
[<http://kaksplus.fi/threads/miksi-homot-ovat-neitimaeisiae.2419024/>]

Mikseri.net: *homojen puhetyyli*
[http://www.mikseri.net/clubs/thread.php?topic_id=46712]

Suomi24.fi: *homo ääni* [<http://keskustelu.suomi24.fi/t/6727199/homo-aani>]

Tiede.fi: *homomiesten intonaatio*
[http://www.tiede.fi/keskustelu/40546/ketju/homomiesten_intonaatio?page=2]

Vauva.fi: *mitä tarkoittaa gay lisp*
[http://www.vauva.fi/keskustelu/4371009/ketju/mita_tarkottaa_gay_lisp]

Vauva.fi: *Onko homoilla fysiologinen selitys sille että ääni on korkea?*
[http://www.vauva.fi/keskustelu/1180921/ketju/onko_homoilla_fysiologinen_selitys_sille_etta_aani]

Vauva.fi: *Stereotyyppinen homojen puhetyyli saa minut aina hymyilemään*
[http://www.vauva.fi/keskustelu/2446386/stereotyyppinen_homojen_puhetyyli_saa_minut_aina_hymyilemaan]

Muut sitaatit

LUOMA-AHO, VEERA 2011: *Pinkki*. – Helsingin Sanomat, Kuukausiliite 5/2011.

SINISALO, JOHANNA 2000: *Ennen päivänlaskua ei voi*. Helsinki: Tammi.

Kirjallisuuslähteet

- AGHA, ASIF 2003: The social life of a cultural value. – *Language and Communication* 23: 231–273.
- 2005: Voice, footing, enregisterment. – *Journal of Linguistic Anthropology* 15 (1): 38–59.
- 2007: *Language and Social Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- AUER, PETER 2007: Introduction. – Peter Auer (toim.): *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BABCOCK, REBECCA DAY 2015: Rhetorical argument, folk linguistics, and content-oriented discourse analysis: A follow-up study. – *Ampersand. An International Journal of General and Applied Linguistics* 2 (2015): 61–69.
- BABEL, ANNA M. 2014: Stereotypes versus experience: Indexing regional identity in Bolivian Valley Spanish. – *Journal of Sociolinguistics* 18/5: 604–633.
- BAUMAN, RICHARD 2011: Commentary: Foundations in performance. – *Journal of Sociolinguistics* 15: 707–720.
- BELL, ALLAN & GIBSON, ANDY 2011: Staging language: An introduction to the sociolinguistics of performance. – *Journal of Sociolinguistics* 15: 555–572.
- BELTRAMA, ANDREA 2014: *This Is Totally Interesting. Intensifiers Between Formal Semantics And Social Indexicality*. Michigan Conference 2014. [<http://home.uchicago.edu/~andremormora/michicagoan%20beltrama.pdf>]
- BENNETT, JOE 2012: ‘And what comes out may be a kind of screeching’: The stylisation of chavspeak in contemporary Britain. – *Journal of Sociolinguistics* 16/1: 5–27.
- BOELLSTORFF, TOM & LEAP, WILLIAM L. 2004: Introduction: Globalization and “New” Articulations of Same-Sex Desire. – William L. Leap & Tom Boellstorff: *Speaking in Queer Tongues: Globalization and Gay Language*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- BRUNNER, ELIZABETH 2010: *Imitation, Awareness; and Folk Linguistic Artifacts*. Väitöskirja. Rice University. [<https://scholarship.rice.edu/bitstream/handle/1911/64394/BrunnerE.pdf>]
- CAMERON, DEBORAH & KULICK, DON 2003: *Language and sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CAMPBELL-KIBLER, KATHRYN 2007: Accent, (ING), and the Social Logic of Listener Perceptions. – *American Speech* Vol. 82, No. 1: 32–64.
- 2011: Intersecting Variables and Perceived Sexual Orientation in Men. – *American Speech* Vol. 86, No. 1: 52–68.
- COUPLAND, NIKOLAS 2007: *Style. Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2016: *Sociolinguistics: Theoretical Debates*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DYER, RICHARD 2002: *Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa*. Toim. Martti Lahti. Tampere: Vastapaino.

- ECKERT, PENELOPE 2001: *Style and social meaning*. – Penelope Eckert & John R. Rickford (toim.) 2001: *Style and Sociolinguistic Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2008: Variation and the indexical field. – *Journal of Sociolinguistics* 12: 453–476.
- 2012: Three Waves of Variation Study: The emergence of meaning in the study of variation. – *Annual Review of Anthropology* 41: 87–100.
- ESKOLA, JARI & SUORANTA, JUHA 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- EVANS, BETSY E. 2002: An Acoustic and Perceptual Analysis of Imitation. – Daniel Long & Dennis R. Preston (toim.): *Handbook of perceptual dialectology*. Vol. 2. Amsterdam: Benjamins.
- 2010: Aspects of the Acoustic Analysis of Imitation. – Dennis R. Preston & Nancy Niedzielski (toim.): *A Reader in Sociophonetics*. Berlin: de Gruyter.
- EVANS, DAVID 2015: The Identities of Language. – David Evans (toim.): *Language and Identity: Discourse in the World*. New York: Bloomsbury Academic.
- GEE, JAMES PAUL 2011: *How to do Discourse Analysis: A Toolkit*. New York: Routledge.
- GIBSON, ANDY 2011: Flight of the Conchords: Recontextualizing the voices of popular culture. – *Journal of Sociolinguistics* 15: 603–626.
- GRIVIČIĆ, TAMARA & NILEP, CHAD 2004: When phonation matters: The use and function of yeah and creaky voice. – *Colorado Research in Linguistics* 17: 1–11.
- HAAKANA, MARKKU & VISAPÄÄ, LAURA 2005: Tuttu tv:stä: Fakta homman äänet keskustelun keinona. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.): *Referointi ja moniäänisyys*. Helsinki: SKS.
- HALL, STUART 2002: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- HEKANAHO, PIA LIVIA 2010: Queer-teorian kummia vaiheita. – Tuula Juvonen, Leena-Maija Rossi & Tuija Saresma (toim.): *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 2008: Minä ja muut. Puhujaviitteisyys ja kontekstuaalinen tulkinta. – *Virittäjä* 112 s. 186–206.
- ILMONEN, KARI 2001: Eräs tie diskurssianalyysiin. – Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- IRVINE, JUDITH T. 2001: “Style” as distinctiveness: the culture and ideology of linguistic differentiation. – Penelope Eckert & John R. Rickford (toim.) 2001: *Style and Sociolinguistic Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ISK = HAKULINEN, AULI & MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN, IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- JOHNSTONE, BARBARA 2008: *Discourse Analysis. Second edition*. Malden, Massachusetts: Blackwell.

- JOHNSTONE, BARBARA & KIESLING, SCOTT F. 2008: Indexicality and experience. Exploring the meanings of /aw/-monophthongization in Pittsburgh. – *Journal of Sociolinguistics* 12: 5–33.
- KARKULEHTO, SANNA 2011: *Seksin mediamarkkinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- KRISTIANSEN, GITTE 2001: Social and linguistic stereotyping: A cognitive approach to accents. – *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense* 9: 129–145.
- LABOV, WILLIAM 1972: On the mechanisms of linguistic change. – John J. Gumperz & Dell Hymes (toim.): *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- LAITINEN, LEA 2006: Zero person in Finnish. A grammatical resource for constructing human reference. – Lyle Campbell & Marja-Liisa Helasvuo (toim.): *Grammar From the Human Perspective: Case, Space and Person in Finnish*. Amsterdam: Benjamins.
- LAITINEN, LEA & ROJOLA, LEA 1998: Keskusteluja performatiivisuudesta. – Lea Laitinen & Lea Rojola (toim.): *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*, s. 7–33. Tietolipas 160. Helsinki: SKS.
- LANKINEN, NINNI 2015: “Mun veris on gängstaa.” Somalialaistautaisen helsinkiläistyön kielelliset ja tyylilliset käytänteet. – Marja-Leena Sorjonen, Heini Lehtonen & Anu Rouhikoski (toim.): *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*. Helsinki: SKS.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- LEAP, WILLIAM L. 1993: Gay men's English: cooperative discourse in a language of risk. – *New York Folklore vol. XIX nos 1–2*: 45–70.
- 1996: *Word's Out. Gay Men's English*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- LEAP, WILLIAM L. & BOELLSTORFF, TOM 2004: *Speaking in Queer Tongues: Globalization and Gay Language*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- LEE, SINAE 2015: Creaky voice as a phonational device marking parenthetical segments in talk. – *Journal of Sociolinguistics* 19: 275–302.
- LENNES, MIETTA & ANTTILA, HANNA 2002: *Prosodic features associated with the distribution of turns in Finnish informal dialogues*. [Sivunumerot viittaavat verkossa julkaistuun artikkeliin.]
[http://www.helsinki.fi/~lennes/Artikkelit/lennes_anttila2002.pdf]
- LEHTONEN, HEINI 2015: *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- LEVON, EREZ 2006: Hearing “Gay”: Prosody, Interpretation, and the Affective Judgements of Men's Speech. – *American Speech* Vol. 81, No. 1: 56–78.
- 2007: Sexuality in context: Variation and the sociolinguistic perception of identity. – *Language in Society* 36: 533–554.

- LIEBSCHER, GRIT & DAILEY-O'CAIN, JENNIFER 2007: Identity and positioning in interactive knowledge displays. – Peter Auer (toim.) *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- MACK, SARA & MUNSON, BENJAMIN 2012: The influence of /s/ quality on ratings of men's sexual orientation: Explicit and implicit measures of the 'gay lisp' stereotype. – *Journal of Phonetics* 40: 198–212.
- MANNINEN, EERO 2015: *Oululaisten nuorten käsityksiä pääkaupunkiseudun puhekielestä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108: 322–346.
- MCGARTY, CRAIG & YZERBYT, VINCENT Y. & SPEARS, RUSSEL 2002: *Stereotypes as explanations: the formation of meaningful beliefs about social groups*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MIELIKÄINEN, AILA 1980, 1981a, 1981b ja 1986 (toim.): *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus*. Raportit 1–4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20, 24, 26 ja 32.
- 2005: Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan. – *Sananjalka* 47: 98–118.
- MIELIKÄINEN, AILA & PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisten murreasenteista. – *Sananjalka* 44: 86–109.
- 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: SKS.
- MUNSON, BENJAMIN 2011: Lavender lessons learner: or, what sexuality can teach us about phonetic variation. – *American Speech* Vol. 86, No. 1: 14–31.
- MUNSON, BENJAMIN & MCDONALD, ELIZABETH C. & DEBOE, NANCY L. & WHITE, AUBREY R. 2006: The acoustic and perceptual bases of judgments of women and men's sexual orientation from read speech. – *Journal of Phonetics* 34: 202–240.
- MUNSON, BENJAMIN & BABEL, MOLLY 2007: Loose Lips and Silver Tongues, or, Projecting Sexual Orientation Through Speech. – *Language and Linguistics Compass* 1/5: 416–449.
- MUSTOLA, KATI 2007: Suomalaisten lesbo- ja homoliikkeiden historiaa. – Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.): *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa* s. 18–37. Helsinki: Like.
- NIEDZIELSKI, NANCY A. & PRESTON, DENNIS R. 2000: *Folk linguistics*. Berlin: de Gruyter.
- NIEMINEN, HANNU & PANTTI, MERVI 2012: *Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- NIKKINEN-PIRACCINI, JENNI 2011: *Keskustelua hernekeitosta. Verkkokeskustelijoiden käsityksiä rajageminaatiosta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: *“Savon murre” savolaiskorvin. Kansa murteen havainnoijana*. Väitöskirja. Publications of the University of Eastern Finland

- Dissertations in Education, Humanities, and Theology 11. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- OCHS, ELINOR 1992: Indexing gender. – Alessandro Duranti & Charles Goodwin (toim.): *Rethinking Context. Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OGDEN, RICHARD 2001: Turn transition, creak and glottal stop in Finnish talk-in-interaction. – *Journal of the International Phonetic Association* 31: 139–152.
- PAUNONEN, HEIKKI 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY.
- 2009: Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. *Virittäjä* 113: 557–570.
- PIETIKÄINEN, SARI & MÄNTYNEN, ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PIIPPO, IRINA & VAATTOVAARA, JOHANNA & VOUTILAINEN, EERO 2016: *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat*. Helsinki: Art House.
- PODESVA, ROBERT J. 2007: Phonation type as a stylistic variable: The use of falsetto in constructing a persona. – *Journal of Sociolinguistics* 11: 478–504.
- PODESVA, ROBERT J. & ROBERTS, SARAH J. & CAMPBELL-KIBLER, KATHRYN 2002: Sharing resources and indexing meanings in the production of gay styles. – Kathryn Campbell-Kibler, Robert J. Podesva, Sarah J. Roberts & Andrew Wong (toim.): *Language and Sexuality: Contesting Meaning in Theory and Practice*. Stanford, California: CSLI Publications.
- PRESTON, DENNIS R. 1996: Whaddayaknow? The modes of folk linguistic awareness. – *Language Awareness* Vol. 5: 40–74.
- 2002: Folk metalanguage. – Adam Jaworski, Nikolas Coupland & Dariusz Galasiński (toim.): *Metalanguage. Social and Ideological Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- PRESTON, DENNIS R. & NIEDZIELSKI, NANCY 2010: *A Reader in Sociophonetics*. Berlin: de Gruyter.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampereen yliopisto.
- ROUTARINNE, SARA 2003a: *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- 2003b: Parenteesit ja nouseva sävelkulku keskustelun kielioppiin. *Virittäjä* 107: 398–403.
- 2008: Miksi intonaatio nousee? – Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila: *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*. Helsinki: SKS.
- SAVINIEMI, MAIJA 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä.*” *Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora vol. 127. Oulun yliopisto.

- SCHILLING-ESTES, NATALIE 1998: Investigating “self-conscious” speech: The performance register in Ocracoke English. – *Language in Society* 27: 53–83.
- SCLAFANI, JENNIFER 2009: Martha Stewart behaving Badly: Parody and the symbolic meaning of style. – *Journal of Sociolinguistics* 13: 613–633.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 2003: Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. – *Language and Communication* 23: 193–229.
- SORJONEN, MARJA-LEENA & LEHTONEN, HEINI & ROUHIKOSKI, ANU 2015: Helsinki, kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit liikkeessä. – Marja-Leena Sorjonen, Heini Lehtonen & Anu Rouhikoski (toim.): *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*. Helsinki: SKS.
- STREITMATTER, RODGER 2009: *From "perverts" to "fab five": the media's changing depiction of gay men and lesbians*. New York: Routledge.
- TUOMI, JOUNI & SARAJÄRVI, ANNELI 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- VALO, PAULI 2007: *Miehet seuraa hakemassa. Homo- ja heteroseksuaalimpiesten seksuaalilangi MTV3:n tekstiviestichateissa*. Nykysuomen pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009a: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- 2009b: Seniorin kiekaisu. – *Gerontologia* 4/2009: 237–238.
- 2012: Spatial concerns for the study of social meaning of linguistic variables – an experimental approach. – *Folkmålsstudier* 50: 175–209.
- VAATTOVAARA, JOHANNA & HALONEN, MIA 2015: Missä on ässä? “Stadilaisen s:n” helsinkiläisyydestä. – Marja-Leena Sorjonen, Anu Rouhikoski & Heini Lehtonen (toim.): *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*. Helsinki: SKS.
- (tulossa): Tracing the indexicalization of the notion “Helsinki s”. – *Linguistics*, hyväksytty julkaistavaksi. [Käsikirjoitus.]
- VISAKKO, TOMI 2015: *Self-promotion as semiotic behavior. The mediation of personhood in light of Finnish online dating advertisements*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- WONG, ANDREW 2005: New directions in the study of language and sexuality – *Journal of Sociolinguistics* 9: 254–266.

LIITTEET

LIITE 1: IMPROVISAATIOIDEN APUKÄSIKIRJOITUKSET

(A ja B tapaavat C:n sattumalta.)

A: (Tervehtii C:tä.)

C: (Vastaa tervehdykseen. Kysyy, mistä A ja B ovat tulossa.)

B: (Kertoo, missä ovat olleet, mitä tekivät, millaista oli yms.
Kysyy, missä C on ollut.)

C: (Kertoo, missä on ollut, mitä teki, millaista oli yms.)

A: (Reagoi C:n kertomaan.)

(A, B ja C suunnittelevat iltaa.)

B: (Ehdottaa, minne illalla voitaisiin mennä.)

A: (Torjuu ehdotuksen.)

B: No ehdota ite parempaa!

C: (Ehdottaa suunnitelmaa illalle.)

B: (Reagoi suunnitelmaan.)

A: (Ehdottaa, ketä voisi pyytää mukaan.)

C: (Reagoi ehdotukseen.)

(A kertoo B:lle ja C:lle uutisen.)

A: Hei arvatkaa mitä.

C: No?

B: Kerro!

A: (Kertoo, mitä hänelle tapahtui, mitä näki tms.)

C: (Reagoi.)

B: (Kysyy jotain lisää.)

A: (Vastaa.)

LIITE 2: HAASTATTELURUNKO

1 Taustakysymykset

Mitä kautta sait kutsun tähän haastatteluun?

Vahvistatko olevasi täysi-ikäinen ja että et ole opiskellut mitään kielitieteellistä ainetta yliopistossa pää- tai sivuaineena?

Onko suomi äidinkielenäsi?

Minkä ikäinen olet?

Millä paikkakunnalla asut?

Miltä paikkakunnalta olet kotoisin?

Millainen koulutus sinulla on? (Haetaan astetta.)

Millainen elämäntilanteesi on nyt, oletko työssä, opiskelija, työtön...?

(Jos on tai on ollut töissä:) Millä alalla olet töissä?

Miten kuvailisit sukupuoltasi ja seksuaalisuuttasi?

2 Homokulttuuri

Mitä sinulle tulee mieleen sanasta homokulttuuri? Millaisia asioita siihen kuuluu?

Käytkö paljon esim. Setan tapahtumissa?

Oletko mukana muiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiaa ajavien järjestöjen toiminnassa?

Käytkö Prideillä? Homobaareissa? jne.

Onko Tampere / Helsinki mielestäsi hyvä paikka asua? Miksi?

Onko Tampereella / Helsingissä mielestäsi

tarpeeksi seksuaalivähemmistöille suunnattua toimintaa? Kulttuuria? Tarvitseeko sitä mielestäsi yleisesti ottaen olla?

Onko homojen keskuudessa erilaisia alakulttuureja?

Onko sinulla paljon seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ystäviä tai tuttavuuksia?

3 Omat käsitykset suomenkielisten homomiesten puheesta

Puhuvatko suomalaiset homomiehet mielestäsi jollakin tietyllä, tunnistettavalla tavalla?

(Jos vastaa myöntävästi:) Mitä tähän puhetapaan mielestäsi kuuluu? Esimerkiksi millainen ääni tai millaisia sanoja?

Voiko miehen suuntautumista mielestäsi päätellä puhettavan perusteella?

Käyttävätkö jotkut tätä puhetapaa enemmän kuin toiset?

Onko seksuaalivähemmistöjen sisällä alakulttuureilla erilaisia puhetapoja?

Mistä tämä puhetapa / nämä puhetavat mielestäsi voisivat olla lähtöisin?

4 Oma puhetapa

Kuvaile omaa puhetapaasi. Puhutko yleensä yleiskieltä, murretta, slangia...?

Oletko huomannut, että puhetapasi vaihtelisi eri tilanteissa?

Puhutko itse omasta mielestäsi jollakin tapaa homomaisesti? Miksi teet tai et tee niin?

(Jos vastaa myöntävästi:) Mikä omassa puheessasi mielestäsi on homomaista?

(Jos vastaa myöntävästi:) Oletko huomannut, että puhuisit joissain tilanteissa homomaisemmin kuin toisissa?

5 Ympäröivän yhteisön suhtautuminen homoihin

Miten ystäväpiirisi yleensä suhtautuu seksuaalivähemmistöihin? Muu lähipiirisi? Työyhteisösi?

Miten suomalaiset kokemuksesi mukaan suhtautuvat seksuaalivähemmistöihin keskimäärin?

Onko suhtautuminen kokemuksesi mukaan muuttunut elämäsi aikana?

Luuletko, että suhtautuminen on samanlaista kaikkialla Suomessa?

Oletko huomannut, että homoihin liitettäisiin jonkinlaisia stereotyyppioita? Millaisia?

6 Ajatukset muiden ihmisten käsityksistä

Millaisia stereotyyppioita uskot homojen puheeseen liitettävän?

Mistä luulet näiden stereotyyppioiden johtuvan?

Voiko homomaista puhetta mielestäsi matkia tunnistettavasti? Millainen puhetapa saa sinut ajattelemaan, että tarkoitus on matkia homomiestä?

Onko näissä stereotyyppioissa mielestäsi mitään perää?

LIITE 3: LITTEROINTIMERKIT

1. Päälekkäisyydet ja tauot

[päälekkäispuhunnan alku

] päälekkäispuhunnan loppu

(.) imitaatioaineistossa mikrotauko (vähemmän kuin 0.2), haastatteluaineistossa tauko (0.5) tauko ja sen pituus (sekunnin kymmenesosina)

= kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa saumatta

mull_on (alaviiva) legatoääntämys

2. Sävelkulku

Prosodisen kokonaisuuden lopussa

. laskeva intonaatio

; lievästi laskeva intonaatio

, tasainen intonaatio

? nouseva intonaatio

< glottaaliklusii

Prosodisen kokonaisuuden alussa tai sisällä

↑ seuraava sana tai tavu lausuttu ympäristöä korkeammalta

↓ seuraava sana tai tavu lausuttu ympäristöä matalammalta
sijäs äänteen tai tavun painotus

3. Puhenopeus, äänen voimakkuus ja äänen laatu

>joo< nopeutettu jakso

<joo> hidastettu jakso

e:i äänteen venytys

°joo° ympäristöä vaimeampaa puhetta

JOO kovaäänistä puhetta tai huutoa

#joo# nariseva ääni

@joo@ äänen laadun muutos

4. Hengitys

.hhh sisäänhengitys (yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia)

hhh uloshengitys

.joo sana lausuttu sisäänhengittäen

5. Nauru

he he he naurua

j(h)oo sana lausuttu nauraen

£joo£ hymyillen lausuttu jakso

6. Muuta

ju- sana jää kesken

(joo) epävarmasti kuultu jakso

(--) jakso, josta ei ole saatu selvää

((itkee)) litteroijan kommentteja ja selityksiä, nonverbaalia toimintaa

=> osoittaa riviä, jolla tarkkailtava ilmiö on

[--] poistettu jakso

7. Omat lisämerkkini:

&joo& nasaalinen ääni

\$joo\$ falsetti

/s/ etinen /s/ tai muu erikoinen s:n variantti